

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Görcs

EGY TÖRTÉNET DIAGRAMJA

*Ellopták a fixatívom!
Ismeretlen fényképész sóhaja*

Többnyire önmaguk magyarázatát keresik a dolgok – vontak volna le az egyszerű következtetést saját tapasztalataira támaszkodva, és tartózkodva a mesterségesen, netán mesterkéltén előállított vélekedésektől, amelyek lehetnek akár látványosabbak, föl-tűnhettek mélyrehatóbbaknak, csináltságukat éppen bonyodalmaik leplezték le, a szeszélyes kacskaringók, ellenben minden további nélkül elfogadta a fizikus tömör véleményét: *a világ szerkezete jobbra szimmetriasértésnek köszönhető*, a maga sorsában is fölfedezni látszott kisebb-nagyobb szimmetriasértéseket úgyszólván nemzése pillanatától kezdve, amit aztán a születés igazolt, ez pedig semmi esetre sem írható a reggel időnként föllépő reflux számlájára, amit hajdanán olyan egyszerűen foglaltak bele a „ballábbal kelt” szólásba, és ami – természetesen – esetenként mást és mást jelenthetett, viszont metaforája remekül írta le a cvíder állapotot, az elesettség és a bosszúság homályló keverékét, lassan meggyőzte magát, hogy nem érdemes ebben az állapotban kikászálódnia az ágyból, mert akkor olyan mélységből indul hangulatilag, hogy esetleg az egész nap sem lesz elegendő az elviselhető szintre tornázkodáshoz, előtt mindent a mész székszis, a keserű epe, kényszerű bolyongásokban őrlődik testi, szellemi ereje, haszontalan képzelgésekbe: múlt-revizióba, jövő helyreállításba vagy múlt helyreállításba, jövő-revizióba – az indulat erőnléte szerint, lappangó erőterek szippantják be gyámoltalan tétovázásaiból, fölnagyítják a legjelentéktelenebb fejleményeket, egy váratlanul bejelentkező afta, egy ebfiga a nyelven már-már katasztrófa-ként nyugtázódik, a viszketéssel bejelentkező herpesz tragédiaképpen, jóllehet, tudata mélyén derengtek az önvédelem ésszerű fortélyai, a mindennapi rutin válaszai, időről időre azonban kicsúszott ujjai közül a fonál, amelynek mentén biztonságos út nyílt a labirintusból kifelé (sajnos, Eurüdiké nélkül), amely út – egy ideig mindenképpen – valami kopár hegyen át vezet > hová is?

lám, nyomban a töprenkedés első állomása –
de hisz' nincs is elágazás –

ettől még a rejtély nem oldódott meg, hogy hová, noha sejthető, végtére is abba az irányba, amelyikben vagy negyven esztendeje felesége tűnt ki a képből – fájdalomra és riadalmára, azóta a legyűrhetetlen kérdések sora: miért? hogyan? elkerülhető lett volna vagy kijelölt a pálya? valóban csak ez a kietlen, lehangoló ösvény éles köveivel? akárhányszor ismétlődnek ezek a kérdések, megnyugtató választ nem talál, többnyire semmilyen választ, talán retteg is a lehetséges válaszoktól, talán csupán attól, hogy nem győzi majd elmismásolni azokat, valahogy meg kell szabadulni a lelkifurdalástól,

az önvádtól, holott tisztában volt vele, ez túlérzékenység, sőt, önmaga túlértékelése, ennyit ő aligha tud rombolni a világ állagán, csak hát a személyes felelősség, a közvetlen közellét, az érzelmek holdfogyatkozása, a mindent beburkoló ezüstös hűvösség, görcsösség, effektíve – például – a talpban, amelyet eladdig sosem észlelt, mostanában a merev izmok rendre létrehozzák – figyelmeztetésként az általános lebénelásra, ami fenyegető, ami várható, ami a hátsó ajtón kopogtat, egyelőre engedményeket tesz a tapintatnak, ám tudható, csupán haladék, a végkimenet késleltetése; a mechanizmus akadozó ritmusa mentén

*

borzalmas, éktelenül fájdalmas volt az ébredés: ezúttal jobb vádlijából akart kiszakadni egy izomköteg, pontosabban, effélét érzett, tisztában volt vele, hogy hátra kéne feszítenie lábfejét, lecsúszott egészen az ágyvégig, közben az irgalmatlan hasítás inkább erősödött, semmint enyhült, a lehető legnagyobb erővel préselte lábujjait a szekrénynek, hogy nyomja visszafelé, jajgathatott volna bele a sűrke hajnalba, de értelmetlennek, nevetségesnek ítélte, ugyan ki lehetett volna a panasz megszólítottja? a sóhajtásokat, a nyögdecselest viszont képtelen volt elfojtani, azok mintegy a csomóba rándult izomból fakadtak egyenesen, hihetetlen, de ez volt a benyomása, annyira hatalmába kerítette egész lényét a váratlan kín, szeretett volna lemászni az ágyról, hogy talpra, azaz hogy lábujjhegyre nehézkedhessen, ám gyanította, ha enyhíti a feszítést, kezdődik minden előlről, remélte, így is kilázíthatja a tapintható csomót, a gyötrellem magvát, emésztetlen történetek masszív csomósodását, ki a megmondhatója, mi gyülemlik föl ilyenkor az eleven húsban?

hirtelen meghallotta az ablak felől behatoló éktelen kutyaugatást, az ismert hangokat, megint ezek a dögök – mormolta volna, egyelőre azonban artikuláltabb hangok nem fértek ki száján a jajdulások és szisszenések között, mégis, ha figyelni bír a csaholásra, akkor alighanem alábbhagy a megpróbáltatás, mérséklődik a szenvedés, mindaz, ami eddig minden porcikáját teljességükben igénybe vette, ahogyan pedig visszaáll a normális állapot, többé a fájás nem blokkolja a külső ingereket, figyelme másra is kiterjedhetett, nemcsak önmagára, fölpillantott – például – a faliórára, bosszúsán állapította meg, hogy milyen korán van még, aggodalomként forgatta tudatában a félbeszakadt alvás folytatását, eddigi gyakorlata azt sugallta, nem lesz könnyű, előfordulhat, hogy nem is sikerül, akkor nyüglődhet az ágyban, viaskodhat a testhelyezettel, mivel sosem sikerül nyomban a legmegfelelőbbre akadni, szorongásképpen sejlik a közeljövő: a kialvatlan délelőtti nehézségei; a gondok egyre jobban befészkelődtek fejébe – csaknem rémképeként halmozódva és fenyegetőzve, és... és fokozatosan megfélemedezett az okról, amely előidézte ezt a helyzetet, ami egyúttal azt jelentette, a megtámadott izomköteg ismét elernyed, szinte visszanyerte eredeti simaságát, noha a finom sajdulások olykor emlékeztettek még a történetekre, mi több, talán fenyegették a kiújulással, tehát fegyelmezte mozdulatait, nem emelgette indulatosan lábfejével a rámelegedő paplant, semmi hirtelen hajlítgatás, semmi gyors nyúj-

tózkodás, kizárólag megfontolt, célszerű gesztusok, semmi túlzás! újabb és újabb eszmefuttatások indultak – már-már párhuzamosan – agyában, egyik-másik nagy ívű pályát látszott indítani, de aztán keresztezte a másik, egybekeveredtek, kioltották egymást, hogy helyet adjanak egy még újabb, még mélyebbre hajló gondolatnak, viszsanyúlni a fájdalomtól eleddig kitakart múltba, azokhoz a kérdésekhez, amelyek – ó, mennyire tudta! – megválaszolhatatlanok, de talán pontosan nem is fogalmazhatók meg;

egyáltalán: megfogalmazható-e pontosan bármi?

bosszantotta, hogy fölmerült, hogy a szájára jött ez a kérdés, ez a divatos nyavalygás, amely igyekszik minden tévedést, minden vétket a nyelvre hárítani, a jelölő szezeleyleire kenni, ő viszont mondvacsináltnak, sőt, szánalmasan nevetségesnek, dühítően hazugnak vélelmezte ezt a hóbortot (igen, ezt a minősítést is használta vitákban), a gondolat zavarosságát, silányságát sejtette a szkepszis mögött, mivel a nyelv mindössze... a francnak érvelek magam ellen – fortyant föl hirtelen, és megértette: az izomgörcs fájdalma még munkál agyában, még kuszálja gondolatait, kontrázza logikáját, maga ellen fordítja, zürrel fenyegeti: a biztonság szempillantás alatt szertemállik, ugyanakkor egyáltalán nem a szkepszissel támadt baja, általában jól megvolt vele, hasznos szűrőnek ítélte, tehát szükségesnek, de semmiképpen nem jelentette számára a korlátlan kételyt, netán éppen a nyelv kínálta biztonság vonzotta, igyekezett rendre a szavak eredetének mélyére pillantani, lehetőségeihez mérten összevetni különböző nyelvek változatait, időnként játék volt ez, máskor pedig a megnyugtató bizonyosság firtatása, olykor szilárdabb, esetenként bátortalanabb hagyatkozás a gondolkodás tisztaságára;

akkor pedig a válasz a meghökkentően betolakodott kérdésre: igen, mi több: az *igen* igenlése –

*

behallatszott az utcáról a fűnyírás zaja: az árokpartot tette rendbe gondozója, és a motor krákolása közben szinte nyekkenésnek hatott telefonja jelzése itt benn a lakásban, üzenet érkezett, esetleg éppen az, amiről még az ágyban mélézött, ám amelyet aztán a keserves kín, a görcs riadalma elnyomott, most pedig erre a figyelmeztető hangra egy csapásra visszalendült abba a reménykedő-várakozó hangulatba, amiről majdnem megfeledkezett, elolvasta az üzenetet, voltaképpen sajnálkozás volt, mentegetőzés, hogy a látogatás elmarad, a várt vendégnek más elfoglaltsága támadt, és bármennyire hitelesnek, elfogadhatónak hatott is a lemondás, bármennyire értette, nem bírta elhárítani az egyszerűen plasztikussá váló hiányérzetet: mintha valahová lefelé csúszott volna, nem tudni hová, de a csúszás tempója, lassúsága nem terelte el figyelmét az irányról, az pedig a mélységet idézte, még ha nem is különösebb iszonyattal vagy fenyegetéssel, pusztán az elbizonytalanodással, noha nem a talaj csúszott... a szenvelgés képzelet még a lehangoltságnál is jobban riasztotta, önmagát szégyellte volna ilyen helyzetbe hozni, férfiatlannak, nyálasnak találta volna, ha el-

hatalmasodnék rajta az önsajnálát, arról nem szólva, hogy a látogatás lemondója – ő, neki gyanítania illett – akár ugyanilyen hangulatban lehet, mint ő, nyomozhatja csakúgy a kudarcba fulladt terv, semmi esetre sem jellemző rá a fedezetlen ígéretetés, akkor tehát – sommázta volna magának – ezúttal így jött ki, ez van, ezt kell..., na, így mégsem! ennél jobban irtózik a laza közhelyektől –

meglepte, milyen könnyen siklott át egy szinte semlegesnek tetsző pályára, ahol az érzelem már-már rutinosan veszi föl megszokottabb mozgásformáját, puhul vissza emlékezésre a valóság drasztikumából, hasonlóan óvakodásra intő fokozatokban, mint az izomgörcs oldódása, mindinkább gyöngül a kockázat, jóllehet, akadnak még szabálytalan lüktetések, bőrrándulások, alkalmanként hasítások a szívbe, ugyanakkor csöndesül a hajlam a kiábrándulásra, visszafogottabb a lélegzetrétel, nem képződnek önkéntelen sóhajok, amelyek a feszültséget lazítják, hiszen a feszültség elhullámszik lassacskán, változik a szájban a nyál kémiaja, enyhül a morzsás keserűség, a taplóta-padás, ahogyan – például – egy karcos bor íze csöngenek le az ízlelőbimbók csúcsain, hovatovább marad valamiféle steril hiány, megfoghatatlan és megokolhatatlan, mivel nem társulnak mellé konkrétumok, többé nem köthető eseményekhez, hatásokhoz, mintha megemésztetlen kozmikus örökség volna, amit nem lehet, nem kell elemezni > előbb-utóbb úgyis fölölti a vágyakozás valamelyik formáját; vagy úgy!.,

*

különös ötlet merült föl benne, amint végignyúlt szobájában az epedás heverőn: vajon nem lehetséges vetületet-e reggeli kínszenvedésének ez a fájdalomnak ugyan nem nevezhető fordulat hangulatában, amit a lemondott találkozás hasított lassacskán kiegyenlítődő fizikai állapotába, azaz: nem a görcs szublimáltabb visszalopakodása-e, holott már hihetette, megszabadult tőle, érthetően kevésbé fizikai a megnyilvánulása, bensőségesebb és lelkibb amannál, nevezhetné a fájdalom absztrakciójának, fosszilis maradékának, ami még csak nem is szorongás vagy aggodalom, noha gond, foglalkoztatja váltig annak ellenére, hogy sehogyan sem látszik okozati összefüggés, annál szembeszökőbben a véletlen pimaszkodása, ám ha az előérzet esélye felől közelíti, nyomban bonyolultabbnak minősül a helyzet: egyelőre követhetetlen összefüggések kínálkoznak bogozásra, de akár a vetület megfordítására, és tanácsstalanság uralkodott el rajta, merről közelítsen, ha egyszer az sem világos, hová lyukadhat ki: érzése szerint egy itt-ott ismerősnek ható palotában, vagy inkább vidéki kastélyban (na, a kastély! ködlő gyermekkor) bolyong, aminek több kijárata van, nem világos azonban számára, melyiken át előnyösebb elhagynia (egyes épületek kikényszerítenek bizonyos mozgásokat), a tétovázás viszont még körülményesebbé teszi a szabadulást, rögeszmésebbé, sőt, fojtogatóbbá (formálódik mégis a szorongás?), észre sem vette, hogy már a félálom irányítja, mondhatni: fél-tudat, imént még hátában érezte az epeda rugóit, most meg már emelkedett a fekhelytől, és föl sem vetődik benne a hogyan kérdése, mi több, a miért sem érdeklí többé, önállósult a fi-

zikum, önállósult a lélek burka, miként maga a lélek szintén, kiment a fejéből az olvasási szándék, ami idehozta, érintetlen lebegő teste mellett a vasos könyv, amelyhez odakészítette a ceruzát, hogy a kiemelendő részeket megjelölhesse a margón >

foszladozó, majd ismét összeálló illúziók – ebben a rendkívüli (hiszen annak te-
kinti) állapotban –

hát persze, keresik önmaguk magyarázatát a dolgok, fordulnak néha visszájukra, ha úgy adódik, majd színükre megint, kinyílnak és bezárkóznak, esetenként maguktól értetődnek, máskor meg fullasztóan titokzatosak; képtelen szabadulni ettől a véle-
ménytől, ámbár kissé megalapozatlannak gyanítja, bíbelődik vele – kényszeredetten; a látogatás lemondásához jól esett volna neki egy kis szabadkozás, nem magyarázat, csupán egyértelműbb sajnálkozás, esetleg frivolabb mentegetőzés, szóval: stílusában valami más, lett-légyen bár az üzenet ugyanaz, a kalkulált illúziók úgyszólván kiköve-
telnek effélet, merev ragaszkodást egynémely formákhoz, örömet könyvelte volna el azt a csekélységet is sikerként, bár a lényegen mit sem változtatott volna, mintha ezúttal a görcs a szívtejékon próbálkozna, nem igazán durván, de észrevehetően, talán a ko-
szorúérben, ami – meglehet – merő képzelgés, ám az érzet szempontjából egyre megy, filozofikusan szólva hagyta, hogy ez a káprázat létezésében maradjon, ne kezdje ki a hétköznapi ráció; maradjon csak a bárgyú alámerülés a sosem konkrét mélységbe –

a függőleges téboly –

az elfojtott visszatérése – ahogyan az általános kórisme szól, ő azonban fölszínre törésének nevezné: annyi év után szinte frissen az a döbbenet az így fölött, amelyen fölöltözve... majd a prosekúra visszavonhatatlan ítélete; a megmászhatatlan emlék makacs pontosságával, aprólékos kegyetlenségével! beszéljen akármit, háttérben – felhangként – rendületlenül meséli magát a történet, hol csak szívárog, hol meg for-
rásként bugyog; az írók talán *fehér írásnak* mondják a szöveg fölötti párhuzamos sza-
lagot: fehér írás a fehérén, amely olvasatként terrorizálja a szerzőt is – akarja, vagy sem; bizony, bizony, a görcs eredetéről, mi több, kilazíthatatlanságáról lenne szó (készséges társ feszíti a fűvön hanyatt fekvő játékos talpát vissza a futballpályán), a vetületekről, miként említésre került, benne az elmaradt látogatás föloldhatatlan nyo-
máról és képtelen regressziójáról, az egymásba hulló hajdanról és sosemvoltról, a *ke-
rékbe tört nevetésről*, mert nagyjából ekként oldják meg magukat a dolgok, ennyi várható automatizmusuktól; be kellett látnia: a létezés görcsével viaskodik, noha a legkülönbözőbb formákban; egyesek (tudálékos elemzők) állítják, jó ideje egyszerre történnek velünk a legrosszabb és a legjobb dolgok, ő viszont éppen ezt a szimmetriát hiányolja > végletes szimmetriasértésre gyanakszik –

azon a reggelen mintha ő is a futballpályán –

azon a reggelen, mint mindig, a múlt görcsében –

azon a reggelen hasonlót jelez a jövő –

és mindez a nagyon is valós, a bárdolatlan jelenben;

még egyre a heverőn lustálkodott, szebben kifejezve: töprengett mindazon, ami megesett vele, de még azokon is, amik megeshetnek vele, ha jól következett az eddi-
giekből, és szeretett volna helyesen származtatni magának egy közeljövőt, kiszámí-

tani, valószínűsíteni esélyeket, holott tisztában volt azok beszűkülésével, legalábbis számára, mert a dolgok kacifántosak, önkényeskedők, a dolgok akár a dolgok –

*

kinn ült a kertben, a kiterjedt haragos-szürke főlhőt bámulta a ház fölött, és ahogy pereméről körös-körül napsugár szivárgott, különös fények villogtak mindenfelé a kertben, a zöld ezernyi árnyalatát kínálták szemének, és csönd volt, hallgattak a madarak, elrejtöztek a tolakodó feketerigók, ismétlődő szellőkések hintáztatták a csalánlevelű harangvirágok kemény szárait – már-már lila szédületet okozva, pillanatról pillanatra alakult át az ég térképe: szétmállott a szürke, sárgásfehér nyomult helyébe, itt-ott a szakadásokban szinte kékség pislákol, aztán ismét a komorság kerekedett fölül a mintában, újfent borús lett, mint a rosszkedv, mint a megbicsakló hangulat, a kifiamodó kedély, és a szinonimák szintén – akár a cserélődő főlhők;

volt valami idegenség ebben a gyors váltakozásban, nem tudta, attól borzong-e, vagy a levegő mozgásától –

valószínűleg a saját lelkiállapotát szerette volna kiolvasni a szinte követhetetlen ingadozásokból, az árnyalatok egymásba fulladásából, de belátta, csupán megtévesztő kivetítés lenne, akárha a szobatükröt cipelné ki az udvarra, hogy ott vizsgálgassa benne mimikáját, testének rándulásait: a mesterkelt helyzetből kimódolt eredményt olvasson ki, vagyis legkevésbé az idegenségérzet csökkenhetne, és kifejezetten megörült a hosszabb percekre előbukkanó napnak, ahogyan egy feketerigó szintén a legmagasabb fenyő csúcán: kellemes trilláival jelezve jelenlétét; mindenesetre megszűnt a borzongás, könnyű pólója úgyszólván langyosan simogatta felkarját; persze, csalóka volt az egész, kisvártatva egy csapásra függöny takarta ki a napot, megint az a fenyegetés komorlott előtte, mint amit kitelepedésekor észlelt: az időjárás újfent cinkosává vált kedélyének, jóllehet, bosszúsan könyvelte el ezt a függést, akárcsak bárminemű függést –

végére is hiányérzetek kopírozódnak egymásra; az az állandósult (majdnem úgy fogalmazott: történelmi) hiány lehet az alap, amire aztán akarva-akaratlan rácsúszik a lemondott látogatás (a készülődés értékvesztése), az eladdig tárolt idő kiürülése, amely teljességében egyáltalán nem lesz kitölthető, mindig benne szorong, amire szánták (talán – remélte – jogos itt a többes forma), nincs az az átprogramozás, ami az eredeti célt tökéletesen kitorölhetné, de még csak azt sem, hogy mindegyre visszataljon az eredendő hiányra, holott az jó ideje nem (nem is lehet) érzelmi töltetű, csupán amolyan beidegződésféle, amilyen a borotválkozás szertartása, hogy először mindig a baloldalt... és hány meg hány egyéb apróság a mindennapokban; a rendszerben – mondhatni, hiszen abba ragadnak bele ezek a hatások, késztetések, onnét választják ki a válaszok alakzatait >

lassan közeledett vívódásai megfejtéséhez, nem mintha különösebb titkokat kellett volna föltárnia, arra azonban szüksége volt, hogy elrendezze hozzáállását lelkiállapotához, ugyanis bármikor előállhat hasonló, és ha ezúttal megemésztí, a későbbiekben helyzete egyszerűbb lehet; olvasott róla, némely kultúrákban a lélekhez a gömböt társítják formaként, és elmerengett a korábban érintett vetület-kérdésen: vajh, a Mercator-vetület mintája használható-e erre a sajátos gömbre, vagyis kiteríthető-e síkban olymódon, hogy mérvadó viszonyokat lehessen leolvasni róla, még ha a nagy méretek torzítása belejátszanék is, hiszen a gömbfölület egyáltalán nem végtelen, annál inkább határtalan viszont, ami alighanem elmondható a lélekről csakúgy, azaz: a megfontolás kecsgetet némi józan eredménnyel, ha első pillantásra káprázatnak (szemfényvesztésnek, csalásnak?) minősülhetne is;

na és miként értelmezhetők a délkörök és a szélességi körök? milyen ritmusban rendezhetők elfogadható hálónak? állandó irányszögű vonalak-e ezek a pontos tájékozódáshoz? és nyilvánvalóvá válnék-e ezáltal ismeretként a *Képzetes*, a *Valós* és a *Szimbolikus* tágas dimenziója, ahogyan valaki szorgalmazza?

avagy mennyire vélelmezett viszonyok?

képzletben legyintett egyet, kissé hamiskásan pislogott: valószínűleg megteszi egy portolán, azon legalább a partszegély jellemzőit is fölrajzolják: a közvetlen problémákra, az alattomos veszélyekre figyelmeztet, hiszen hajózni mindenképpen kell!

akkor hát hogy állunk a dolgokkal? mikor végre föltette ezt a kérdést (úgy ítélte, fölteheti), kissé fölzsabadultabbnak érezte magát, az ugyan nem mondható el, hogy a görcsök maradéktalanul föloldódtak volna testében, lelkében, elméjében, csak éppen elrendezte őket, beletaszigálta, belenyomorította azokat egy ismerősnek tetsző rendszerbe, elrendezte térben, nem csak időben, akár még sikerként is elkönnyvelhette, miként azok a fölfedetők, akik efféle portolánokkal navigáltak kijelölt partok mentén ismeretlen területek felé, jóllehet, nem feledkeztek meg a kockázatról, az elszántság fölülkerekedett a félelmeken, a kilátás biztatóbbá vált, a föladat megoldhatónak mutatkozik, örömet látott volna maga fölött azúr-eget, ám fölpillantva továbbra is abba a kuszaságba botlott tekintete, amelyet eddig tapasztalt: a fölhők esztelenül cikáztak ide-oda, sűrűségük, helyzetük szerint váltogatták színüket, de az valójában nem jelentett színességet (a szürke... árnyalata; itt egy freundi elütés: *ürnyalat*, és hát a Szimbolikus!), pillantása az óriás-fenyőre siklott, csúcán fakó-zöld tobozok tömegével, élesen elkülönültek a mogorva háttértől, és akkor ez ugyancsak kezelhető metaforaképpen (bármilyen értelmezés kapóra jöhet), nem volt különösebben nehéz, bonyolult meg éppen nem, ráébredni, hogy a valóság minduntalan és szemérmetlenül csapdába csal, kikényszeríti elhárítására küzdelmes logikáját, noha sokszorosán megtapasztalta: mindhiába >

a káprázatba alighanem szervesen beilleszthető némi idill: amint fölállt a kerti szék-ből, hogy tegyen egy röpke sétát, a hatalmas mogyoróbokor mélyéről vadgalamb rebent föl, hangos szárnycsattogással igyekezett még mélyebbre a lombok sűrűjében – szemmel követte, mígnem a szürkéséget elnyelte a zöld sötéteje...

FENYVESI OTTÓ

Topolya

HARKAI IMRE EMLÉKÉRE

Először a park kőfalát hordták el a szegények.
Az új hatalom nem szólt, útban volt neki minden:
a címeres városháza, a polgári kaszinó, a zárdaiskola.
A fürdők: a Limbek, a Pataki és a Vénusz.
A parkban lévő tó. A virágágyások.
Útban voltak a rózsák, a tulipánok. Bukszusok.
Vesszenek az artézi kutak is!
Nyoma se maradjon a magyar világnak!
Földig rombolták a szállót, a nagygazdaházat.

Mindent lebontottak.
A múlt törmelékeit elhordták,
a Bodrogh Mór-féle téglagyár gödrébe.
Oda temették a régiek szellemét,
majd befedték az új város szemetével.

Az időt és a dolgokat nem lehet feledni.
Szánkban fű ropogott: sárga bögyű
boglárka, kankalin, vadrezeda.
Kutyatej gyűlt bennünk.
Haragos villámok csaptak a földbe.
A kredenc tele törékeny porcelánnal.

A főutcán a módosabb épületeket
össze-vissza furkálták.
Új bejárat és ablak kellett.
Más távlatok. más látásmód.
Új világ épült, új ízlés szerinti,
az iskolában új tananyag.
Betonkalickák: négy-emeletnyi boldogsággal.

Eltűntek a régi zsidó házak,
elment egy újabb háborúval sújtott nemzedék.
A tó helyén salakos tenispálya készült.
Alatta nyugszanak, kiket
a partizánok legyilkoltak.
A Petőfi brigád dalait zengte
az ipartestület énekkarra.
Olykor kialudtak a fények.
A film többször elszakadt.
Sok minden elhalványult.

Ne feledjük, hogy Umetnostnak
(művészetnek) hívták a bútorgyárat.
De volt lapátgyár is,
meg koporsóüzem: Usluga.
(Állunk szolgálatára!)
Működött szélmalom számtalan.
(Egyet sikerült megmentened.)
Korzó is volt: a moteltól a csirkepiac utcáig.
Vasárnap délután felkerekedett a város.
Aki számított, mind ott jár-kelt, cikázott fel-alá:
a helyi nyilvánosság, jómódú gazdák a családjukkal,
iparosok, mesteremberek. Tanárok, orvosok.
Kalapos nagyságák, szerethető asszonykák.
Varrónők. Piaci kofák. Fejőnők.
Nyelvüket öltögető gyerekek.

Nem szabad feledni. Senkit se. Semmit.
Az imakönyvbe préselt ibolyákat,
a neveket, a melencéket,
a disznószőrös deszkákat és házfalakat se.
A kolbászok ízét. Az emberek bűnét.

Nem feledhetem, hogy túl sok volt a hó.
Hogy anyám az állomáson állt,
s integetett a vonat után, melyen
apám ült, s füstölt, mint a gyárkémény.
Ezt rajtam kívül már
elképzelni senki sem tudja.

Persze – így, úgy – múltak az évek.
Jött, s ment a szocializmus.
És a kender is elfogyott.
A virágok gyermekei verssorokba
menekültek, és csak híztak.
Kicszerélték ruhatárukat.
És nem tudnak feledni,
újabb katasztrófákat vizionálnak.

Mert a történeteknek nincs végük.
Az újak és régiek mind csak állnak,
s vesztegelnek az időben,
és folyton csak temetkeznek.
Késleltetik a napot,
lopják az időt.
Nyomják a pixeleket.
Szavakat szórnak a szélbe.
A narratív tudat felfalja saját gyermekeit.

Már csak én beszélek hozzád?
Éjszaka van a versben, s halál.
Alszik a világ, Horkol.
Lenyelte már az altatóit.

PUSZTAY JÁNOS

Két köszöntő

FÁBIÁN LÁSZLÓ (RÉPCE LAK)

...mert hát, ha már itt vagyunk, vágjunk az in medias résbe, s ha benne vagyunk (zárójel: érdekes, ha van **benne**, miért nincs **kinne**, miközben van **benn** meg **kinn**; zárójel bezárva), akkor azt is mondandók legyünk, miért is ülünk itt ketten, az egyik, aki már javában hetvenkedik, sőt, ötől (aztán majd hatol is) – lábjegyzet: az ötölhatol sajátos magyar kifejezés, amelyet semmilyen más nyelv nem tud **produkálni** (zárójel: lehetne használni magyar szót is, uram), mert lásd a németet, ha azt mondanánk neki, hogy fünfen und sechsen, akkor csak az utóbbit értené – azt is félre; lábjegyzet vége; a másik meg még csak közelíti a hetvenkedést; de hát nekünk mégiscsak beszélgetni kellene valamiről ennek kapcsán; s ez annyira foglalkoztat, hogy még a kedves közönséget is elfelejtettem köszönteni; lábjegyzet: tisztelettel köszöntök mindenkit, aki eljött ide, Répcelak jeles polgárait, bár én azt hittem, a lak ikes ige, s helyesen a Répce lakik volna, lábjegyzet vége; meg Téged is, akinek születésnapja világpolitikai tényező lett, hiszen csakis a Te kedvedért tették át az oroszok, lánykori nevükön szovjetek, az immár legnagyobb nemzeti ünnepüket – miután a november 7. már kiesett a politika kegyeiből, valószínűleg az időpont-egyeztetésből fakadó keveredés miatt, hiszen az októberi forradalomnak nevezett esemény novemberre esett, ez pont olyan, mint amikor az én okostelefonom, komolyan mondom (lábjegyzet: bár ebben a világban nem lehet semmit komolyan mondani, lábjegyzet vége) csütörtökre – lábjegyzet: ez is valami tökfajta, mint például a süttötök (pepo pepo)? – tette be kitörölhetetlenül pünkösöd vasárnapját, biztosan a Sony is – ez itt nem a reklám helye (csak zárójelben) – tanult a magyar naptármódosítási gyakorlatból –; tehát az oroszok nem május 9-én ünneplik a háború befejeztét, hanem már 8-án, hogy május 9-én vodkától átítatva kellő áhítattal köszönthessék a mellettem ülő kiemelkedő személyiséget, akinek köszöntéséhez felkért ám méltatlan személyként magam is csatlakozom önként és dalolva (zárójel, amely kifejezésre idősebb vendégeink más események kapcsán még emlékezhetnek – szödd a selymet elvtárs), mint Magyarország az EU-hoz, s nem olyan kríminálisan, mint egyes félsziget a nagytetvért, amelynek nyelvét Kegyed éppúgy bírja, mint a fél Európáét, és éppen itt a **fél** kapcsán akár köpenyre is gondolhatnánk, nem Gogoléra, hanem akinek a kis Tours siet feléje (lábjegyzet: ez alighanem egy rossz geográfiai vicc volt, de reklámozni kell a magyar költészetet, ámde se baj, több is veszett fejsze nyelestül Mohácsnál; lábjegyzet vége) és – Karinthyval szóval – megint előlről, (lábjegyzet: repetitio est mater studiorum, azaz simlis a simlissel gajdol, bár ez inkább a similis simili gaudet-re hajaz, lábjegyzet vége) egészen eddig, amíg világ a **postmodern** – egy lett költő szerint, helyesen értelmezve: **modern posta** – világ, s amíg lovam – körmén a virágos rét illatával – haza nem tér, és nem oldja a furcsa görcsöt a torokban.

FENYVESI OTTÓ (VESZPRÉM)

SÉDPARTI BLUES – AVAGY BLÚZOK A SÉD FELETT

(NEMDE KADENCIA?)

Évszázados freskók karórás Krisztus-arca lebeg az óceán felett,
„Isten szeméből könny szitál”,
fiát siratja vagy netán
a fiú siratja könnytelen az Atyát

*

kifürkészhetetlenek az útaid, Uram,
Ábrahám kezéből még kiverted a kést,
de megfeszítettetni hagytad fiadat,
akarhatok-e ezek után fiad lenni

*

kétgyökerű, egylombú fa
útlevél nélkül járja át élet és féreg
határőr nem állítja le majd a fűrész sem,
„Itt vagyok hát félúton, sehol”,
de addig is, amíg élek –
otthon is itthon,
itthon is otthon

*

térden lótt nemes őszám,
Eszter, Eszter, gomba,
véreddel ömlik belőled halálig a strófa,
lettél iskolai tananyag,
a strófát is rólad nevezték el,
nekem a szívemet, lelkemet zúzta szét
a politika ágyúgolyója,
mint Münchhausen repüljek rajt
bele a kánonba?

*

óceánra vágytam,
lelkem vitorláját talán már bevontam,
s most itt ülök a Séd partján,
de még nem tészem le a lantot,
mert „*most bomló húrokon vonaglik az élet*”,
nevetséges „*hajótöröttek vagyunk*” a pár centi vízben;
ülök a Séd partján,
„*a margóra tolt emberfia*”,
vagyok a szél és vagyok a jegyzet,
de a patak partján is utánad vágyom,
óceán

*

láttam, mint úszna le a dinnyehéj a Séden,
ha nem akadna el folyvást a fenéken,
fölköttem a vers, víz csobog alattam,
dinnyédet nem, de díjadat kaptam

*

sírjukban is köztünk élő nagy elődeid
hűséges krónikása lettél,
halott vajdaságiaké –
komoran szegélyezik
a Vajdaságot utolsó útján

*

közelebb költöztem a tengerhez,
láttam, ahogy „*tengerbe hullanak a lázas napsugarak*”
a tenger felett „*tovaszállt*
az égen egy bárány”

*

kértél tőlem idegen újságokat,
színes, nagybetűs címlapokat,
beolvasztottad őket a nemzetköziségbe;
a betű türelmes, a papír mindent kibír,
én türelmetlen vagyok, nem bírok ki semmit,
kérek tőled idegen újságokat,
színes, nagybetűs címlapokat,
gyakorolni:, hogyan lehet
összeolvasztani idegen szövegeket;
segíts, adj egy jó mondatot nekem,
s a mondat talán szül új gondolatot,
ha már nem a gondolat szüli a mondatot

*

új lírát keress az *eltűnt időben*,
„*fogy a téma, fogytán a csillagok, fogytán az angyalok*”
szuperszonikus a téma, nem jár gyalog,
robban és dübörög, szétveti a fejet,
régli líra békéjét őrzi az emlékezet,
nyomul sok versgerilla, verterrorista,
velük van tele az irodalmi lista –
„*szellemi szőnyegbombázás*” –
„*csak hallgatni jó ilyenkor*”

*

Berúgta az ablakot a hajnali nap lézersugara,
ripityára tört a néma csörrenés,
harsogott a részeg arKANgyalok kara –
ez a nap is jól kezdődik, na és?
messzire úszik a lerobbant éjszaka,
hátában a napsugár a kés,
fülemben zúg a levetett blúz meg a Tosca,
omnia vincit a prés,
fejemben sok gondolatszilvánk motoszka,
s ha rímre rímet vés,
megjárhatja az ember,
szakállá volt kender,
mert az úr immár nem ő,
ver a szív, zihál a tüdő,
versre nincs kiírva a tender,
ne röhögj, megváltó idő.

*

Káosz a világ és káosz a vers,
szétfő a föld, a líra nyers,
be kéne gyűjtani, be kéne gyűjtani,
keverni mint sót, tojást és lisztet,
keverni-kavarni, majd kinyújtani,
hallgatni Mozartot, és – ki ne mondd a rímet,

*

Csupa hágás a világ.

„A kobranyakú hullámokat meghágtá a villám”

cikázott a Vénuszdomb taraján,

csiklón siklón csiklandozott, aztán visszabújt hüvelyébe,

született a nászból sok pici tejszínhabos fodor;

elfedi a kék s a látvány,

hogyan *„a többszázezerlőerős sovinizmus*

meghágtá a valóságot”

úgy kell neki, miért hagyja magát;

mi vagyunk a valóság, miért hagyjuk magunkat,

szerencsétlenek, akiket *„ottfelejtett az Isten*

élet és halál mezsgyéjén”

*

az élet egy genetikai költemény –

Istent játszik sok sarlatán,

milliárdokért addig kotlanak, míg kiköltik

a génmódosított életet

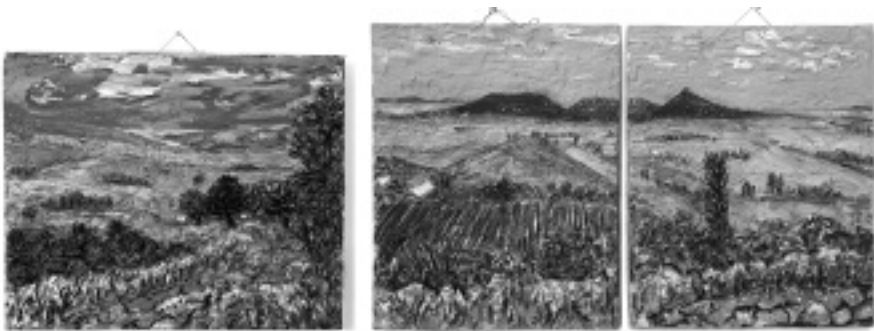
*

(Gondolatmontázs FO)

„Az élet egy lyukas stanich”

„Élni és meghalni magyarul.”

„Innentől minden világos vagy mohács.”

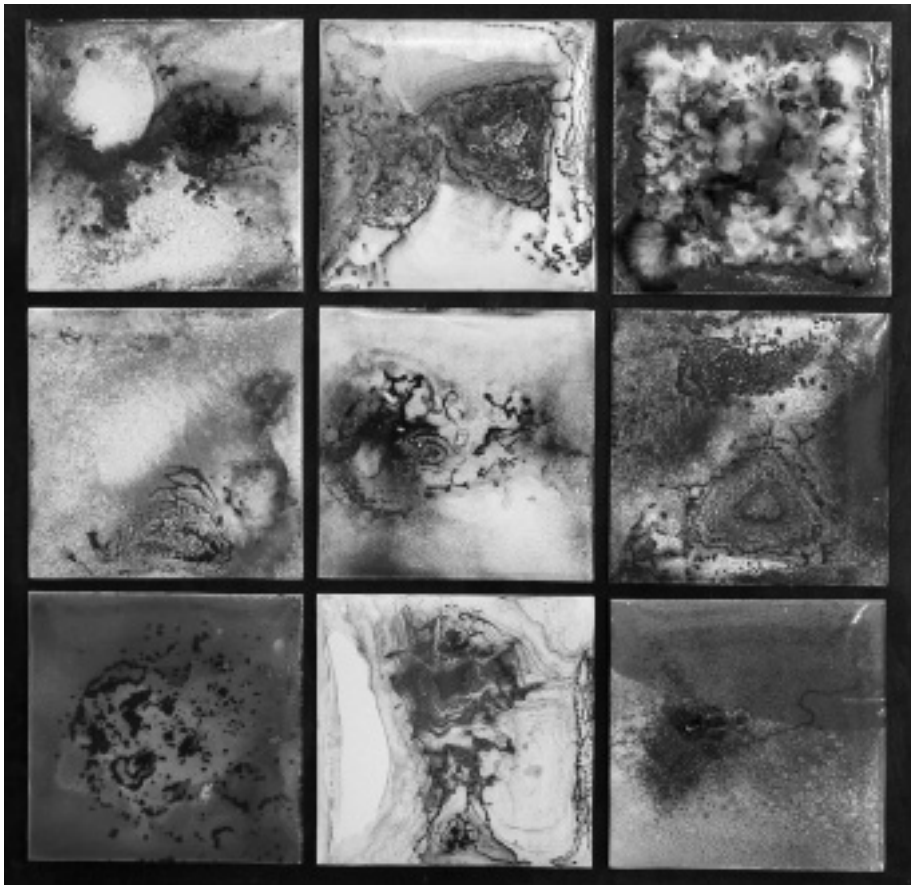
Baksa-Soós Krisztina: Római út, 2010

M. Kiss Katalin: At út (Töredékek), 2017

Tamás Áron: Folyamat – Pannónia arcai, 2015

Krajtsovits Margit: Per aspera ad astra (göröngyös út a csillagokig), 2017

(Ö N É L E T R A J Z I R É S Z L E T 27.)

155.

Dragutin Nuber nevű gazdag szerbhez ment feleségül, de négy év múltán vége lett a házasságnak, mert akkor ő már más elhivatottság jegyében gondolkozott jövődjéről.

Elvált jugoszláv férjétől és elkötelezte magát egykori vizsgálóbírója, Gebauer Gusztáv mellett. Együtt jöttek haza, Magyarországra 1924-ben, és 1927-ben összeházasodtak.

Érdekességnek tetszett, hogy a hazatérés dátuma október 31-re esett, és felöltött bennem, hogy én ugyanezen a napon, vagy is tegnap érkeztem Szófiából Belgrádba. Hamar túlléptem azonban ezen az észrevételen, mert nem vezetett semmi olyan következtetésre, aminek értelme kerekedett volna.

Magyarázként kívánczik még ide, hogy első férje erősen exponálta magát a délszláv elszakadási mozgalomban, tehát nem volt javallott Magyarországra jönnie. A fennálló, szigorú jogszabályok okán a tiltott határátlépésnek még a kísérlete is nagy kockázatokkal járt volna.

Nem pontosan ez állott a kezemben tartott papíron, de lehunytt szemmel összefoglalva, ekként rögzült bennem a bonyodalom.

Nehezen olvastam, úgyszólván kényszerítettem figyelmemet, miközben mégis újra, meg újra kellett futtatnom a szememet az imént látottakon, mert menten elmállott a tartalmuk a fejemben.

Géppel írott és kézzel javított szöveg tizenvalahány oldalas másolata reszketett a kezemben. A reszketés is okozta, hogy nehezen haladtam az olvasmánnyal, amiről pedig azt mondta Gádor, amikor a figyelmembe ajánlotta, hogy példátlanul izgalmas, egyvégtében fogom elolvasni, mert lehetetlen lesz letennem.

Legszívesebben azonnal félretettem volna, nyugalmasabb időkre.

A Majestic bárban, meg egyéb mondén helyeken csatangolva, szemernyi alvás nélkül töltöttem az elmúlt belgrádi éjszakát. Nyomasztó bágyadtság váltotta idegeimben a riasztó feszültséget, és mindkettő ellenében küzdöttem, hogy nyugalmi állapotban maradhassak.

Idegesített a mellettem ülő Gádor Béla is, akit nem csupán idősebb kollegaként, hanem külön a Ludas Matyi főszerkesztőjeként is tiszteltem, színházi konferálóként pedig kifejezetten kedveltem, de most inkább szabadulni szerettem volna tőle. Élterett is a remény, hogy ez a szabadulás előbb-utóbb alakot ölt, mert nyakát sűrűn nyújtogatva, várakozón hunyorgott Gádor a Moszkva szálló kávézójának a bejárata felé.

Leste az örökkön késlekedő vendéglátóit, egyben alkalmi programszervezőit, meg idegenvezetőit, mert legalább ő legyen az, aki idejében a tetthelyen található.

Ő üzent értem, hogy feltétlenül jöjjenek ide, a kávézóba, halaszthatatlan ügyben. És amikor megjöttem, úgy örvendezett, akárha dédelgetett álma teljesült volna. Holott nem történt egyéb, mint élem tette az említett iratcsomagot, hozzámmondva, hogy ezek Mollináry Gizella író nő feljegyzései, amelyeket Magyarország vezetőihez intézett.

Zavartan, leginkább fapofával mosolyogtam, és előhúztam belső zsebemből én is egy gépelt papírt. Átnyújtottam Gádornak, és azt a tájékoztatást mellékeltem hozzá, hogy én meg ezt a Ludas Matyi jugoszláv megfelelőjének, a JEZS-nek írtam, kérem, olvassa el, s ha jónak tartja, juttassa a címzetthez.

Úgy futotta át szövegemet, hogy háromig sem számolhattam, és már zsebébe dugta a papíromat, miközben azt mondta:

– Jjjó. Máskülönbem pedig nem kell szégyellened, ha ezeken a fecniken kívül semmit nem olvastál Mollináry Gizellától. Ő a harmincas-negyvenes években volt igazán ismert és népszerű, te pedig akkor még nem forgattál szépirodalmat a kezdedben, ami bizonyos szempontból érthető is, ha általad panaszt, sanyarú gyerekkorodat idézzük.

Éreztem szavaiban az engem érintő malíciát s megjátszottan is, de őszintén is háborogtam. Hangoztattam, hogy már negyedik elemista koromban, amikor Dorogi tanító úr elébe kerültem, hozzákezdtem a világirodalom és a magyar irodalom színjavának habzsolásához.

Majd így folytattam:

– Amit pedig nem találhattam a tanító úr több ezer kötetes könyvtárában, az nem is lehetett igazán fontos! – védekeztem egy rögtönzött, de ezeréves állítással, amihez hozzátettem: – Továbbá az utóbbi években Pesten megejtett, buzgalmas művelődési vígalmaim során sem találkoztam az említett író nő műveivel.

Borotvaélesre vasalt nadrágja térdére csapott Gádor Béla, és a hangja is csattant:

– Mert megtiltotta pártunk és kormányunk, hogy Mollináry Gizella műveiből bármit is újra kiadjanak a háború után! A kezdedben tartott írás éppen azt vágja pártunk és kormányunk fejéhez, hogy ostoba és gonosz volt ez a hallgatási tilalom, amit ideje a szemétre dobni!

Gyorsan lefékezte hevületét. Igazgatott valamit jól szabott öltönyén, amiről első pillantásra megállapíthattam, hogy nagyon drága lehetett a méterre vásárolt anyaga. Igazándiból azonban az a mozdulata lett nálam nyérő, amivel nagy ádámcsutkája alatt díszló, apró csokornyakkendőjét két ujjával érintve, a létező legtökéletesebb állapotba manipulálta.

Fel is állott, és búcsút intve a kijárat felé indult, de pillanatra még visszafordult.

– Olvass el. Beszélünk róla, ha visszajöttem!

Közelebb emeltem arcomhoz a papírokat, hogy még inkább az olvasásba merülés látszatát keltsem, közben a távolodó Gádor alakját figyeltem, s amikor végleg eltűnt, asztalra hullajtottam olvasnivalómat, és ráejtettem az államot is.

Időben felfogtam azonban, hogy ez feltűnően egyetlen póz egy kávéházban, továbbá éreztem, hogy félig leereszkedett a szempillám is, és kicsi híján alvásba ernyed minden tagom, ami ellen az nyújtott véletlenül szerencsés védekezést, hogy földre csúsztak a papírok, s azokat haladéktalanul fel kellett szednem.

Ez a kényszerű mozgás életre is galvanizált valamelyest, mindenesetre kellő erő gyülekezett bennem, hogy az olvasás parancsoló szándéka teremjen meg agyonfáradt idegeimben.

Pincért intettem az asztalomhoz és kávét rendeltem.

Újra az írás elejére mentem, és kissé meglepődtem, amikor arról értesültem, hogy szerelemgyerekként született az író, akárcsak én.

Első olvasáskor ez nem tűnt fel.

Kicsikét fel is élénkített az információ.

Abban is hasonlítottunk, hogy nem anyja nevelte.

Abban viszont különbözött a helyzetünk, hogy amíg én egyvégtében nagyszüleim övezetében élhettem, a paraszti szegénység bútorai között ugyan, de a szeretet díszleteivel ékesítetten, addig Mollináry Gizella ide-oda hányódott, gyerekekrevelésre, és gyerekekkel való törődésre inkább méltatlan és alkalmatlan felnőttek városi világában.

A képzeletemben felvillanó városi világ külön is ellenszenves volt nekem.

Állítólagos apja olasz orvos volt, de kivonta magát a gyanúsítás alól, nem akarta vállalni Gizellát.

A nagymama neve Bozsarics Marka, a nagypapáé Mollináry Dragutin.

Mindketten Szkopjében születtek, és macedón eredetnek mondták magukat.

Azt hallottam erről a városról valaha, hogy a délszláv világ mélységének a közepe. Jól hangzott, de az állítás rejtettebb értelméről semmit nem árult el nekem.

Megállásra és tűnődésre késztetett ellenben az a név, hogy Dragutin. Visszább mentem a szövegben, és megtaláltam a másik Dragutint, az első férjeként megnevezett.

Felvillanyozott egy ötlet, aminek nyomán a zsebemben kezdtem kotorászni, és meg is leltem, amit kerestem. Annak a szerb ügyvédnek a névjegykártyájára bámultam, akire fél éjszakán át vártunk a Majestic mulatóban Zolival és bácsikájával.

Most harmadszor olvashattam, hogy Dragutin. A kártyára írt név előtt ott állott, hogy: dr.

Ennek a doktornak a keresztnéve: Zdenko.

Gyakori név lehet a Dragutin a délszlávok világában.

156.

Kóberl Jóska révén rendelt magához Gádor.

Ezzel a Jóskával előző este ismerkedtem össze a sakkozás magyar nagymesterének, Szabó Lászlónak a szállodai apartmanjában, ahová vendégül hívta régi barátját, Gádor Bélát, meg a vele lévő Toncz Tibor karikaturistát. Utóbbiak mindketten a belgrádi JEZS nevű élclap, a pesti Ludas Matyi megfelelőjének hivatalos vendégeiként

időztek Jugoszlávia fővárosában 1956 októberétől kezdődően, talán egy hónapra tervezetten.

Szóval ott volt Jóska, a Szovjetunióban rendezett sakkvilágbajnokságról Belgrádba érkező nagymester trénerének titulált fiatalember is, akinek az átlagosnál nagyobb volt a feje kerülete, és akivel első perctől kölcsönös rokonszenvet éreztünk. Adott helyzetemben azonban ennél is értékeőbb volt, hogy roppant hasznossá lett számomra a gyakorlati tennivalók terén mutatkozó. ügyességével.

A társalgás folyamán kiderült, hogy én előző éjjel érkeztem Szófiából, és nem rendelkeztem szállodai szobával. Nem árultam el azt sem, hogy krumplit szállító dunai kis hajón libegve töltöttem első éjszakámat, hanem ennél is nyomorultabbra festettem a helyzetemet. Azt mondtam, semmilyen szállásom nincsen, és az állomás csomagtartójába zsúfoltam be összes cókómkómat, és ott húztam meg magamat is.

Szabó nagymester utasítására – és az ő kontójára – percek alatt szobát szerzett számomra Jóska. Igaz, csak a Moszkva hotel felső emeletén akadt hely, fürdőszoba nélkül, de mennyire jobb kilátás volt ez, mint zöldséget szállító, nyikorgó-nyekergő hajócska priccsen meghúzódva dideregni a Dunán, ki tudja előre, hány őszi éjszakán át!

A nagymestertől kapott ajándékom lett az is, hogy meghívott a két nappal későbbre hirdetett szimultán mérkőzésre, amelyet a belgrádi sakkörültek szerveztek a nagy vendég tiszteletére. Harminckét ellenféllel kellett megküzdenie s harmincharmadiknak nevezett be engem.

Tisztességgel szabadkoztam, gyatra sakkozónak minősítettem magamat, mire felszólította Jóskát, hogy a hátralévő időben javítsa fel sakkozói kondícióját.

A nagymester által adott fogadás végeztével Jóska szobájába mentünk s az utasításnak megfelelően azonnal különféle sakktáblákat szedett elő, hogy egy kissé gyakoroljunk, de gyorsan belátta, hogy erre több időt kellene szentelnünk, holott én éppen annak voltam szűkében.

Álságosan savanyú pofát vágva megmutattam neki a Majestic bárba szóló belépőmet, amit most érkezett magyarországi magyaroktól kaptam, és nem tehetem, hogy elfelejtkezek róluk. Persze, engem is éget a vágy, hogy otthonról hozott, friss hírekhez jussak.

Azon is sóhajtoztam, hogy Szófiából indulásom óta nem ment le rólam az ing, nem tudhattam egy macskamosdást sem megejteni, mire Jóska rögtön beterelt fürdőszobájába.

Amikor végeztem a tisztálkodással, kétszer is figyelmembe ajánlotta, hogy bárkikor jöhetek hozzá mosakodni, mert az én tetőtéri lakosztályomban nincsen folyó víz, hanem csak az ottani folyosó végén található egy tusolót.

Arra is kioktatott, miképpen kérjem el szobája kulcsát a portán, ha ő nincsen otthon, és miképpen adjam le, ha egyedül távozok.

Azért, hogy javítsak valamit elesettségem ábrázolatán, eldicsekedtem Jóskának, hogy munkaszerződésemmé lett a legnagyobb belgrádi satirikus lapnál, vagyis apró írásokat, úgynevezett krokikat kell adnom s nyilván jó honoráriumokkal ellentételezik. Már mozog is a fejemben az első valami, csak nem tudom, hogyan írhatom le olyan

olvashatóan, hogy azt kézbe tudják venni, és szerbre tudják fordítani. Szóval, hogy munkapéldányként is szolgáljon.

Térült, fordult Jóska, és már előttem volt egy számomra bármikor igénybe vehető, csinos kis írógép.

Mínthogy ő nem egyszerűen tréner, hanem igazándiból titkára volt főnökének, sok adminisztrációval is birkóznia kellett s ehhez nélkülözhetetlen volt például az olyan eszköz, mint az írógép.

Ezt a tőle kapott, legújabb ajándékot azt követően fordítottam hasznomra, hogy hazaérkeztem az éjszakából.

Akkor persze, hol volt már az éjszaka?

Sokkal inkább másodnapi koradélután volt az már, amikor egy hölgyike ágyában arra eszméltem, hogy rohannom kell, mert lekésem a jövőmet!

Közösen ismert szavak hiányában, sebtében adott-kapott búcsúpuszik, jelbeszédnek nyomán indultam az utcára, és találtam rá az új remények ígéretét is szállító vilamosra.

Felkapaszkodtam, és bár jutott eszembe későbbben, hogy a villamosról át kellene vágódnom abba a gyorsabb taxiba, amit felfedeztem egyik megállóban, ámde bele-reszkettem a gondolatba, hogy mekkora számla ellenében jutnék én azzal a külvárosból a Moszkva szállóig?

Az a taxiszámla ráadásul – alighanem csont nélkül – a hölgyike asztalkáján maradt!

Nem voltam a malaszt útján.

Inkább gyűlöltem, restelltem viselt dolgaimat s rossz emlékek idéződtek bennem arról az egész társaságról, amelyikkel az elmúlt éjszaka egy részét töltöttem.

Minden bűnöm kavargott, sistergett bennem s egyik jóvátételnek azt véltem, ha munkába fojtom keserűségemet, ha megírom például a szerződésben vállalt cikkemet, amit esetleg már várnak is a JEZS-nél. De amit Gádor Béla feltétlenül elvár tőlem, hiszen ő kezdeményezte, hogy szerződéssel kötődjek a nagy példányszámú laphoz, ezzel is könnyítve nulláról induló anyagi helyzetemen.

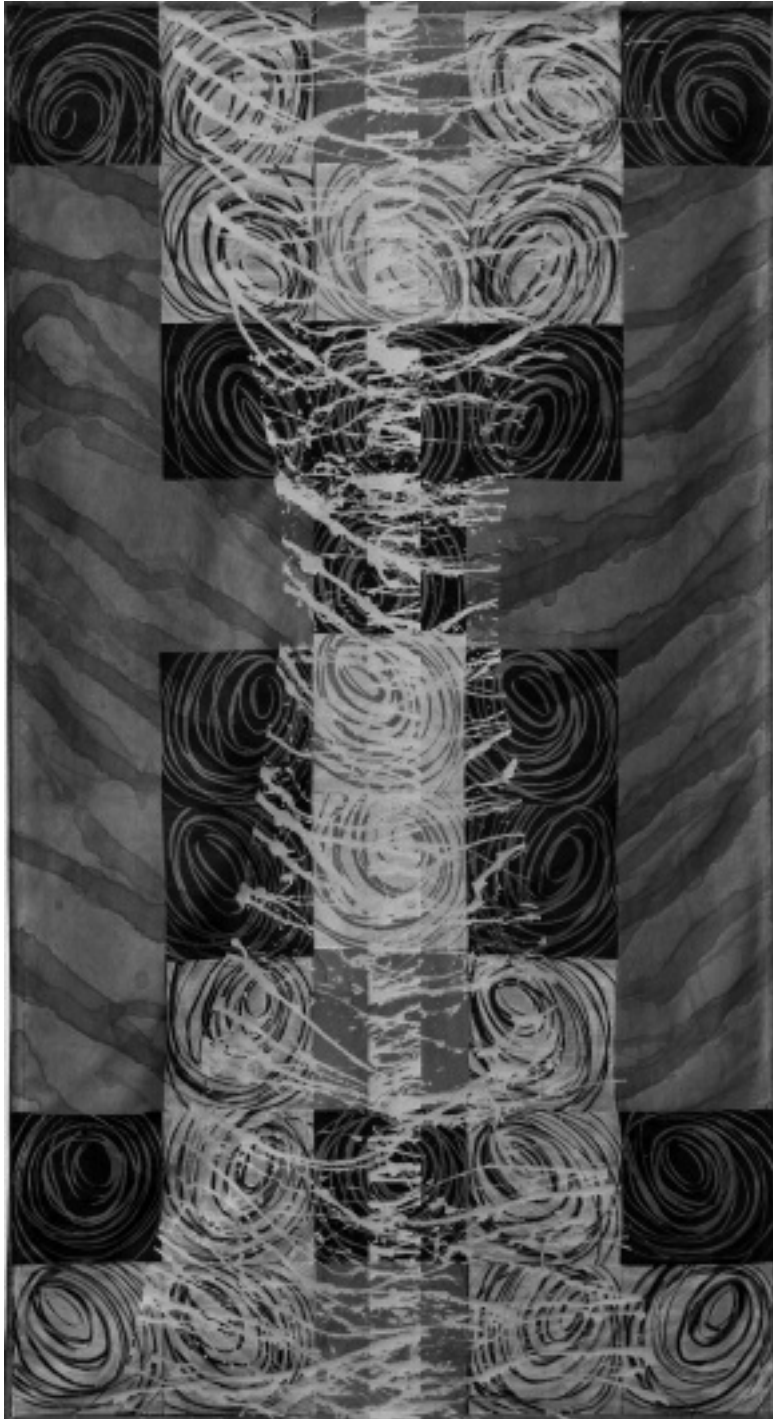
S mindennél jobban munkára sarkallt, hogy cédulát fedeztem fel a gép hengerére tekerve, amit Jóska írt, és arról értesít, hogy haladéktalanul keressenem fel Gádor fő-szerkesztő urat, mert vár!

Úgy döntöttem, hogy mielőtt odamegyek, lefirkantom a JEZS-nek szóló műve-met, amit akár mellvértként is magam elé tarthatok, ha valamiért rosszkedvűen fo-gadna Gádor.

Tiszta papírt fűztem a gépbe, és azt a címet adtam leendő írásomnak, hogy „Vég-telen történet”.

És ekként szólt:

„Amikor észrevettük, hogy győztünk, már semmit nem tehetünk ellene. Akit a kinézés feladatával bízunk meg, az kinézett és jelentette, hogy gúlákban állnak az ellenség fegyverei, maga az élő állomány pedig hármasszorosban felsorakozva várja a továbbiakat.

Kiss Iringó: A belső út, 2017

Vezérkarunk szerint hadicsel áldozatai lettünk, ami arra kényszerít bennünket, hogy tegyünk valamit, holott eddig az aktív semmittevés taktikáját alkalmaztuk, és ebből nehéz lesz átállni a passzív cselekedetre.

Akad valaki, aki emlékezett a mondásra, ami szerint „Jaj, a legyőzötteknek!”, de sokáig nem tudtuk, miképpen konvertáljuk gyakorlattá ezt az elméletet.

Végül olyan ideológiai jövőképet szerkesztettünk, amelynek első pontjaként átneveztük a teológiát antropológiává. Ez azért volt hasznos, mert így elkülöníthettük a főbűnösöket. Azokat soroltuk ebbe a kategóriába, akik jó húsban voltak, hiszen ezek lehettek a korábbi haszonélvezők és harácsolók.

Fogyókúrára fogtuk a kövéreket, mi, győztesek pedig zsírosabban táplálkoztunk, mint a győzelmünk előtti korszakban.

Ebből az következett, hogy kihíztuk ruháinkat, és még nem állt fel az Általános Szabóság.

A tegnapi fent valók, a tohonya emberek mozgékonyakká lettek s egy sasszéval ellillantak, ha testi fenytésben akartuk részeltetni őket.

Már három hónapja voltunk hatalmon s mindinkább mutatkozni kezdtek a nyugtalanság jelei a vezérkarban. Felállítottuk ugyan a Történelmet Megszüntető Bizottságot, mégis mindig történt valami, és ez egyre idegesítőbb lett.

Felütötte a fejét az a nézet, amely szerint a valóságos szenvedés jobb, mint a képzelt öröm, valamint a bőrünkön tanulhattuk meg, hogy maradéktalan örömök pedig nem is léteznek.

Főideológusunk akként módosította a régi jelmondatot, hogy „Jaj a győzteseknek!”

Haladéktalanul megszerveztük bukásunkat, és a terveknek megfelelően elsöprő vereséget szenvedtünk.

Ezt követően persze, leromlott a helyzetünk, ezért megint a hatalom után kezdtünk sóvárogni. Rossz emlékeinkre sandítva azonban nem a totális hatalom nyűgét akartuk nyakunkba venni, hanem csupán arra vágytunk, *mintha* uralmon lennénk.

Vannak sanszaink. Jól tudjuk ugyanis, hogy az igazság hatalmas, és előbb-utóbb győzedelmeskedik.

Azt is tudjuk ugyanakkor, hogy ez nem így van.

Igazság mindig az, amit a fent valók annak tartanak.

Mínhogy pedig mi nem akarunk igazán fent lenni, abban állapotunk meg, hogy semmit sem tartunk egyedüli igaznak.

Kezdjük gyanítani, hogy az emberiség számára nincsen jobb megoldás, mint felül kell múlnia önmagát”.

Ennyi lett az írás.

Gondosan bezártam Jóska szobáját, leszaladtam a portára, hogy leadjam a kulcsot, és ott észrevettem a kávéházban ülő Gádort. Működésbe lendült ösztönös képességem, amely szűk baráti köröm szerint arra is képesít, hogy linkségek, sőt: vacakságok létrehozója és átmeneti képviselője legyek. Célra irányított agymunkával megtervez-

tem és el is játszottam a lóhalálában érkezőt, aki aggodalommal elteltén járul a főszekesztő asztalához, mert nagy oka lehet annak, ha magához rendel valakit Gádor!

Azután kiderült, hogy csupán jókedvében akart velem beszélni arról a kéziratról, amit ő adott nekem.

157.

Nem volt kellő önfegyelmem a folyamatos olvasáshoz, inkább csak pörgettem a lapokat, itt-ott belenéztem a szövegbe, pihentem, azután újra olvasni kezdtem.

Továbbra is az maradt felszínes feltevés, hogy tulajdonképpen hasonló gye-reksorson kellett átvergődnie Mollinárynak, mint nekem.

Abban persze erősen különböztünk, hogy Mollináry lány volt, és ebből akár fura cifraságok is származhattak.

Nem szerettem például azokról a tényekről olvasni, hogy ázott-fázott, kemény fizikai munkát végzett, időnként tüzelőt, meg egyebeket lopott a süldő lány. Arról is írt, hogy boldog állapotnak tekintette, amikor egy laktanyában édességeket árult. Azt írja, hogy markotányos nő volt akkor, és hallomásaimból szerzett ismeretek alapján ezt csakis úgy értelmezhettem, hogy mindenféle ügyekben alkalmi kisegítője volt a katonaságnak.

Annyira azért nem ragadtam le ennél a közlésnél, hanem felpendülve léptem tovább, arra a szép megfogalmazásra lelve, hogy „az utca és a föld lányaként eljutottam az eszmékhez, amelyeknek szószólójuk is lettem.”

Valamiképpen Nógrád megyébe került 1919-ben, és ott propagálta szóban, írásban a szocialistának mondott eszmét.

Balassagyarmaton egyenesen a szociáldemokrata, vagy kommunista párt vezetője lett.

Ezek a részek megint majdnem párhuzamosságokat mutatnak azzal, hogy serdülőkorba, és újfajta helyzetekbe kerülvén én is el-eltapogatóztam hívogató eszmékhez.

A sors része volt, hogy kiutakat kellett keresni és találni a magunkfajtáknak.

Másik idézetben arról vall, hogy „éhes értelmem rohamléptekben elégítette ki magát”.

Ez a dicsekvés már abból az időből származik, amikor sikeresen megszököve az 1919 utáni üldözések és a fenyegető büntetések elől, a Jugoszláviához csatolt ország-részbe menekül, előbb Pécsre, majd Eszékre, és utóbbi helyen házasságra lép Dragutin Nuberrel, akinek azután fényes kastélyában éltek, valahol Ljubljana közelében.

Miniszteri rangúak, műgyűjtők és hasonlók vendégeskednek náluk.

A Zagraber Tageblattban száz pályázó között első díjat nyer egy költészetről szóló tanulmányával. A budapesti Nyugatnak verseket küldött, amelyeket – mások mellett – Babits Mihály is méltatott.

Útjára indul egy csillogó írói életpálya. Tizenhárom prózakötetet ír a négy elemi-t végzett, voltaképpen autodidakta hölgy, közöttük egy önéletrajzi fogantatású művet, amely tizennyolc újrakiadást ér meg.

Álmosságommal birkózva elmerengtem a fénylő emberi történetről s egyszerűcsak arra ébredtem, hogy visszatérően foglalkoztat az esküvő színhelyétül jelzett város neve, és pedig: Eszék.

Valószínűleg hangosan is motyogtam a Jugoszláviához csatolt magyar város nevét, míg fel nem tisztult az agyamban, hogy nem a város foglalkoztat igazán, hanem egy ember, akit nagyon közelről ismerek, és akit úgy hívnak, hogy Eszéki. Teljes nevén Eszéki Gyula.

Minden föltolult bennem, ami a névhez tartozik.

Menten le is tettem kezemből a papírokat, mindkét könyökömmel az asztalra támaszkodtam, tenyereimbe tettem az arcomat, és világosan emlékszem rá, hogy azt fogalmaztam visszhangozva sikító, de persze hangtalan hangon, hogy most pedig lefekszek ide az asztal közepére, és óriásit alszok!

Ám ezzel párhuzamosan hangzóan azt a kérdést is feltettem, – talán valóban hangosan, – hogy: mi van veled Gyula?

És ez a kérdésfeltevés volt a domináns, ami igazán foglalkoztatott. A nyakamat a szemeimet körbe forgattam, akárha Gyula személyes jelenlétét is feltételezném.

Két héttel ezelőtti napon, vagy egy nappal még korábban, olyan közelről is láthattam Eszéki Gyulát, mintha most valóban itt ülne az asztalomnál.

Azelőtt pedig akár a hét minden napján ültem vele egy asztalnál, illetve két összehozott asztalnál a Szabad Föld szerkesztőségének egyik tágas szobájában.

Ott ültünk minden munkanapon s hozzánk kopogtak be kézírataikkal a munkatársak, mert az ötvenes évek derekán Eszéki Gyula és jómagam voltunk a falnak szóló, óriási példányszámú sajtóorgánium olvasószerkesztői.

Eloolvastuk az előttünk gyülekezett kéziratokat, jóváhagytuk, vagy vitáztunk a szerzőkkel, s amit rendben lévőknek ítéltünk, azt elláttuk a nyomdának szóló tipográfiai jelekkel, és továbbküldtük, útjára.

Gyakran ment Gyula is a nyomdába, irányítani, felügyelni az ottani munkát, az úgynevezett tördelést. Társultam hozzá olykor, hogy tanuljam a nyomdai tennivalókat, de soha nem maradtam Gyula nélkül a nyomdászokkal, mert ő volt a megbízható irányadó.

Gyulának most is a helyén kellene lennie, ha másként nem rendelte és rendezte az otthon megbomlott idő!

Eszembe jutott, hogy telefonálni próbált Gádor a feleségének, és talán sikerült is.

Ösztönzést éreztem, hogy telefonáljak Gyulának, de hamarabb vettem el a szándékot, mint ahogy felötlött bennem.

Még örültem is annak a rögtönzött döntésemnek, hogy nem hívom fel Gyulát.

Mint hirtelen ijedelemkor szokott, két-három gyorsat dobbant a szívem, és csak azután engedtem át magamat azoknak az érzéseknek és gondolatoknak, amelyek Eszéki Gyulát megidézve kavargattak bennem.

158.

Bevonulásom napján, a Néphadsereg című újság szerkesztőségében találkoztunk először, 1950 októberében.

Valamennyi akkor sorozottat, vagy más egységektől odarendelt egyént katonai egyenruhában láttam, de Gyula civilben volt, és a későbbiekben sem öltözött be. Azt mondták, polgári alkalmazott. Rajta kívül csak a titkárságon és a gépirószobában dolgozó nők viselték saját ruháikat.

A pénzügyes tiszttől kaptam a vonatkozó felvilágosítást, mert ő volt az egyedüli, akitől érdemesnek láttam az érdeklődést. Ő már a Horthy-hadseregben is szolgált, és feltevésem szerint mindenkinél jobban tudott katonául.

Szerinte a különféle tiszti egyenruhákban fészítők, és a szerkesztőségi munkabeosztásban alá-fölrendeltségben lévők mind a civil életből jöttek, elsősorban nem katonai képzettségük, hanem újságcsinálói tudásuk szerint kiválogatva.

Hasonló megfontolásból kerülhetett a hadsereg központi lapjához Eszéki Gyula is. Ámde ő mért nem kaphatott egyenruhát?

Másképpen is fogalmazhatóan: neki mért nem volt kötelező az egyenruha viselete, ami például sokunknak teher volt a munkaidőn és szerkesztőségen kívüli életünkben?

Lehetséges, hogy nem érdekelt volna Eszéki Gyula ruházata, sem egyéb különössége, ha nem az én külpolitikai rovatomban kellett volna osztoznunk a sorson.

Korábban utaltam rá, hogy három hónapos tanulói időre a Szabad Nép külpolitikai rovatához küldtek, majd onnan visszatérve kerültem a katonai újság külpolitikai rovatának élére.

Abban az időben a koreai háború és a titoizmus szerepelt legtöbbet külpolitikai étlapunkon.

Elkülönített, és „Szigorúan titkos” feliratú borítékokban kapta Eszéki Gyula mindazokat a szerb nyelvű nyomtatványokat, újságokat, amelyekből naponta készített összeállításokat. Lehetséges, hogy nem csupán fordításból állottak az általa gyártott kéziratok, hanem, saját fejéből is fogalmazott, – ezt soha nem vizsgáltam, nem is érdekelt.

Az én szobámból kerítették el neki egy kis helyiséget, hogy még tőlem is függetlenül és zavartalanul dolgozhasson. Az ajtaját is bezárta, amikor bármilyen céllal eltávozott.

Maga döntötte el, hogy miről, mennyit ír, és átmentek ugyan az anyagai az én kezemen is, mielőtt a századosi rangban lévő, Horváth József nevű főszerkesztő-helyetteshez kerültek, de egyszer sem tettem bíráló megjegyzést.

Nem érte bírálat Gyula munkáját a százados részéről sem. Egyszer fordult elő, hogy harsány hahota közben engem kérdezett annak a hírnek a forrásáról, ami szerint a gyűlöletes Tito, az imperialisták aljas ügynöke, a láncos kutya, és a többi, minden bűne mellé – még a körmeit is lakkozza! „Ugyan érdeklődd már meg Gyulától, honnan származik ez az értesülése?”

Megkérdeztem, és azt felelte Gyula, hogy „Benne van a levegőben”.

Elmosolyodott, de ezt inkább csak a szemében fedezhettem fel, mert úgymond faarcú volt egyébként.

Kevés volt az arca felületén a beszédes, az élénken mozgó ránc, izom, vagy ideg.

Ennek a kis diskurzusunknak az alkalmával merült fel bennem először, hogy nagyon keveset tudok erről a kollegáról.

Arra is gondoltam, hogy a rovatomban dolgozó másik öt munkatársamról sem sokat tudok, de hát soha nem is erőlködtem, hogy többet tudjak róluk, mint amit ők maguk mondtak önmagukról.

Jogom lett volna, hogy belenézzek személyügyi papírjaikba, ha éppen akartam volna, de soha nem gondoltam, hogy élnem kellene ezzel a jogommal. Éppen hogy visszaélésnek véltem volna, ahogyan önmagamat ismertem. Nem káderes voltam, hanem rovatvezető egy újságnál.

Szüksége sem lett volna efféle kutakodásnak, mert mindenki szabadon előadott mindent önmagáról, életéről, örömeiről, gondjairól, a napi trécselések, vagy munkaidő utáni találkozások során.

Gyulával kapcsolatban azonban az lett a gondom, hogy zárkózott alkat volt, nem nyílt ki senkinek, legalábbis akkori, szűkebb övezetünkben.

Úgy viselkedett, mint aki ura önmagának és nem enged át önmagából semmit másnak.

Nem társult hozzánk munkaidő utáni trécselésre, nem tudtuk hány barátnője volt, és jelenleg van-e, nem tudtuk mióta nem dohányzik, ivott-e bármikor is többet az elégnél, és így tovább.

Tette, ami a dolga volt, fel-felfénylett olykor a szeme, de személyiségének, magánéletének, lelkületének mélyrétegeibe senki nem pillanthatott be.

Egyik napon, amikor az ő kézírataival kezdtem foglalkozni, azt láttam, hogy a ti-toizmusról írott dolgozata alá nem a saját nevét írta, hanem azt, hogy Eck Gyula.

Azt válaszolta meglepett kérdéseimre, hogy joga van ezt az – úgymond – művész-nevet használni, és más helyeken, más alkalmakkor is használta már.

Következő esztendő márciusában arról értesített az új főszerkesztő, hogy – az ő tudomása szerint – létszámcsökkentés címén kellett megválnom Eck Gyula nevű munkatársamtól, és ne is akarjak ennél többet tudni.

Ekkorra már bármiféle magyarázat nélkül eltűnt a szerkesztőségből a régi főszerkesztő, Hajduska István alezredes is, meg századosi rangú helyettese is, valamint Juhász Róbert, aki egykor munkatársam volt a debreceni újságnál, és akit nem léptettek elő hadnaggyá, mint engem, hanem törzsőrmester maradt.

Máig rejtély, hogy miket kifogásolhattak egyéniségében, munkájában?

További személyi mozgások zajlottak a százhusz fős szerkesztőség távolabbi pontjain is, ahová korábban sem nagyon láttam el.

Ésszerű létszámcsökkentési, átszervezési célok jegyében zajlónak minősítették mindezt, ha szóba került, valamint az is egyre gyakrabban elhangzott, hogy fokozni kell az éberséget!

Az éberség, meg az ötvenes évek elején szaporodni kezdő, sok hasonló nyomorúság megterhelte az én életemet is. A katonai újság szerkesztőségén belül még kínzóbbá torzult az a politikai stressz, amitől az ország egészében fuldokolni kezdett a mindennapi élet.

Egyre több jel mutatta, hogy válságban a hadsereg egész tisztikara, lazul kötődésük a hivatásukhoz, egyebek mellett a családi kapcsolatokon át beszivárgó hírek nyomán is devalválódik a mundér becsülete.

Magam is mindenáron szabadulni akartam a mundértól, meg ki is forgattak belőle úgy, hogy az veszélyes lett a jövőmre nézve.

Munkalehetőség után kutakodva jutottam el a Szabad Föld szerkesztőségéig, illetve a főszerkesztő, Fehér Lajos szobájáig, és nagy megelégedésemre meg is állapodtunk. Úgynevezett próbariportot készítettem, és előzetes tanács szerint bevittem az olvasószerkesztők szobájába, ahol Eszéki Gyulát láthattam egyik asztal mögött.

Óriási volt a meglepődésem, aminél csak az volt – számomra legalábbis – meglepőbb, hogy Eszéki Gyula nem nagyon csodálkozott. Barátságosan nyújtott kezét, kifényesedtek a szemei, mozdult kissé a szája széle, és mondta is, hogy örül a látásomnak. Figyelmeztetett még, hogy hagyjam asztalán a papíromat.

Hamarosan ki is hátráltam.

Hetek múltán hallottam itt, meg ott, az új kollegáktól, hogy tudomásuk szerint Eck Gyula javallotta felvételemet, ő beszélt rólam Fehér Lajosnak is, másoknak is.

Ott, a Szabad Földnél már csak úgy ismerték, hogy Eck Gyula. Így írta alá valamennyi cikkét, riportját, meg a fizetési listát is.

Szinte meghatódtam annak a hallatán, hogy egykori alárendeltemnek, Eszéki, vagy Eck Gyulának a protezsáltja lettem. Amikor azután alkalmam adódott, felmelegedett hangon, némileg zavarban, másrészt örömteli izgalomban próbáltam köszönetet motyogni. Felidéztem hajdani együttműködésünket, ami meg is érdemli a jó ízű emlékezést.

Vonogatta a vállát Gyula, és azt mondta, nem volt az se jó, se rossz, bár kétségen kívül része volt az életünknek. Ha úgy akarjuk, felelmegetjük, vagy el is hallgathatjuk.

Magam részéről ott rögtön be is fogtam a számat, mert mellbevágott Gyula kijelentése, főként pedig a hozzá szervülő extra kommentárja, ami szerint az életünk nem az, ami történik velünk, hanem amire emlékezünk belőle.

Annyira fáradt voltam ott, a Moszkva szálló kávézójában, annyira az alvás vágya és lehetősége bizsergett idegeimben, hogy már-már „kialudt” volna belőlem a Gyuláról való ezoterikus töprenkedés ingere, amikor belém hasított ez a „bonmo”, szorosan kapcsolódva egy tegnap esti esemény emlékével.

Miután megérkezett éjszakai mulatónkba, tehát a Majestic bárba az a szerb ügyvéd, akit Zolinak a bácsikája várt, eleinte lehalkítva, és angolul beszélgetett a két úr, de később kiderült, hogy magyarul is jól tud az ügyvéd, és szívesen kiterjeszti társalgási körét irányunkba, ifjabbak irányába is.

Figyelmessége jeleként névjegyeit is osztogatta. Onnan olvastam le, hogy Dragutinak hívják.

Felöltött akkor bennem, hogy én is csináltatok majd ilyet magamnak, mert mi-csoda elegáns dolog lenne azzal dignitálni!

Későbbben előnyösebbnek ítéltém, hogy inkább hallgathattam kilétekről. Elővigyázatosságból így is csak halkán, és hadarva mondtam a nevemet s Zoli tette hozzá kéretlenül, hogy a legnagyobb példányszámú, vidéki újság egyik vezetője vagyok.

Elkerülhetetlenül szó esett a magyar helyzetről, és az ügyvéd előzékenyen tájékoztatott bennünket egy aznapi, szerb lapban olvasottakról. Jelesül: bizonyos Dudás József elfoglalta fegyveres csoportjával a Szabad Nép székházat, és kinyomtatott egy „Függetlenség” című újságot.

Rövid szavakban beszélt az ügyvéd, inkább motyogott, mintha tartana tőle, hogy fölöslegesen nyomakodik elő tájékozottságával.

S feltevésem szerinti zavarát azzal oldotta, hogy behajtva az újságot, kis nevetés kíséretében azt mondta:

„Ja, és van itt még egy érdekesség! Ennek a szerb újságnak a riportere gyerekkori barátot fedezett fel, aki a Szabad Nép székház nyomdászait vezényelte a Dudás-féle akció alkalmával”.

Megint a lapjába pillantott:

„Ide is nyomtatták a nevet: Eck Gyula. Nem ismerős véletlenül?” – kérdezte rám pillantva, de már túl is lépve akármilyen válaszomon, és a Szezei-csatorna bombázásáról szóló témához kapcsolódott, amiről Zoltán bácsikája tette éppen közzé heves mondandóját.

Rajtam kívül valószínűleg senkit nem foglalkoztatott, hogy kicsoda Eck Gyula, pláne miután apró, tagadó fejrándítással jeleztem, hogy nekem is közömbös.

Azonnal ostobaságnak minősítettem ugyan, de bekattant az introspektív közhely, hogy íme, megtagadtam Eck Gyulát, először.

Mikor jön a második tagadás, meg a harmadik?

Haragudtam is magamra, és nevelésnek is éreztem haragvásomat, s inkább arra koncentráltam, hogy miképpen vélekedjek a hallott esemény egészéről?

Egyrészt jó hír, hogy Eck Gyula is ott lehetett, mert ez annak a jele, hogy él, és remélhetőleg nem történt azóta sem bántódása. Ámde az ő nyomdai megjelenése azután következett, miután az eddig ismeretlen Dudás elfoglalta fegyvereseivel a székházat. Hátha kényszerítették Gyulát valamilyen együttműködésre?

Lehet, persze, hogy önként csatlakozott a dologhoz, mert jóhiszeműen fogta fel a történéseket.

Már-már studírozásba, kezdtem, vonzott, hogy elemzés útján jól megértsem a frissiben hallott esemény politikai, katonai, vagy másfajta súlyát, jelentőségét, de hamar leparancsoltam magamat erről a – gyaníthatóan – vakvágányról.

Inkább azzal kezdtem foglalkozni, hogy mi történik, ha holnap nem egy civil ügyvéd, hanem szerb katonai, vagy egyéb hivatalos személyek, intézmények tennék fel a kérdést, hogy ismerem-e Eck Gyulát?

Takács-Szencz Livia: Borostyán út, 2017

Már a katonai újságnál, a „titózás” zenitjén viccelődtünk, derülgettünk azon a képzelgésen, hogy egyszer csak leszólit bennünket egy utcasarkon az UDBA, a jugoszlávok elhárító szervezete, amelynek az volt a híre, hogy a magyar ÁVO legfeljebb a kisöccse lehetne.

Ez a szervezet most is létezik, a csápjai bizonyosan elérnek ide, a belgrádi Moszkva szállóba is!

Nem voltam ment a mindenkiben megbúvó készségtől, hogy a láthatatlanban mozgó erőkről, szándékokról, érdekekről fantáziáljak, de most mégis fölösleges ostobaságnak ítéltém, hogy effélével pocskoljam az időt.

Szinte hangosan szóltak bennem a szavak, amelyek szerint nem képzelhetem komolyan, hogy ma ideáll valaki, és régmúltamról akarna elszámoltatni. Hiszen a napokban ment haza Belgrádból a magyar kormányküldöttség, amely nyilván a nevemben is bocsánatot kért a Marsaltól, és így most minden oké, legalábbis ez a veszély ad acta, nyugodtan élhetem világomat.

Következő pillanatban alighanem arról nyertem váratlan tapasztalatot, hogy milyen az, amikor az elmezavar határáig jut az ember.

A kezemben markolt papírokra bámultam és az alábbi mondatot láttam:

„Most zajlik a délszláv–magyar szellemi nász, hát szeressenek engem is.”

Első megvilágosodásomban azt hittem, csak elképzelem, amit leírva látok, de második nekifutásra megértettem, hogy inkább a képzeletem próbálja hamisítani a valót, mert amit leírva láttam, az másodperccel későbbben is ugyanott volt, ahol korábban.

Végül visszatért annyira józanságom, hogy beláttam: ez bizony Mollináry kollégina gondolata, ami valahol az űrben koccant az enyémmel.

Idelent pedig valóságos létezésünkkel vagyunk együtt, minthogy közös tulajdonosai vagyunk a történelemnek. Ugyanakkor alanyai vagyunk a süvítő történeti időnek, és benne az akarunktól függetlenül kavargó eseményeknek.

Mit csinálnak a párhuzamok, meg a párhuzamosok a végtelenben?

Újra érdeklődést keltett bennem a kézzel javított, gépelt irat.

Sebesen visszalapoztam a közepére, sőt, majdnem az elejére.

159.

Úgy bújtam az olvasmányba, mint aki hajszoltság utáni pihenőt keres, de nem nyújtott enyhelyet az önéletrajzi emlékezés. Színes, túlságosan is színes, nyomasztóan zilált, váratlanul egymásra zsúfolódó, riasztó események tarkították az íróno életét, főként abban a periódusban, amelyik a háború után szakadt a nyakába.

Anyagi nyomorúsága olyan változatát adta elő, amihez hasonlót gyerekkoromban, a püspökladányi legszegényebbek világából valóként, hallomásból ismerhettem.

„Egyetlen életlehetőségem a kapa maradt a toll helyett” – mondja egy helyen, ami nagyon hatásosan kifejezett tényállás lehetett, de nem értettem, hogy a valóságban mit jelentett?

Konkrétabb tudással bővültek vonatkozó ismereteim, amikor előadta, hogy a nála tizenhét évvel idősebb Gebauer Gusztáv nevű második férje, az eredendően ügyvéd, amúgy nagyszerű ember, nyugdíjba ment, de valamilyen törvénytelenység folytán csökkentett nyugdíjat kap, s ezért sem engedi anyagi helyzetük, hogy kiegészítő munkást fogadjanak. Ráadásul férje lebénult egy súlyos betegség nyomán, és így nem marcolhatja a kapanyelet.

Az ötvenes évek óta gyilkolja őket az adószekatúra, amelynek lényege, hogy váratlanul emelik, és megannyi irányba kiterjesztik a különféle címletű fizetnivalókat.

Szép házban laktak férjével Nagymaroson, amit egykori könyvei jövedelméből vásárolt, de a házat is folyamatosan adóztatják, és noha már állami üdülőnek ajánlotta, kevés érdeklődés mutatkozott, és azután az is elhalt.

Baj, baj hátán.

Míndenestire: el kellett ismernem, hogy van szava és heve a sértett emberből felszakadó vádaskodáshoz.

Továbbá: nem szerénykedik, mert oktató és nevelő hatást tulajdonít a könyveinek, már a megírás szándéka idején is.

Konok elszántsággal kutatja helyzetére a magyarázatot.

Míndezzel együtt már-már ismét fárasztani kezdett, majdnem elmenekültem az olvasás további terhe elől, amikor az alábbi mondanivalójához érkeztem:

„Ilyen színes gyöngyélet mellett sikerült 1955. május 2-án, déli egy órakor összenem Pesten, a Szervita téren. Éhes is voltam, és akkor még én, az országos híró író nő kölcsön szemüveget viseltem”.

Bevillant, hogy erről én akkor hallottam, amikor éppen megtörtént!

Ari Kálmán kollegám hozta a hírt a Szabad Föld szerkesztőségébe, fellármázva még Fehér Lajos főnökünket is, aki ennek nyomán gyorsan több helyre telefonált.

Hangoskodva kapcsolódott a hallottakhoz a szerkesztőség rangidőse, Dancs Józsi bácsi is. Része volt a rangjának, hogy kiscigány képviselőként ült a Parlamentben, amíg a Kisgazda Párt létezhetett. Természetesen enélkül, vagy ezzel együtt is kedves ember volt.

Pártjára állott Józsi bácsi a maga tekintélyével Ari Kálmánnak, aki amúgy a legkisebb rangúnak mondható is lehetett volna, ha ilyesmit számon tartunk. Mindössze három elemet végzett, és éppen gulyát legeltetett Kisújszállás határában, amikor Urbán Ernő ott felfedezte, és a Szabad Földhöz hozta, újságírónak.

Ari Kálmán aztán saját jogán is egyenrangú lett a szerkesztőségben, akárkivel.

Igaz, kezdetben három hónapos pártiskolára irányította az óvatos Fehér Lajos főszerkesztő, de Kálmán hamarosan elérte, hogy idegszanatóriumba vitték, és fél év múltán onnan távozott azokkal az ott, vagy máshol szerzett enyhén kósza, és kusza ismeretekkel, amelyek leginkább a népi írók iránti lelkesedésben mutatkoztak. Tény, hogy személyes kapcsolatba került Sinka István és Erdélyi József költőkkel, rendszeresen találkozgatott velük a lakásaikon, vagy egyebütt, és képviselője, prókátora lett aktuális gondjaiknak, gondolataiknak.

Iskolán kívül szerzett egyenetlen, de nagy sugarú műveltsége engem is meglepett. Azon pedig külön elámultam a jelzett alkalomkor, hogy honnan tud ő egyáltalán bizonyos Mollináry Gizelláról? Honnan a késztetés és a készség, aminek a jegyében fellép az író nő ügyvédjeként, és háborog a kommunista hatalom ellen?

Szajtátva hallgattam háborgását, érvelését, de azután a nap egyéb hozadékával elkeverten elfeledtem a tényeket, adatokat, mindenekelőtt az író nő nevét, amit azelőtt soha nem hallottam.

S most újra itt van ez a számomra ismeretlen lény!

És ő maga adja elő élete további történetét, amelynek egy drámai szeletét Ari Kálmán révén ismerhettem meg.

Azon aztán külön is ámulnom kellett most, hogy Ari Kálmán kollegám hisztériásan szétkiabált híre, és az író nő önvallomása szinte szó szerint egyezik.

Kicsi különbség talán, hogy Kálmán elfelejtette említeni a kölcsön szemüveget, illetve, bizonyára nem is tudta, hogy az kölcsön van.

Honnan is tudhatta volna, mikor ilyen tény talán soha, schol nem létezhet, nem létezhetett, ezt, az itt említett egyet kivéve!

Az emberi esetségségnek ez olyan megrendítően méltatlan mintája, hogy csaknem könny buggyant a szemeimből, amikor megértettem.

Sértőbb volt, mint az, hogy éhezett is, aki kölcsön szemüvegen át nézte a világot.

Nem így az író nő, aki edzettebb nálam, és könnyebben túlteszti magát az én aggodalmaimon.

„Viszont téma lettem – írja, – és június 2-án kiszállt hozzám Bölöni György elnök vezetésével az Irodalmi Alap, és kaptam havi hatszáz forint segélyt”.

Azt a segélyt azonban elemésztette néhány hónap múltán a hivatali ügyintézés mocsara, és a továbbiakban zajlott minden a maga, kegyetlen útján. Újabb összeesés, kórházi kezelés, kérvényezés, nyomorgás, majd egyszer csak:

„Hosszas kezelés után most itt állok azzal a semmivel fel nem érő boldogsággal, hogy hazám végre harmóniába került Jugoszláviával, többé nem bűn, amit leírtam, cselekedtem, vagy mondtam. Igazán, ennél nagyobb 60-ik születésnap ajándékot nem adhatott az élet!”

Egyszerre lüktetett a halántékom és a szívem, és akárha összesűgtam volna titkon önmagammal, sebesen a kézirat leghátuljára lapoztam, hogy megkeressem a keltezés dátumát.

A hibásan gépelt, ezért sok helyütt kézzel javított iromány utolsó sorai ekképpen festettek:

„Sorsom tisztába tevéset bizalommal várva maradtam elvtársi üdvözlettel:

Nagymaros, 1956. szeptember 20.

Mollináry Gizella”

Ez a dátum úgyszólván frissebb a mainál, akárha tegnap címeztem volna önmagamnak.

De vajon megérkezett-e már a valódi címzetthez?

Tudomásom szerint ma – talán – november 1-e, vagy 2-a van, a szeptember 20-án feladott küldeménynek – elméletileg legalábbis – meg kellett érkeznie!

S válaszolt-e már a címzett?

És vajon mit válaszolt?

Ezt csak magától Mollináry Gizellától tudhatnám, ha beszélhetnék vele, de úgy vélem józan eszemmel, hogy arra nincsen most esély. Talán soha nem is lesz.

Esetleg, ha valamiképpen hazajutok, és egyébként is alkalmas lesz rá az idő.

Gádor persze több és pontosabb ismerettel rendelkezhet a dologról, majd ő elmondja, amit tud.

És ha egyszer hazajutok, megfaggatom a dologról Ari Kálmánt is.

Akkora sóhaj szakadt fel belőlem, hogy görcsbe rándultak a mellkasomat szorító izmok.

Lehunyt szemmel vártam, amíg elmúlik lélegzésem aritmiás rendellenessége, de helyette még hevesebb szívdobogás verte bennem a riadót, arra ébresztve, hogy sürgető, és háríthatatlan tennivalók tornyosulnak árva fejem felett!

S helyettük valami mással múlatom itt az időt, én ostoba!

160.

Rendbe igazgattam Mollináry Gizella iratcsomagjának szétlazult lapjait s a szálloda portájára mentem vele.

Már tapasztalatom volt róla, hogy a portán ténykedő alkalmazottak valamelyikével mindig tudok annyit társalogni, hogy elintézhetem, amit akarok. Ehhez elegendő volt rossz angolságom, vagy hiányos orosz nyelvi ismeretem. Ezúttal olyan embert hozott elém a jószerecsse, aki magyarul is eléggé tudott. Kértem, hogy az otthagyt iratokat adja majd át Gádor úrnak, nekem pedig adja ide azt a kulcsot, amelyikkel a tetőtérben kapott szobámba behatolhatok.

Minden igényem szerint intéződött s annyi maradt eldöntetlen gondom, hogy előbb újonnan birtoklandó szobámba menjek-e szemlét tartani, vagy rögtön induljak a kis hajón hagyott holmiméért?

Az előbbi ötletet elhessentettem, hiszen majd láthatom azt a szobát, ha berendezkedek benne, minek most még azzal is az időmet tölteni?

Annál inkább hamar kipurgálódott belőlem leendő lakóterem iránti kíváncsiságom, mert hatalmasan toltul helyébe az a sokkal inkább akut kérdés, hogy mi a helyzet anyagi mutatóimmal?

Előbb végig akartam gondolni, hogy honnan, mennyi bevételem származott Belgrádba érkezésem óta. Felidegesített azonban a belátás, hogy lusta és kusza az emlékezetem egy ilyen gyors felméréshez. Inkább az toltul a helyébe, hogy mit, mennyit, miért kell kiadnom a közeljövőben? Illetve: mennyiből gazdálkodhatok egyáltalán? Hogy állok most „dinárilag?”

Nagyobb távlatú áttekintésre ehhez is kevés volt a kimerültségtől félárbócra csúszott eszem, ezért csak annak eldöntésével kezdtem küzdelmet, hogy taxival induljak-e utamra, vagy elég lesz majd csak visszafelé?

Rögtön utóbbi mellett döntöttem, ám bár még azt is kérdőjelbe tettem, hogy visszafelé feltétlenül kell-e majd a taxi?

Megjelent emlékezetemben, hogy Szófiában egész kis íróbrigád kísért a vasútállomásra, és a markosabbak nem is restellték emelni a nyolc tételből álló holmikat, ahol, és ha, erre szükség adódott. Ők persze úgy tekintettek rám, akárha messzi földek hőseként búcsúznék tőlük, csatába indulva, gonoszság fejét venni, esetleg a csatában elesni, holott ők óvólag ajánlották, hogy maradjak náluk.

Azt azonban nem tehettem.

És a belgrádi állomásról is szakértőnek látszó ember segített szállítani pakkjaimat a dunai kis hajóhoz.

Egész karton amerikai cigarettát adtam érte.

A taxi sem lehet majd kevesebb!

És mennyibe kerül most itt egy karton amerikai cigaretta?

Amíg ezeken studióztam, egy lehetséges másik énemnek azt sugallta ösztönöm, hogy vegyem le a vállamról a most is ott lógó, egyébként utált és teljesen fölösleges fényképezőgépet, és nyújtsam át a szálloda portásának.

Elvette, és önkéntelen érdeklődéssel gusztálta. Elismerő kifejezést is tükrözött az arca, sőt, mondta is, hogy: ez igen!

Vagy effélét, és már talán tette volna, ahová a megőrzésre átadott holmikat szokás, de megállította röpké megjegyzésem, ami úgy szólt, hogy tartsa meg, ha annyira tetszik.

Felnevetett viccemen, és miközben elbizonytalanodni látszott azt illetően, hogy hová is tegye, megint megbámulta a tárgyat, majd elkomolyodva közölte, hogy ezért neki hat havi fizetését ott kellene hagyni abban a boltban, amelyikből elhozná.

Vállat rándítottam és azt mondtam: én odaadom kéthavi fizetéséért.

Megütközött, megint hol a fényképezőgépet bámulta, hol engem, azután azt mondta, sokkal jobb árat kapok érte, akármelyik szaküzletben kínálok eladásra.

„De én magának akarom eladni, kéthavi fizetéséért!” – erősködtem, sőt, fenyegetően hozzátettem, hogy vagy azonnal, vagy soha, mert sietek.

Mozdultam is a kijárat irányába, miközben észrevettem, hogy szóra nyitja a száját, de elhallgatott, mert a pulthoz lépett valaki, akivel beszélnie kellett pár szót. S miután továbbment az illető, közelebb hajolt hozzám a portás a pulton át és azt mondta, megveszi a masinát, ha komoly, amit ajánlottam.

Szó nélkül nyújtottam felé a tenyeremet, mire két dolgot csinált egyszerre: belső zsebébe kotort, mintha vakarózna, a fejét pedig hitetlenkedő ember módján ingatta.

Perc múltán a tenyerembe tett valamennyi papírpénzt, amire rá se pillantottam, hanem a zsebembe dugtam, és most már csakugyan kimentem a nagy forgóajtón az utcára, ahol azután sűrűket lépve haladtam előre, miközben képzeletben mindinkább hátralestem.

Akárha rohanó patakot figyelnék, amelynek nincsen elkülöníthető cseppje a felszínén, mert a víz egész, egyetlen darab, egyszerre jön és megy, – úgy zúgott a fejem-

ben a gondolatok apróra tört tengere, ami egyből és ezerből állott, és ami elillant, amint feltűnt.

Bízom rejtett emlékezetemben, amely ismeri ezt az utat, amelyiken megyek, mert ezen jöttem tegnap reggel, amikor a hajóról indulva kerestem a rendőrséget, hogy tartózkodási engedélyért folyamodjak s útközben leltem rá a Moszkva szállóra, ott pedig Gádor Béla és Toncz Tibor urakra.

A szálloda tehát biztos pont, innen visszatalálok a hajóra, anélkül, hogy a léptemre, menetelésem irányára figyelnek, tehát bizton magára hagyhatom a lábamat és társulhatok felvillanó, meg elillanó gondolataimhoz, amelyek pihentetve fárasztották magukat, vagyis hát engem.

Teljesen magamra hagyhattam magamat. Az csinálódott velem, ami akaródott.

Így kaphatott szabad utat szellembéleltté lett gondolkodásomban például az úgynevezett zsidókérdés. Pedig ritkán engedtem négy szem közötti elménckedést magamnak a témáról, főként attól tartva, hogy egy szál magamban gyötrődve bitorul az antiszemiták, tehát az ostobák, vagy éppen gonoszok vaksötét világának mélyére süllyedek. Ahonnan Mesterházi Lajos, örök tanítóm szerint nem vezet út a világosságára.

Számlálatlanul nyüzögtek emlékezetemben a sötétbe tévelyedettek, és most közülük soroltam régi-új ismerősömet, az amúgy nagyon kedves Toncz Tibor bácsit, akivel tegnap találkoztam itt, Belgrádban, Gádor Béla társaságában. Akadt egy óvatlan pillanat, amikor fülemhez hajolt a kedves, öreg karikaturista, és a Ludas Matyi főszerkesztője felé biccentve súgta, hogy aki most Gádor, az egyébként Guttman volt – azelőtt.

Miért érezte szükségét, hogy ezt a tudomásomra hozza?

Mi lehet az a bármi haszon, amit remél információja bizalmas közlésétől?

Talán kipuhatolja, hogy egy nótát fújok-e vele?

Közelebbi barátok leszünk ettől?

És ha többen gondoljuk ugyanazt, az már hasznos, valamilyen többletet jelent?

Ilyen állítás jó okkal is létezhet, de csak akkor termel értéket a közös, vagy hasonló gondolkozás, ha nemes célra irányul.

„Márpedig az antiszemizmus szélsőséges változata legalizáltan tömeggyilkosságba is torkollhat, ennek velünk élő történelmünk adta borzalmas bizonyágát” – foglalta össze számomra Mesterházi Lajos.

Hozzátette, hogy éppen ezért a zsidógyűlölet bújtatott változatait, például a látzatra jópofa, játékos szalon-megnyilvánulásait sem tűrhetjük!

Ez az! Hát éppen ilyen, amit a jó öreg Toncz bácsi produkált!

Vagy pedig én vagyok nagy ló, amiért blikkre ilyen baromságot igazságnak gondolok!

Hátha soha nem is volt zsidó származású Guttman, és nem az a mostani Gádor sem?

Hátha Toncz bácsi a zsidó?

Honnan lehet az ilyen tény manapság tudni?

Még a keresztlevél sem bizonyosság a származásra!

Végül pedig mit bizonyít akár a dokumentumokkal igazolt zsidó, vagy bármilyen származás?

Mesterházi szerint ilyen kérdésre csak a fajelmélet alapján állva lehet válaszolni.

„Ez pedig mindennél távolabb van tőlem” – szögeztem le a magabiztosak önhitével.

161.

Felderülő arccal vettem észre, hogy a Duna partjára értem, ráadásul már látom is a kis krumplit szállító hajómat, a tatján pedig, a korlátnak dőlve áll az én Popeyem, igazinak látszó csibukkal a szája sarkában, és nagy újság lapjait nyitja szét a kezeiben.

Örültem a látásának, meg az egész környék hangulatának s úgy éreztem, hazaérkeztem valahonnan, ahol eddig nem voltam otthon.

Akárha kidobott volna magából egyszer a világ, és itt nyertem akkor befogadást.

Rám kapta a szemét, amikor a hajóra vezető pallóra léptem, és az megnyikordult a súlyom alatt. Rám is szólt és valamerre az égre mutatott, hogy nézzek csak fel az Avala hegy tetejére, éppen süti a lemenni készülő Nap! Ilyenkor kellene róla fényképet csinálnom, de hová lett a fényképezőgépem? Milyen haszon lenne, ha most előkaphatnám. Az a hegycsúcs a legvonzóbb látvány minden turista számára!

Fogta a kezemet, és mintha megjelenésem is örömet okozna neki, meg a téma is, amit involvált megjelenésem, arról a néger hálóvendégeről kezdett beszélni, akit az én kabinomba tett, mert én nem jöttem aludni, a másik kabinban meg ő, a kapitány lakik. És ez a fekete ember már sok fényképet készített az Avala hegyről, mégpedig azért, mert pénzt akar csinálni a képekből.

Most is a hegyre ment.

Szénfekete néger, szótárból beszél a szerbet, de jól megérteti magát.

Eddigiek szerint Amerikában él, éppen leszerelt katonáéktól, és ottani szokás, hogy fizetett szabadság jár neki, amit utazgatásra használ. A világ legnagyobb hegyeit látogatja sorban, de nem ám csak báméskodni kapaszkodik oda, hanem kézen áll a tetejükön, ebben a pozitúrában kaptja le magát az automata fényképezőjével, azután az így készült képeket árusítja.

Olyan fekete, mint a szén, de akárha zsidó vér is keveredne benne! Mániája, hogy kis cukorkaboltot vásárol, amiből majd nagyot csinál.

Befelé bazsalyogtam egyet.

„Sokkal nagyobb hasznot vettem én ki abból a fényképezőből, mintha most a hegycsúcsra irányítanám a lencséjét”.

Korábban is örökös nyűg volt a nyakamban. Ámbár az kétségkívül becsülendő és bölcs ötlet volt öreg fotósunktól, Bence bácsitól, hogy vigyem csak, és csináljak vele minél több felvételt, megemelik majd bulgáriai úti beszámolóim érdekességét a mellékelt képek.

Természetesen haza kellett volna végül vinnem, hiszen a Szabad Föld című újság tulajdona volt.

Aggodalom nyilallott belém, hogy talán mégsem volt jó ötlet a portásnak adnom, hiszen így most már nem vihetem haza.

Bár elszégyeltem érte magamat, de tagadhatatlanul talajt fogott agyamban az a gyalázatos, rettenetes, egyszersmind azonban mentségemül szolgáló tudat, amely szerint jelenleg nincsen „haza”.

És lesz-e?

Mikor?

Lesz-e benne Szabad Föld, meg Bence bácsi?

Adott helyzetemben tehát alighanem legkisebb gondomnak tekinthetem, hogy mi lett a fényképező masinával.

Eközben emeltem a szemem a belgrádi hegycsúcsra, amit Áron bácsi mutatott tegnapi, az a különös személy, aki Zoli barátomnak rokon, vagy inkább valamilyen alárendelt, szolgálai, szolgálati tartozéka lehetett, amennyire beleláltam kettejük viszonyába.

Miután elhagytuk a rendőrségi központot, és a megszerzett tartózkodási engedély birtokába jutottunk, éppen ide, a hajóra igyekeztünk. Én hívtam őket egy pohár bulgáriai borra, hogy ne Zoli által erőszakolt, úgynevezett kafanába menjünk, és rengeteg pénzemet ott hagyjunk.

Pénzről a pénz jutott eszembe, és feszült bennem a kérdés, hogy vajon a Moszkva szálló portásától imént felvett summával együtt mennyi lehet most az összvagyonom, de nem adhattam választ a kérdésre, mert ahhoz zsebembe kellett volna nyúlnom, illetve ki kellett volna vonnom a kezemet a pipás hajós kezének jólesően erős szorításából.

Végül mégis eredményesen átirányítottam figyelmét a költözéssel kapcsolatos gondomra, nevezetesen arra, hogy hálás lennék, ha segítene taxit keríteni. Azt mondta, várjak, ő pedig elment a Duna-part távolabbi, piacosnak tetsző, élénkebb szakasza irányába, és kétkerekű kordét húzó sihederrel tért vissza. Még abban is készséges volt, hogy a csomagjaimat felrakjuk a járműre, és gurnikkal megfelelően rögzítsük is.

Zakatolt a fejem, hogy miképpen honoráljam én mindezt, majd be is vontam ideges töprengésembe, és szégyenkezve rákérdeztem, hogy javaslata szerint mennyit adjak a gyereköcnek, illetve, mennyit: neki?

Csücsörített, grimaszolt, füstöltette kis pipáját, szúrósan bámult rám, majd felnevetett és vállamra tette a kezét:

„Ne spekuláljon már annyit a pénzről, mint ez az én zsidó négerem. Van magának baja a nélkül is. Fizetni pedig azzal fizet énnekem, hogy meghallgat.

Azt feleltem, hallgatom.

Szétnyitotta, megösszezsukta nagy újságját és előadta közben, hogy a mai napon megszüntették Magyarországon a Magyar Dolgozók Pártját, rövidítve MDP-t, vagy is a kommunista pártot. Mit szólok ehhez?

Azt mondtam, lehetséges, hogy ez nem jó hír. És készültem újabb levegőt venni.

Ő is nagyot sóhajtott, majd azt kérdezte, miképpen vélekedek arról, hogy akár milyen keményfejű embert ájulatba lehet verni, de utána feltétlenül másképpen gondolkodik, mint előtte.

Azt mondtam, egyetértek.

Azt felelte rá, ez talán a magyaroknál nem így van. Fejbeverték őket, és úgy maradtak.

Feladták az elveiket.

Tito soha nem tenné.

Kezet nyújtottam neki, és intettem a gyerekeknek, hogy induljunk a kordéval.

162.

Próbáltam segíteni a vézna gyerekeknek, hogy együtt húzzuk a kordét, de nem bizonyult jó megoldásnak, mert óhatatlanul rángatózott a jármű.

Beláttam, hogy jobb, ha mögötte lépegetek.

Az erő, amit járás közben igénybe vett a testem, arra is elegendő volt, hogy szellememnek, érzéseimnek juttassak a fölöslegről.

Pillanatra a debreceni Nagyerdőben láttam tizenhét éves magamat, amint félve, de ellenállhatatlan örömmérettől hevítve, énekelve és táncolva haladtam egyik erdei utacskán.

Az Egyetem épületéből, az egyetemi pártszervezet irodájából jövet hódoltam annak a pillanatnyilag mindennél mámorítóbb, gyönyörűsegebb tudatnak, hogy felvettek a Pártba.

Sűrűn megtapintottam belső zsebemben életem első párttagkönyvét.

Azóta fel-felmerült bennem, hogy nem állhatom tovább a nyűgét, kilépek a Pártból.

Most a párt lépett ki belőlem.

A könyvecske viszont nálam landolt. Jelenleg kikapós háziasszonyom őrzi, mert szigorúan tilos azt az iratot külföldre vinni.

Túlságosan nyomasztó volt minderről a gondolkodás, és örültem, amikor semmi nem jutott eszembe arról, hogy mi történik majd ezután, és miben áll az, ami eddig történt?

Nem sokáig élvezhettem a mesterséges ürességet, mert újabb aggodalmam szerint mégis van gond a géppel, mivel benne hagytam a filmet. Ha valaha mégis hazajutok, a filmen lévő fotóknak bizonyára hasznát vehetném.

Szinte megdermesztett az emlékezés, hogy mennyi mindent hagytam én azon a filmen! Ha terhemre volt is a gép, rengeteget használtam, amikor ándungom támadt rá. A szó szoros értelmében fűt-fát fényképeztem, továbbá embereket, közöttük ismerősöket, ismeretleneket s bizonyára akadnak a felvételek között olyanok, amelyeket nem lenne tisztességes, meg jogos a világ elé tárni, legalábbis a szereplő személyek hozzájárulása nélkül.

A fejből is ki kellene törülni a felvételeket? Minden olyan tudást, ami emberekről, eseményekről, világról gyülekezett idegeimben, azokat mindet meg kellene semmisítenem, nem lenne jogom használni, másokkal is megosztani?

Mollináry Gizelláról sem szabadna tudnom?

De hiszen az ő történetét Gádortól kaptam!

Neki meg maga Gizella adta.

Sőt! Gizella szándékosan, direkte mindenkinek adta!

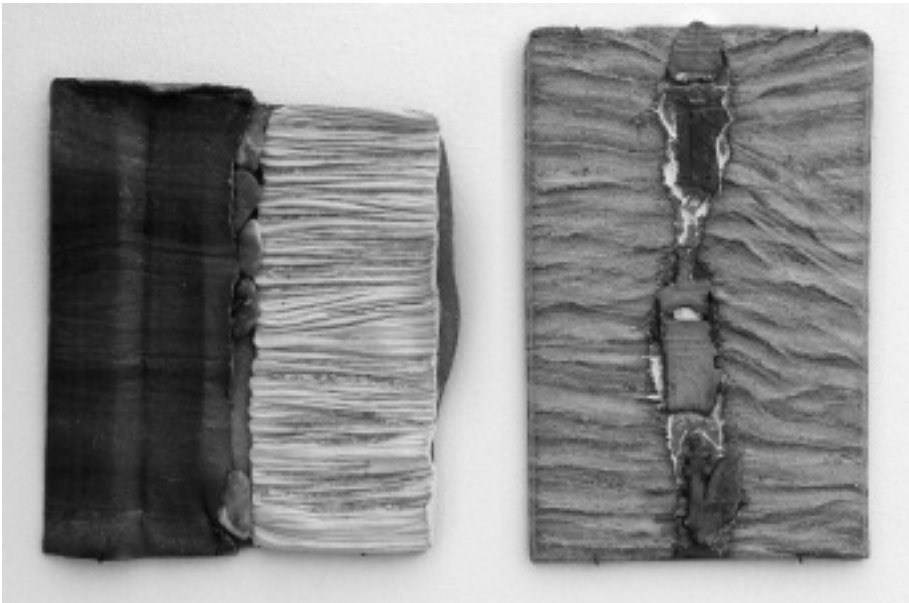
Ő a pártnak is adta magát, élete egész történetét, de mit kezdhet ilyen ajándékkal a párt, amely időközben megszüntette önmagát?

...

Igyekeztem úgy férközni a kordé hátuljához, hogy kevéske erőt mellékeljek én is a mozgatásához, ne csak a gyerek húzza.

Ámbár könnyedén gurultak a gumikkal ráfózott kerekek.

(folytatása következik)

Csemán Ilona: Utak mentén I–II., 2017

ALEXA KÁROLY

Király István és a Napló

Nem akarok hamis látszatot kelteni és alakoskodva úgy beszélni Király István Naplójáról, mint ahogy – egyébként – egy figyelemre méltó, egy elhíresült könyv esetében illő és szokásos, azaz a „kivülálló” komolyságával, szakszerűségre törekedve az elemzésben és a lehető legkisebb teret hagyva a személyes ízlésnek az ítéletalkotásban. Király könyvét nem valamiféle szakmai érdeklődésből, hanem merőben személyes kíváncsiságból vettem meg a tavaszi Könyvfesztiválon (igaz: brutális árfekvése, azaz a számomra némileg kétes „ár-érték” reláció miatt hosszabb hezitálás után), bár biztos voltam benne (látatlanban is), hogy a történésznek vagy az irodalomtörténet művelőjének is okkal keltheti föl a figyelmét egy olyan terjedelmes feljegyzésgyűjtemény, amely az 1956 és az 1989 közötti időkről – a Kádár-kor teljes hosszmeteszete! – hoz híreket, egy jelentős szakműveket alkotó hajdani irodalmártól, aki tudvalévően a Rákosi- és Kádár-korszak kulturális politikájának is alakító tényezője volt. Úgy tapasztalom a könyv megjelenése óta eltelt negyedévesi időben, hogy a Naplót véleményező kritikák-ismertetések zöme sem törekszik a „tiszán szakmai” megközelítésre, hanem vállalja, hogy a személyes érdek „kívánalmait” egyeztesse, szembesítse a (politikai) elkötelezettség „parancsaival” Király hagyatéki szövegének minősítésében. Elvileg is ez illik – gondolom – egy olyasféle műfajhoz, ami a maga szeszélyességében keveri a személyes élményeket a külvilág híreivel, a vádat és az önvádat, a hazugságot, a rágalmat, a szerepkényszeres mellébeszélést a lélek nyomorúságának szánni való eseményeivel, a dokumentumot a fantáziával.

Király a tanárom volt, de én nem voltam a tanítványa; utóbb (a hetvenes évek elejétől) kollégám volt az ELTE-n (már amennyire kollégája lehet egy akadémikus tanszékvezető professzor egy tanársegédnek, majd adjunktusnak); sokszor voltunk ugyanabban a szakmai közegben, de a társaságát önként, privát okból soha nem kerestem, egyszer voltam vendég a lakásán, ám eszembe nem jutott, hogy én is meghívjam; és évtizedeken át voltunk jelen ugyanabban a nagyobb kulturális és tudománypolitikai térben is – ő hangadóként (a szónak legszorosabb – mondhatni – „retorikai” jelentésében is), én eleinte jelentékenynek nem mondható hallgató mellékszereplőként, aztán mind határozottabb-kritikusabb véleménymondóként. (Ez a változás – legyen szerény – nem valamiféle önnevelés érdemdús következménye, hanem – alighanem – inkább a változó kor új politikai igényeinek az elfogadása lehetett a részemről.) Ehhez adalékként annyit jegyeznek meg – beszéljünk csak nyíltan – hogy legintenzívebb együttléteink helye, a tanszékcsoporthi értekezletek mellett, a különböző pártforumok voltak, az egyetemről az Írószövetségi „aktívákon” át, egészen az MSZMP KB mellett működő – ma már meg nem tudom mondani a pontos nevét – kultúr(művelődés?)politikai bizottságig. Ez a fajta kapcsolatunk 1986-ban ért véget, ekkor léptem ki a pártból. Máig is fenntartva: érdemben csak ezeken a fő-

rumokon beszélhettünk a politika, sőt a nemzetpolitika alapvető kérdéseiről – a magyar kisebbségek ügyeitől a kultúra pártirányításának anomáliáin át a felsőoktatás bürokratikus tébolyaiig. De azt is mindjárt hozzá kell tennem, hogy különösebb érdemi hatás nélkül.

Tehát: a Naplót elsősorban azért vettem meg, mert kíváncsi voltam, hogy az a kép, ami bennem kialakult Király Istvánról a kapcsolatunk évtizedei alatt, s ami semmit nem változott halála (1989) után sem, mennyire esik egybe a szerző egyszerre vallomásos-hisztérikus és ugyanakkor intellektuálisan-teoretikusan fegyelmezni próbált önképével. Azaz módosítanom kell-e a véleményemet. Válaszom: nem. A leghatározottabban nem a válasz. Persze most már sok tárgyi ismerettel és legalább ennyi zavarba ejtő személyes elemmel árnyalva. Amik egy jelentős halmaza onnan való, hogy hasonló életutat bejárt kortásaimmal-barátaimmal mostanában gyakran fordult-fordul a szó Királyra és „korára”. S mindenkinek megvannak a maga személyes emlékei, mindenkiben élnek még az indulatok, a nosztalgikus-megértőtől az ádáz morgolódogig. Király Naplójának névmutatójából könnyen kikereshetők a neveink.

Közhely, hogy képtelenség egyetlen jelzővel vagy más ítélethordó nyelvi elemmel leírni véleményünket egy másik emberről. Királyról miket tudok mondani? Brutális egyszerűséggel azt, hogy emberként se nem szerettem, se nem becsültem. Alkalmanként sajnáltam, viszont voltak olyan szakmai mutatói, amiket a legjobb szívvél ismertem el, és olyanok is, amikor megéreztem valamit egy számomra idegen személyiség titkaiból. Politikai tevékenységének „vezérfonalával” nem tudtam mit kezdeni (ez nála lényegében a vállalt „folytonosság” volt Rákosiék-Révaiék kommunista hatalomátvételétől lélekben a haláláig), s még azokat a momentumokat is, amiket ő valamiféle „nemzeti megegyezés” jegyében izzadt ki magából, inkább balekságnak gondoltam. Ne feledjem: személyesen soha rosszat nem tett velem – viszont velünk, barátaimmal és mindig „elvi alapon”, annál többet. Ehhez adalékként említem (a Naplóban nincs rá utalás), hogy 1983 vége táján, amikor Aczélék eldöntötték a Mozgó Világ felszámolását, a tanszékcsoport pártgyűlésén ez kemény téma volt, inkább mellettünk, mint ellenünk ment a szó. Nem felejttem Király szenvedélyes felszólalását: a legmélyebb empátiával irányunkban indította monológját, hogy végül a „vitapartnerrel” az „ellenforradalmárig” húzva egy nagy eszmei ívet, minden ponton helyeselje a hatalom gyalázatosságát. Mindazonáltal azt is megjegyzem, hogy ő volt az az irodalomtörténész (számomra Klaniczay Tibor mellett), akit azért kellett mélyen tisztelnem, mert „mindent tudott”. Elméletben is, filológiában is. És javára legyen mondva: ezzel a – minden újra nyitott tudással soha nem hivatkozott, más kérdés, hogy tudása miként épült be műveibe és ezeken át a kor hazai irodalomtudományi gondolkodásába. Azt hiszem – kevéssé. Imponált, ahogy a konzervatív-marxista „értelmezői” világképbe próbált „beépíteni” bizonyos elemeket a strukturalizmusból vagy a recepcióesztétikából. Egyaránt kivívva mindkét tábor ellenállását. Ez a törekvése azért is volt szélmalomharc, mert olvasói ízlésében (ha volt efféle egyáltalán neki és nemcsak elvi alapon szabályozott kánonja) igencsak megrekedt a korábbi szocreál szerzőknél és utódaiknál. Viszont bevörösödő arcú pátoszat nem szenvedhettem,

komolyan vehetetlennek, és hiteltelennek tartottam, írásainak néhány rögzült stílári „akarnoksága” egyenesen irritált. Terminológiát kreált (pl. „a mindennapok forradalmisága”, „mégis-morál”, „megkötöttség-érzet”), metaforizált („elontologizálás”), poentírozva hátravetette a mutató névmást, és szinte kultiválta azt a „keresettséget”, s erre a Naplóban is rengeteg a példa, hogy a „nem – hanem” összetett mondatos szó-pár helyett, a „nem – de” ellentétet használja („nemcsak népszerűsíteni akarom a Szovjetuniót, de barátokat akarok szerezni a magyar ügynek is”).

Zavartan írom ezeket a sorokat, mert nem szokásom az efféle kíméletlenség egy másik – az élők közül már eltávozott – ember sorsának a minősítésekor, annak ellenére, hogy semmi nem késztet a visszafogottabb fogalmazásra. Ma nézve, emlékezve és a Naplót olvasgatva, egy nem túl markáns, de néhány emlékezetes tudományos eredményt hozó, szellemi-politikai irányát nézve (ahogy ő mondta volna) „tévesztett” életút és szánnivaló magánemberi történet áll a Király István név mögött.

Nem tudhatom persze pontosan megmondani, hogy most(anra) ítélek így, vagy már ama régi időkben is így éreztem, most meg csak előre vagy visszavetítem a szigorú véleményt. Szerencsére akad egy írásos „fogódzóm”. Pándi Pál halála (1987. január 19.) után nem sokkal két közvetlen ifjú munkatársa egy interjúgyűjteményt készített a mesterükről. Huszonegyen kaptak szót a legkülönbözőbb korosztályokból és a legeltérőbb státusokat, meg természetesen politikai szemléletet követve-közvetítve. Ezekben a rendszerváltoztató években nemcsak a hónapoknak, a napoknak is jelentőségük volt. Király is szerepel benne, meg jómagam is. A birtokban lévő példány szerkesztői dedikációjának dátuma 1990. szeptember 6. A szövegek impri-málása 1989. november-decemberben történt. Azaz: akkor jött létre a könyv, amikor szinte felfoghatatlan nyíltsággal beszélhetett mindenki – ha akart... A lelki, szellemi és politikai felszabadulás pillanata volt ez. Már és még. Királyt 1988 januárjában interjúvolták meg, s 1988 októberében bizonyosodik be tüdőrákja. A betegség éppen úgy a mondatai mögött áll, mint a felkavarodott közélet, melyet ő teljes negativitásként szemlélt, élt meg s egy eléggé – finoman szólva – suta irodalmias hasonlattal újabb magyar „nagyidának” ítélte, éppen úgy, mint 1956-ot. A Rejtőzködő legendárium a maga kivételes kultúra- és politikatörténeti értékét létrejött „kegyelmi idejének” köszönheti. És tudok róla, hogy az interjúk készülése és a nyomdai munkák beveződése közti időt a szerzők arra is felhasznál(hat)ták, hogy módosítsanak szövegükön, akár többször is... Erre nézve ajánlható a mikrofilológia megszállottjainak, hogy a két (vagy ki ismeri a „mögötteseket”, hányféle) Király-emlékezést (idevéve akkor adott interjúit is) hasonlítsa össze. Sőt a könyvből még a megjelenése előtt volt, aki külön publikálta a maga anyagát. Ezt tette Németh G. Béla is (Új Írás, 1989. II.), amire Király a Naplóban két helyen is rendkívül indulatosan reagál. Ebből a második az izgalmas (1989. június 10.): a maga halála utáni „jövőjét” látja Pándi utóéletének negatív megítélésében. Ám a két nevet már korábban is „sorsközösségben említi” (sok évtizedes viszálykodás és kényszerszövetség ellenére): amikor egy kései rádióadás kapcsán (1988. július 3.) kommentálja azt a Domokos Mátyás-esszét, amit Leltárhiány címen az Újhold Évkönyv 1986. 2. száma közölt, s ami őt is, Pándit is

Révai, Darvas, Horváth Márton mellett a magyar irodalom „gyilkosai” között helyezi el, s amely szöveg volt az utolsó beszédtemájuk (a Rejtőzködő legendárium szerint) Pándival, annak végzetes agyvérzése előtt. Mindenesetre – az a jelző, amit itt Királyról mondtam-leírtam, teljes mondatként, az több mint negyedszázados: „Szegény.” S erre most is rábólintok. És utólag mélázva fellapozom Ortutay Gyula gigászi Naplóját, Király nevét két helyen írja le, először 1970-ben (október 18.): Aczél szigorú leminősítése után („elvtelen elvrendszer”, „hisztériás” barátkozásai, „hiába a bajusz”, „az is hogy zsidó” stb.) „X. Y. meséli, hogy az irodalomtörténészek valamely ivásán Király Pista berúgott (Király ismét a nemzeti érzelmek híve), s valami Aczél kedvenct cionista zsidónőnek nevezte (?), mire Pándi magából kikelve elhagyta a társaságot. Aztán Király sírva fakadt. Jeles baráti kör, jeles banda – Aczél baráti köre, ne is beszéljünk róluk...”) Amikor viszont Ortutayt temetik 1978-ban, Király is értékkel, elismerve ugyan a hajdani (1947–50..., az egyházi iskolák államosítása...) miniszter bizonyos emberi pozitívumait, így összegez: tudósként „semmi lényeges nem marad utána... Politikusként lényegtelen volt.”

Természetesen, nem ok nélkül került elő itt a Királyé mellett (sok más helyett is) Pándi, Domokos és Németh G. Béla neve. Azt szerettem volna jelezni, hogy a Király-ügy, amiről persze aligha beszélhetünk, mert efféle nem létezik, csak a zsurnalizmus nevezi most így, nem szimpla szakmai kérdés, hanem korjellemző magántörténet, meghatározó eleme a Kádár-Aczél-féle kulturális politikának. És ennek számos eseménye előttünk, az új bölcsészgeneráció előtt zajlott az ELTE Pesti Barnabás utcai épületének harmadik emeletén. Ha szegényen, ha érdem: ez az U alakú folyosó (kilátással a Dunára, az Erzsébet hídra és a Váci utcára) volt olyan fontos szellemi és politikai fórum, mint a Pártközpont illetékes „emelete”. Szívesen anekdotáznék itt a nevezettekről, meg a többiekről, az öreg Waldapfelről (aki az erdélyi legyezőkötéses könyvborítók tanulmányozása után jutott el az 1919-es kommunista költészet apoteózisáig), az évfolyam előadásain a Leonov–Ázsájev–Bek-féle szovjet regényekkel kínlóddó, de némi halvány iróniát magának olykor megengedő Kardos Laci bácsiról és a minden szoknyalibbenésre heves szuszogásba kezdő „főnökömről”, Tolnai Gáborról, mesteremről, Mezei Józsefről, a Pándi-tanszék környékén elő-előbukkanó Tóth Dezsőről, aki szerzetesi reverenciában kezdte tanulmányait, hogy a pártközpontos egyenöltönyben fejezze be életét, atyai barátaimról Bóta Lászlórol és Komlowszki Tiborról, Czine Mihályról, az előadói unalom mélységeiben megtelepedő Szobotka Tiborról, akiről majd lassan kiadott regényei és felesége, Szabó Magda emlékiratai mondják el, ki is volt, Nagy Péterről, akit előttem gyilkosozott le egyik akadémikus társa, az 1956-tól haláláig lakmuspapírként színeskedő Koczás Sándorról (akitől az egyetlen négyesemet kaptam, szegénytől), meg a többiekről, ide véve magát Aczél Györgyöt is („Jé, hát maga volt a harmadik zsidó a Kari darabjában”, viháncoltunk Pap Károly özvegyének felkiáltásán), aki elő-előbukkant ünnepleni, ha valamely főrangú kegyence újabb stallummal gyarapodott, de igyekszem mértéket tartani. (Ha együtt gondolok Pándira, Királyra és Aczélra, mindig a felejtetetlen Illyés-kép van előttem a Kegyenéből: az egy hámba fogott lovakról, akiket

a „másik” kényszerít erón felüli teljesítményre – a bakon meg ott a Hatalom, akinek nincs szüksége ostorra, ha ott is van a kezében.) És azt se feledjük, hogy ez a politikai közeg egyben az irodalmi múlt legfontosabb, a klasszikus bolsevista „vörös vonalat” megtestesítő szerencsétlen „kinevezettjeinek” birtoklását jelentette. Királyé volt az Ady-hitbizomány, Pándié Petőfi, Szabolcsié József Attila. Egyszer Szörényi László barátom és évfolyamtársam publikált egy dolgozatot Petőfi katasztrofista utolsó verseiről, ezt Pándi a nagyelőadáson olyan vétekként hozta a publikum elé, mint valami apagyilkossággal élénkített ellenforradalmat.

Első érdembeli találkozásom Királlyal itt esett, a tanzékcsoporti titkárságon, 1971-ben, ahol Sipos Sárika volt az állandóság: Pándi élete első levelét neki diktálta valamikor az ősidőkben, és ő gépelte Király könyveit is; életemben nem láttam ilyen kéziratot: a félbevágott írógép papíron maximum 4-5 szó volt, „hogy könnyen lehessen cserélni”. Tehát: esett – nekem esett. Pár napja írtam egy morózus cikket Pándi Népszabadságában Czine Mihály Szabó Pál-könyvéről. Király magából kikelve: mennyit dolgoztam rajta, hogy Kádár megígérje, elfogadja a könyvet, ha Miska dedikálja neki, és így vissza lehetne hozni őt a párt közelébe, és te erre..., biztosan a Potyi (ez volt Pándi Pál közkeletű neve), aki gyűlöli őt, mert azt hiszi, antiszemita... Stb. Itt pillantottam bele először abba, amit aztán sikerült mélyen megutálnom, miután szerény részese voltam egy darab ideig: a Párt kulturális politikájába. S jóllehet Király Pándi-bérencnek vélt (meg mellette sokan mások is, ha éppen nem Aczél-boynak; szerencsére hamarosan nacionalista lettem és antimarxista), amikor kirobbantotta a híres nemzet-vitát, 1973-ban és erős hangsúlyt tett a „szabadságharcos hazaszeretetre” (a „baloldali ezoterizmus” és a „burzsoá szupranacionalizmus” sugalmaival szemben; nincs új a nap alatt, a „látens antiszemitizmus” kódrendszerének „vonatkozásában” – mondom ma) minden lehető helyen és alkalommal kiálltam mellette. Például 1975-ben Mátyás Ivánnal beszélgetve is egy Teleki tér melletti utcácskában baktatva. Ő csak ennyit mondott: „Az egy hólyag.” Sok mindent tudhatott Királyról a daliás ötvenes évekből. 1977-ben írtam egy hosszabb elemzést Irodalom és társadalom című könyvéről a Palócföldbe: ennek ekkor megvolt a maga konkrét-napi kulturális politikai motivációja (Kardos György galád támadása, ki tudja milyen még magasabb intencióval a háttérben), meg kellett védenem (kéretlenül) Királyt, mondta bennem az örök naiv. Pironkodva olvasom a cikk valahogy visszakerült kéziratát a szerkesztő nem éppen hízelgő kommentárjaival: jóhíszeműségem mondatai védhetetlenül patetikusak, bírálatom szánalmasan rabulisztikus. Király soha nem köszönte meg, noha számon tartotta az efféle (ritka...) gesztusokat. A bírálatokat meg annál inkább.

Hogy a személyes élmények sorát gyorsan lezárjam, idehozom két kisebb részletét látogatásomnak Királynál, ama sokak által megrajzolt elképesztő Kossuth téri épületi luxuslakásában, az 1970–80-as évek táján. Nem tudni, hogy került a „semmitlen semmivel” (a Húsz órát író Sánta Ferenc szóhasználatával élve) vidékről fölkerülő lelkesgyerek, egyetemista, hivatalnok, könyvtáros birtokába, ő sem beszél erről, noha szívesen oszt meg intim információkat Naplója (képzeletbeli) olvasójával (néhol

Magyar Márta: Úton, 2017

ugyan mintegy populistán önvádlólag említi, mint „gazdagsága” jelét, aki életét a szegényekért kívánta áldozni: „életformám kínzó teherével”, „a kivételezettséget nem lehet elviselni”...); nem kizárt, hogy második feleségével, Landler Máriával kötött házassága révén, 1954-ben jutottak hozzá. Ez a házasság juttatta Királyt ama epitheton ornanshoz, mely szerint karrierje alakulásában nem csekély felhajtóereje volt annak, hogy „benősült a Kreml falába”. Ami kétszeresen is igaz: apósa (Ernő) is ott nyert végső nyugalomra, mint nagynevű fivére (Jenő), bár haláluk helye és módja jelentősen eltért egymástól; a hajdani népbiztossal Cannes-ban végzett a szívelégtelenség, testvérével Butovóban a tarkólövés. Az egyik epizódtörténet Király könyvtártermében éppen ez volt: elmondta, hogy esküvőjük előtt leültek a jövő arával, aki végigbeszélte mit sem tudó vőlegényének, hogy honnan is jött, s hogy mik is történtek a Szovjetunióban a harmincas évek végén. Már erősen benne jártunk a szeszekben, de arra pontosan emlékszem – az „önigazoló” és a mindent átideologizáló Király! –, hogy ő főleg azért nyugodott meg ennek a házasságnak a gondolatában, mert így a népbarát Landler-frakcióval és nem a doktrinér Kun Béla-vonallal került familiáris kapcsolatba... A másik emlék: ülünk a fotelokban és a házigazda fölmutat szemben a könyvespolcra, ahol egymás tözsomszédságában ott sorakozott a teljes Lukács- és a hiánytalan Németh László-életmű. „Látod, ezért élek, ezért dolgozom, hogy ezt a két óriási szellemet egyesítsem a magyarság tudatában.” A lakásból semmi másra nem emlékszem, senki mással nem találkoztam. Feleségével sem, aki egyik barátomat (aféle balos-népi ember, ma is Király híve, egy általa szervezett közös vacsoránk leírása benne van a Naplóban), úgy szokta volt köszönteni, mint „a Landlermari”, hogy „Na, mi újság, kis fasisztám?”. Júlia lányával sem sikerült szót váltanom, aki oly sajátos dramaturgiával távozván a minap az MNB alelnöki székéből, azt vallotta, hogy „Én kétszeresen kisebbségi vagyok: egyfelől, mint zsidó, másfelől, mint református.” A Katalin nevű leány – utólag mondván sem hiányzott –, akinek (miután megtagadja apját) legfontosabb Naplóbeli megnyilvánulása az, hogy faggatja a haldoklót: biztos-e abban, hogy az ő lánya. (Évekkel előbb már rákérdez, hogy az apja valóban Horváth Márton-e, és Király pártutasításra vállalta az apaságot.) Válasz nincs se 1972-ben, se 1989. február 22-én. Alighanem ez a családi háttér is szerepet játszik Király lélektanában.

Király Naplója konkrét szakmai kérdésekkel keveset foglalkozik, fő hangsúlyok alatt a közélet (a bel-, a tudomány- és a kulturális politika) eseményeit rögzíti és azoknak az esetleges személyes kihatásait próbálja elemezni, mindezeket beágyazva élete mindennapjaiba, különös tekintettel az emberi kapcsolatokra. A Napló erős vonalakkal húzza meg azokat a karaktervonásokat, amik Király tanulmányait és politizálását jellemezték a kortársak szemében, és bár személyisége különös vonásaira is vetül fény, nem szabadulhatunk a benyomástól, hogy ez a hatalmas szöveggyűjtemény egyben feldolgozhatatlan lélektani talányok gyűjteménye is. Aminek végső oka az lehet, hogy a szerző nem közli: mi célból vagy milyen okok miatt rögzíti évtizedeken át élete eseményeit, ezekhez kötődő indulatait és gondolatait. Pontosabban szólva: annyiféle motiváció keveredik ezeken a lapokon, hogy lehetetlen besorolni a művet a

hasonnemű privát feljegyzések műfaji változatai közé. És nemcsak az ok meg a cél meghatározatlan, ezeket az olvasói intuíció esetleg némileg pótolni képes, a döntő az, hogy képtelenség egyetlen – akár virtuális vagy spirituális – „célszemélyt” körülhatárolni, „akihez-amihez” a szöveg fordul. Hol megelégszik a pusztá eseményközléssel, néhol ezt objektív hangú kommentárok kísérik, máskor olyan a modor, „mintha” konkrét olvasó(k)nak üzenne (Uram bocsá’ – a kor paranoiája..., közéljük véve az esetleges titkos „szolgálati” olvasókat is...), olykor feltételezhető, hogy egy valamikori-majdani életrajz előmunkálatai folynak a lapokon, és – amik a legtöbb lélektani izgalmat hozzák, azok – a szigorú önelemzések, olykor afféle magán-paranesisekbe torkollva, sőt előfordul, hogy még valami „felettes ént” is szerephez juttat: második személyben szól önmagához. Különös – egy kemény politizáló bekezdés után hirtelen átvált a szöveg mellverdeső gyónásba, majd moralizáló maximákba... (Amiket persze a naplóról nemigen fogad meg...)

Mielőtt megpróbálnám – a magam amatőr, de talán empatikus módján – összefogni a Napló szétágazó tartalmi szálait, politikai üzeneteit és pszichológia különlegességeit, próbáljuk meghatározni Király irodalomtudományi munkásságának fő jellegzetességét. Nem a szűkebb szakkérdéseket hozva ide (kapcsolata tudományos iskolákkal, műelemző módszerekkel stb.), hanem egyszerűen szólva azt, hogy „mi végre” foglalkozott egész életében az irodalommal. Az irodalom számára nem élményforrás volt és nem is valami tudományos terep anyaga. Ebben rokon politizáló kor- és szaktársaival. Ady, Móricz, Németh László vagy – élete végén – Kosztolányi üzenetforrás volt, akiknek „mához szóló híreit” hol szolid szakmai esz-közökkel, ám nem ritkán ideológiai-metaforikus „ráfogásokkal” kellett előhoznia. És ez számára nem csupán valamiféle „lukácsista-révaista” elkötelezettség lehetett (az is persze, de még mennyire), hanem alkati tulajdonság is, amivel ő teljes mértékben tisztában volt. „Egy gyengeségem érzem – írja -: az ösztönösen alakuló dolgokat a végén mindig koncepcióba rántom.” Így ír ifjan, és így élete végén: „... a valóság fölött elbeszélő ideológia. Ennek én vagyok a dokumentuma.” Korkövetelmény volt ez, ismétlem, ezt sulykolta minden „élenjáró” oktatónk, az idő múlásával csihadva némileg, de oly pátoszos eréllyel senki, mint Király (és olyan szigorú egyszerűsítésekkel senki, mint Pándi). Élete utóján sok filmet néz moziban és televízióban, és mindet rögvést elemzi: mintha csak ideologizáló hajlamát tornásztatná...

Ma már aligha akad olyan Mikszáth-kutató, aki Király 1952-es monográfiájának filológiai újdonságait, anyagfeltáró munkáját számon tartaná: vagy már tudomást se vesznek róla, vagy a tudományos marxizáló sematizmus elrettentő példájaként említik a könyvet. Nem tartom most dolgomnak a szakmai rehabilitációt, pedig a tudománytörténeti igazságosság ezt valamelyest indokolná, elismerve persze a szóhasználat irritáló avíttóságát néhol. Király utólagos kommentárja viszont nagyon is meglepő: azt állítja, hogy a monográfia a „kétfrontos harc” jegyében született. Durván egyszerűsítve: mintha a Mikszáth-életmű csak egy politikai allegória anyaga és ürügye lett volna... És ugyanezt tapasztaljuk Király több évtizedes Ady-búvárlatainál is. Ezek „genézise” valahol az 1956 utáni konszolidáció közegeiben jelölhető meg és szorosan

igazodnak a későbbi évek ideológia hullámveréseire, sőt azok némelyikét éppen Király szakmunkái – szakmunkának álcázott ideológiai kiáltványai – provokálták ki. Belejártszik pl. a századelős Ady-mű elemzésébe a „harmadik világ” problematikája a hatvanas években éppen úgy, mint a magyarországi nemzetpolitikai viták egyes szakaszai. Olyannyira, hogy a politikai aktualitásokhoz való kényszeres igazodás miatt a szerző még munkájának időrendjét is megszakította. Végül éppen Ady középső, 1912–14-es pályaszakaszának elemzése nem készült el, aminek valamiféle (fellengzős) metaforája „a prométheuszi ember” lett volna. (Ha „anyagidegennek” is ítéljük Király állandó rögeszmés „ideologizálását”, korántsem mondhatni, ismétlem, hogy az „koridegen” volna. Éppen ellenkezőleg: hány és hány lexikon meg egyéb történeti szintézis torzóját tudnánk felsorolni a hatvanas évektől, amiknek sorsát az aktuálpolitika törte derékba. A Király István által szerkesztett Világirodalmi Lexikon – és ezt is érdemei között tartjuk számon – a befejezett kivételek közé tartozik, bár az 1970-es A-Cal kötet értelmezői és értékelői tónusa meglehetősen eltér az 1996-ban megjelent záródarabétól.)

Eltekintve Király sok-sok tudományos-kritikai értekezésétől, a harmadik fő kutatási témára érdemes erősebben figyelni. Ennek a munkának eredménye egy formátumos Kosztolányi-könyv. Alighanem ez a csúcsa pályájának, remek szakmunka és ugyanakkor talán ad eligazító szempontokat szerzője habitusának megértéséhez is. Magánvéleményem, kifejtteni hosszú lenne, hogy a magyar modernizmus kutatása érdembeliebb eredményeket hozott volna, ha azt a fajta komplex történeti és teoretikus elemzési „technikát” tartja szem előtt, mint ez a Király-könyv, akkor semmiképpen nem emelődött volna a posztmodernitás csúcsára, s vált volna minden későbbi epikus fejlemény kanonikus előzményévé az Esti Kornél... Király életének nagy rejtélye, amiről tárgyyszerűen sehol nem beszél, az a „fordulat”, ahogy kelet-magyarországi, vidéki, Sárospatakon szocializálódó, a német nyelvnek (csak?) elkötelezett, református lelkészgyerekből az lett, aki. Hajdani ingerült averzióm velem szemben valószínűleg ebből a csalódásból táplálkozik: élete egy sokkal nemesebb pályáivét is leírhatott volna. A Kosztolányi-könyv sem magyaráz, csak valamelyest motivál. A háború utáni évek különös dekadens mélyvilága volt az Eötvös kollégista Királynak időleges terepe, egy világból kivonuló-kivetett baráti kör, merő narcizmus, sötétség, amelynek Kosztolányi különös fia volt a központi alakja. (A romos Pestnek ez napfénytől elhúzóvilága – szemben az „újjáépítés” heroizmusával – nem keltette fel a kortörténészek figyelmét, noha Szobotkától Sarkadiig, és Mészölytől Bereményiig volna mit összeszedni.) Király a Kosztolányi-könyvet 1984-ben hozza tető alá, de már 1977-ben így ír: „Az Esti Kornél-érzés most közkeletű: a dionüszoszi léleknek nagy vonzereje van az apollói lélekkel szemben...” És ez a vonzódás ott lappang minden szervezett civilizáció mélyén és számos viselkedési formát provokálhat ki. Királynál a döbbenetes, élete végéig megingathatatlan döntést, hogy kommunista lesz, ennek minden nyomorúságos, olykor gyalázatos következményével. Amikor számon kéri tőle egészen bizarr kötődését az ötvenes évekhez (a szocialista „kontinuitás” varázsigeje alatt) ezt mondja: „Számomra morális megrendülést a polgári világból

való kiszakadás jelentette, s nem az ötvenes évekkel való szembefordulás.” De ennek a „kiszakadásnak” a lélektani hátteréről mit sem tudunk. Mindenesetre élete végén – meakulpázásnak nyoma sincs – vissza-visszatér ide. Pl. a (később rendszerváltótatónak bizonyuló) ellenzék „etikai anarchizmusában” valahai önmagukra ismer, csak – teszi hozzá, mintha pódiumon állna – „akkor” előttük nem állt ott egy „másik” világ lehetősége...

Király hajlamos volt arra, hogy nyilvános szereplésekkor engedjen a szavak öngerjedésének, némely fellépésekor mintha a szerep önéletre kelt volna, az ágens takarta a színre lépő alakot. Bármily felfoghatatlan: a „kommunista” szerepe az, ami „hibátlanul” működik, minden világpolitikai fejlemény ellenére, még hozzá a magánbeszéd szikáran intim díszletei között is. Schol gyanús jelek, kompenzációs mozzanatok. Magának beszél magáról. A Napló első mondata ez 1956 májusában: „Rám tört a taggyűlés előtti riadalom.” Azután: „a kommunizmus az emberiség jövője”, „ha nincs ott az ember mögött a párt, nem lehet jól dolgozni”, „a Szovjetunió mellett vagyok, mert a szocializmus és Magyarország mellett vagyok.” Értesíti (önmagát?, valami elképzelt hívő olvasóját?), hogy az ő igazi születésnapja április 4. Vagy: „Mellettünk érvel az egész történelem.” Ilyesféle mondatokat az ötvenes éveket utóbb feldolgozó filmek is szégyelltek kimondani... Ezek a mondatok adalékok egy örökké „szolgálatos” személy alkatrajzához, ám ezeknek a mondatoknak megvolt a maguk „valóságfedezete” – sajnálatos módon. A Naplóban is vannak példák olyan tetteire, amiket a civil morál megengedhetetlennek tart, és semmiféle politikai érdek nem írhat fölül, legfeljebb a súlyos egzisztenciális, netán fizikai kényszer. Esetében ilyenről nemigen volt szó. Az ember nem jelenti föl íróársát pl., mint ő Hubay Miklóst, nem helyeseli párttagként sem az 1968-as csehszlovákiai bevonulást, és egy Ady-előadás előtt nem mérlegeli, hogy kimondja-e: igazságosnak tartja az első világháborús román területi követeléseket... Ami számomra akkor felfoghatatlan volt, ma meg továbbra is értelmezhetetlen, az az, hogy mindenközben hogyan tekinthették őt egyes „népies” körök a maguk szószólójának, őt, aki ezt állítja büszkén az 1958-as „népi írókat” megbélyegző párthatározatról, hogy „A szellemi atyja az egésznek én vagyok.” Tudom, persze hogy tudom, miféle kultúrpolitikai tevényben kellett evickélnie az irodalomnak és a magyarérdékű nemzetpolitikának 1945-től a rendszerváltásig, de bizonyos megnyilvánulásokra ez sem adhat felmentést, vagy legalábbis nem oldhat meg elemi ellentmondásokat.

Egyetlenre hadd utaljak még, a legzavarba ejtőbbre. Mindenki tudott arról, hogy Király a főszerkesztője a hetvenes évek elejétől haláláig a Szovjet Irodalom című lapnak, a moszkvai Kutuzov proszpekten szerkesztett folyóirat magyarországi mutációjának. Tudtuk, de ezt senki nem vette komolyan, a lapot senki nem olvasta, ott porosodott a többi hasonló „szovjet” lappal együtt némely fogorvosi várószobákban, úgy is mint a KGB-gyanús Siklósi Norbert Lapkiadás portfóliójának (hol volt még akkor ez a szó?) érdektelen részeleme. Úgy láttuk, Aczél ajándéka volt ez hívének és folyamatos bedolgozójának, „legyen főszerkesztő Király is”, ám rögvest alázzuk is meg, hogy Pándi Kritikája, vagy Ferencünk (Juhász) Új Írása mellett ne lehessen

konkurencia. Ma már azok a „harcok” is érdektelenek, amiket a magyarországi szerkesztőség folytatott a moszkvaival, némi szerkesztői szabadság eléréseért. Ami viszont a döbbenetes, az Király elképesztően intenzív „szovjet” kapcsolatrendszere. Mondhatni: beágyazottsága. Ezt pedig hazánkban a reformkori „pánszláv veszély” riadalma óta, nem övezi különösebb rokonszenv. Az talán még a világpolitikai mozgások téves értelmezése vagy akár a politikai szervilizmus számlájára írható, ha valaki azt hirdeti (bár ez a naplós magánbeszédben eléggé bizarr), hogy a SzU léte a világkommunizmus végső győzelmének a garanciája (1956 és 1968 után...), vagy efféléket, hogy „az emberekkel meg kell szeretetni a Szovjetuniót”. Teoretikusan azonban aligha összeegyeztethető a „Nagy Testvér” iránti érzelmi és politika elkötelezettség a Király által évtizedeken át sulykolt „kurucos, szabadságharcos” örökséggel, mint magyar nemzetpolitikai ideállal. Aligha kell ezt egyáltalán indokolni. Ám ami a „beágyazottságot” illeti: kíváncsi volnék, hogy a Király mögött alkalmilag felsorakozó „mezei hadak” mit szóltak volna, ha tudnak állandó utazgatásairól a Szovjetunióba, megjelenéseiről-társalgásairól a szovjet követségen, vallomásos-áhitatos megnyilvánulásairól, az onnan jött látogatók tömegeiről. Tele vannak a Napló lapjai Zsennyákkal, Jurijokkal, Olegekkel, Ludmillákkal (Lenocskákkal), Nágyákkal (Nagyezsdákkal)... Írók, szerkesztők, politikusok, akikkel beszélgetni kell, akik „érdeklődnek”, akikkel nemcsak előnyös, de élvezetes is az együttlét... És köztük – a rokonok. Király nemcsak a Kreml falába nőszült be, hanem – végső soron – az 1919-es Kommün félmagyar-félszovjet emigrációjába is. Megrendítő adat, hogy Királyné legjobb barátnéja egy bizonyos Barta Istvánné Rabinovics Nagyezsda, évtizedekig Kádár titkárságvezetője és orosz tolmácsa – hányszor láttuk ott szerénykedni a tévéhíradóban fessen-szökén fél lépésnyire néhai országvezetőnk és Hruscsov (Brezsnyev stb.) között... Az ember – gondolom – aligha maradhat teljesen „intakt” magyar patrióta egy ilyesféle közegben. És még innen (is) tovább bomlik két szál. A „félmagyar-félszovjet” nemzeti genézis-identifikáció bizvást bővíthető a „félzsidóval”. Király politizáló életművének ez az egyik legkényesebb pontja. Az Aczél-féle kulturális nyilvánosság mögöttes tartományaiban oly virulens zsidóellenesség, illetve másfelől az olykor felettebb agresszív és provokatív szorongás az antiszemitizmustól, nos, ennek a közhangulatnak Király mindig is kitüntetett személye volt. Harsány filoszemitizmusa ellenére baráti körének egy jelentős részhalmaza, illetve ideológiai munkáinak némely hangsúlya folyamatosan az antiszemiták között tartotta számon a vele nem rokonszenvezők körében. De néha egyszerűen a sértettség a szóválasztó: 1970-ben, valamiféle hajszát érzekelve, a „zsidófasizmus” jön a szájára az Élet és Irodalom jellemzésére, amit a – mondjuk – „liberális” érzékenység soha nem felejt és nem is bocsát meg. S ide, a sokszoros skizofrénia eme ingoványába fut ki – minden alkalmi szövetségkötés ellenére – az Aczél-féle cipollai negédességgel manipulált Király-Pándi viszony is. A Napló alapvető és tömeges információkat hoz erről a mérgezett közéleti szegmensről. Amely a rendszerváltás demokráciájában a tudományos és médianyilvánosságot is beterítette. A másik idevágó súlyos elem: 1956 megítélése. Ami szintén egy több évtizedes „akaratlagos” politikai döntés eredménye és számos lehangoló ténnyel szolgál a szövegben.

És: a viszonylagos elfogulatlanság sem talál felmentést a Napló utolsó szakaszainak történéseire. Ennek záródarabja egy vacsora Bächer Mihályéknál 1989. június 16-án. „A 'nagy család' hangulata vonzó, összehoz bennünket a 'nagy nap' együttes elutasítása. A balkániságát közösen érezzük...” Sapientia sat. Ezután már csak két nap feljegyzései jönnek a Naplóban és talán ha négy hónap következik a naplóíró életéből.

Király István Naplója a személyükben nem érintettek, azaz a legújabb generációk számára pusztán történeti forrás, aminek emlékei-tudósításai-pletykái nemcsak a Kádár-féle konszolidáció belpolitikai folyamatait rögzítik a maguk gazdag és termékeny szubjektivitásában, hanem a korszak „kollektív lelkeségéhez” is adnak megszívlelendő ismereteket. A múlt időben mind rejtélyesebb Atlantiszként él ennek a korszaknak a Magyarországa a mesélésre még képes és hajlamos idősebb generációk történeteiben és az esetleg érdeklődő ifjak megértő figyelmében. Most a Napló alkalmi értelmezőjeként mintegy „köztes státusból” hadd zárjam mondanivalómat azzal az állítással, hogy a Naplóíró személye és személyisége is korjellemző „adalék”, és ha nem is tudok választ adni (immár korosabban, mint az, aki a Napló utolsó lapjait kikinlódta a haláltól) sok lélektani rejtélyére, abban biztos vagyok, hogy ez a szerep, amit Király István mutat fel a képzelt jövőnek csak egy olyan politikai rezsim és nemzeti morális közállapot idején jöhetett létre, mint ami Magyarországon több mint három évtizedig fennállt – egy mindent kockára tevő és levert, tehát mindent elvesztő nemzeti forradalom után. A mű értelmezéséhez, referenciális értékéhez – ha arra nem is tudunk választ adni, hogy „kinek szól a szöveg” – talán közelebb visz, ha végezetül azt próbáljuk végiggondolni, hogy a szerzőnek mi is a viszonya saját szövegéhez. Ami nem jelent kevesebbet, mint azt, hogy mi is a viszonya a saját életéhez. Szerep és önazonosság. Király egyszerre volt rendkívül világos szellem és elvarázsolt, elveszett lélek. Számos helyen elemzi hibáit, néhol oly szigorral, amire a legelvadultabb ellenfél se képes, olyanokat ír le, amit az ember önmagának is szégyell beismerni. Nagyképűség, hangoskodás, féltékenység, sértődöttség, őszintétlenség, hiúság... „Van egy titkos pillantásom: körülnézek, hogy lássam, észrevették-e a többiek, milyen okos vagyok.” Van benne olykor erő az önreflexióra, de nyoma nincs benne a kedélyességnek, a humornak, és az öniróniának. És ami a legfontosabb: tisztában van szerepével. Azzal, hogy Aczélt szolgálnia kell, de az őt soha nem fogadja el. (Okkal vélhetjük, hogy Királynak nem kevesebb mondata hangzott el Aczéltól a pódiumon vagy íródott mindenféle kollektív testületek hivatalos irományaiban, mint saját neve alatt.) A „lakáj” és az „inas” szó is tollára kerül, ám ahelyett hogy felszámolná ezt a konfliktust, az „ideológiába” emeli fel, hogy morálisan igazolhassa. Nem Aczél a fontos, hanem az „ügy”... Odáig azonban soha nem jut el, ahova Illyés már emlegetett „kegyence” – akinek egyetlen dilemma határozza meg a sorsát – meddig lehet szolgálni a (magát olykor „népbarátnak” álcázó) zsarnokságot. Hol az a pont, ami után „nincs tovább”. (De hát nem erről – is – szóltak a rendszerváltozás előtti magyar évtizedek? A „népben-nemzetben” önmentő és altruista, hősi és csökkent etikája?) És persze az is világos Király számára (ha a pillanatnyi önszuggeszció nem hazudik éppen mást),

hogy képtelen lemondani a „hatalomról”. Ami ugyan tökéletes komfortot jelent, de soha nem igazi hatalmat, legfeljebb hatalom közelséget. Néhol megrendítő önnön helyzetértékelése. „Nincs egy olyan írói csoport, melynek szüksége lenne rád” (1963); „Úgy érzem, nincs önazonosságom, az alapoktól kell felépítenem magam” (1978); Ekkortájt Illyés ezt mondja neki, ő meg lejegyzi: „Itt az idő, hogy felnőj. Meddig akarsz még kiskorú maradni?”; „A tanszék részéről is bántó idegenség...” (1985); „Azon töröm a fejem, vajon mi lehet az oka, hogy engem nem tisztelnek az emberek” (1987)... Szánalmasan pontos mondatok. Okkal szánhatjuk Király Istvánt, ha szerepét elfogadhatatlannak is tartjuk – az időben visszavetítve is. Komoly erőfeszítést igényelne – nagyon kevesekben észlelhető rá a hajlam – hogy tudományos életművét a valódi értékek tiszteletének a jegyében vizsgálja végig. Előttem az asztalon a Napló mellett az összes többi „Király”. A Hazafiság és forradalmiságot lapozgatom és azon merengek, hogy miért is dedikálta ezt nekem, „baráti üdvözléssel”. Aztán beleolvasok – áradnak az émelyítő „kádárista” vallomások és meg-megvillan egy tüpontos mondat valamelyik Ady-versről... És a bibliográfia – naprakész angol és német (és orosz) szakirodalommal. Aztán kinyílik újra – Lenin „még a halála előtt napon is ’gyengéden gondoskodik másokról’”; Lenin „akiben jelen volt a közelre nézés humanizmusa”...és „az olyan hősök is, mint például Vampilov Tavaly nyáron Csulimszkban c. darabjának fiatal kiszolgálónője...” Teremtő Isten – ekkor és ebben éltünk...

És legvégül: ha egyetlen szót kellene Király nevével társítanom (jól tudván, hogy azért ez sok mindent nem indokol meg) – a „megfelelés” volna ez a szó. A megfelelés kényszere. Megfelelni a hatalomnak, a családnak, a szakmai presztízsnak, az álnok korszellemnek, a hamisan erőszakos ideológiáknak, az ellenfeleknek. A megfelelés – ha egy egész életre szól – egyenlő a szolgálat és az igazodás önfelszámoló balekságával. Ami a hazugságot igazságnak állítja és fordítva. Csak hát eljön a pillanat, amikor az ember köteles végre „megfelelni” saját halhatatlan lelkének is... Csak erről a naplónak már nincs módjuk beszámolni. A Naplót záró jegyzet így végződik: „Amikor végső stádiumba jutott, érezte, hogy szellemi ereje lankad, hallgatást erőltetett magára, szótlannul feküdt betegágyában, senkivel sem beszélt...”

KUPIHÁR REBEKA

A csőrös remény

A remény szakadatlan csicsereg,
Szerelemgyümölcs bimbózik az ágon.
A keblemre hajtod szeplőtlen fejed,
Az ujjad köré fontad összes álmom.

Az éjjel sós gőzei belengik apránként a lényem,
A vág hínárja megbéklyóz a gömbölyded lihegésben.

Hirtelen kövesül meg a lélegzet,
Sziluettjét díszítik szaporodó szilánk-szöszök.
Suttogod: bár sohase kellene érezned,
Ahogy a lét galléjéről a farzsebébe szökök.

S nem lüktet tovább az erezet,
Megdermedt az egykor iramló vér.
Nézem az ölemben szunnyadó tenyered,
A lét emléktől langyos a tenyér.

Az utolsó szavaktól zeng a fülkagyló,
Mint könnyeket a tenger, úgy olvaszt magába a padló.

Mint kéregbe a mérges moha,
Az űr a húsomba vág.
A szerelem gyümölcse nem ér be soha,
Mert elkorhadt az ág.

A remény szárnyát görcsösen szorítom magamhoz. hullamerev.
A távolon csüng tekintetem; egyre keresem a neved.

Öntudatlanságba burkolózott az agy,
Képzetektől zisbbad a mellkasom.
Az idő tőlem fényévnnyire halad,
Várom rád. testem betegen, értelmem csupaszon.

A remény csőre szétcsipkedte elmém. Túl korán.
Szerelemgyümölcs nyugszik a képzelet vánkosán.

2017. 5. számunkban két sajnálatos hiba történt: Kupihár Rebeka (52. oldal) és Sajó László (28. oldal) neve lemaradt a közlemény fölül és a tartalomjegyzékből is. Az érintettek elnézését kérve a verseket újra közöljük.

Kiültem a kertbe

Kiültem ma a kertbe.
Még csak a legyek sem zavartak.
Nem jutottál eszembe.
Néztem, ahogy a lepkék árnyékokat varrnak
Tavaszomat csókolom, mint Ilonát Árgyéus,
Légy enyém, légy az enyém örökre Május!
Néztem, ahogy a fénnel táncol a számóca,
Kibomlott az erek valamennyi kóca.
Egy tűlevél karcolta az eget,
Egy rigó szemében csillogott a szeretet.
Egy hangya mászott az ütőeremen,
Vérré akart változni.
A veteményes kacérkodott velem,
Bimbókat láttam első áldozni.
A palánták kórusban hirdették az egységet,
Május kérlek, soha ne érj véget!
Hallottam az anyaföldet énekelni altatót,
Nem fújt, lehelt takarodót.
Nem lőtte fel a pizsamát,
Mint más mindenki,
Hálóingbe húzta a hangyák hadát,
Május, te tanítottál meg szeretni.
Halványan pezsgett az élet.
Május kérlek, soha ne érj véget!
Ágak között mosolygott a hézag,
Békésen bújt össze Déllel Észak.
Fűszálak közt megfért a lóhere,
Kacsintott a félhold, tudta lesz majd tele.
Hallottam szólót énekelni a muslicát,
A homokszemcsét erejükről nem nyitottak vitát.
Egymásba szeretett egy bogár és egy katica,
Zümmögve szuszogott egy kötő szita.
Láttam két csigát, ahogy összeköltöznek,
Láttam, ahogy a fény gallyakat öltöztet.

Láttam hálót szőni a végtelen időt,
Láttam az eget cserélni lepedőt.
Láttam hullámokat csókolni köveket,
Hallottam a szelet dúdolni neveket,
És egyik sem a tiéd volt.

Láttam, hogyan isznak a fecskék,
Láttam éjszakává olvadni az estét.
Láttam az orgonát széllal vívni harcot,
Láttam a felhők közt egy ismerős arcot,
És nem a tiéd volt.
Tűlevelek közt balettot járt egy toboz,
Láttam, ahogy egy pipacsot pillangó motoz.
A málnás rám köszön, és tegez,
Egy rügyet a napsugár virágnak nevez.
Láttam, ahogy patakot vakar a szomorúfűz,
Hallottam, hogy a nárcisz ördögöt üz.
Néztem hogyan zöldül a partoldal,
Hallottam a szitakötő titkos tervet forral.
Néztem, hogy zöldül a cseresznye,
Láttam, a szíromnak nem telik még ereszre,
És boldog voltam, mert nem jutottál eszembe.

Testrészek a lepedőn

Mosolyod harsogó cím, arcod hófehér blanketta.
Mint tenger, ölelt körül a szőnyeg és a parketta.
A mosoly, amit egy prémes álom éltet.
A lepedődön állok. ennek sosem vetnék véget.
Egy kék pokróc simult rád.
Láttatni nem engedte ruhád,
Mint hogy nem volt rajtad.
Az álom-daru felfelé húzza ajkad.
Minek nekem végtag: kéz és láb,
Ha lehetnék pléd?
Minek nekem fizikai test, és valóság,
Ha képzet lehetnék, ami csiklandozza elméd?
És minek nekem forma, test, és alak,
Ha talaj lehetnék a valóságod alatt?
Vagy lehetnék a szőnyeg, ami körülölel,
Mint rózsza és tövis, lennénk olyan közel.
Vagy lehetnék a kopott,
Legszerencésebb párnahuzat.
Ami megannyi szent és lopott,
Álomnak nyit utat.
Vagy lehetnék a leheleted mellett alvó zokni,
Ami a szikrázó mámorod képtelen megszokni.

Vagy lehetnék a kint kopogó eső,
Az utópiád betétdala.
Vagy lennék a világ legelső,
Tündért őrző védangyala.
Vagy lennék krimi, amit éjjel valami mindig takar.
Vagy lennék a szőnyegbe rajzolt krikszkraksz kanyar,
Vagy lennék oxigén, amit hazavár a tüdő,
Vagy lennék a rolón át, éj elől menekülő
Nap.
Vagy a fogason kongva csüngő kalap.
Vagy lennék a kép, ami lóg egy egész lakás terhe,
Mert ők mind büntetlenül csodálnak egyszerre.

Még mindig ott állok. és egyre csak nézlek.
A lepedődön állok. ennek sosem vetek véget.

Kun Éva: Róma útja, 2017

S A J Ó L Á S Z L Ó

Kujjon Ferenc hajléktalan költő balladáiból

BALLADA AZ ÉTELOSZTÁSRÓL

Az ÉTELT AZ ÉLETÉRT autója
Még be se állt, mi már itt vagyunk mind,
Fegyelmezetten és némán a sorban,
Várjuk a gulyást, paprikáskrumplit,
Főzeléket, mikor mit kapunk itt,
Karácsonykor szívünk, gyomrunk is ujjong,
Szeretethullám felér a hasunkig –
Nézzük, ma mi van a dobozban, Kujjon.

Műanyag dobozok a nagy szatyorban,
Majd ha odaérünk, hazudunk, kik
Nem jöttek, nekik visszük... Néz ránk, *jól van*,
Nem hülye, ismeri kanalunk is,
Mindbe szed, lakjon jól a sok bugris,
Kenyeret, nem egyet, zaftot tunkoljon,
Vacsora is lesz, s mehetsz aludni –
Nézzük, ma mi van a dobozban, Kujjon.

Étel már van a műanyag dobozban,
Van-e élet a dobozon túl? Mit
Élünk, nem élet, feloszlik a csorda,
Együtt a sorban, egyedül ugrik
Kajának, kannásbor jobban csúszik,
Zabálni mindenki magába bújjon,
Ne botránkozzon ligeti tourist –
Nézzük, ma mi van a dobozban, Kujjon.

Hintán, padon, kövön, földön, bokorban
Utolsó cseppig kanalazzuk ki,
Egyedül vagyunk, nem kell körénk kordon,
Otthagytuk a cumót, vackunk, bungit,
Szarásból felnézünk, mit hagyunk itt,

Levél, eső, hó reánk halkán hulljon,
Még élő halottak, kik vagyunk mi –
Nézzük, ma mi van a dobozban, Kujjon.

AJÁNLÁS

Gyertek Ligetbe! Levesben hús is
Lesz, én már nem, de senki ne búsuljon,
A földben megterítenek úgysis –
Nézzük, ma te vagy a dobozban, Kujjon.

BALLADA A BORHÁZRÓL

Megebédelünk műanyag dobozból,
Árva fiúknak Cserhádi énekel,
Az ebédhez Deák Bill és Hobó szól,
A kocsmá itt napoz nyaral és telet,
Dobáljuk az ötvenest, míg végleg el
Nem hallgat a zene – amíg italom
Van, a külvilág ki a faszt érdekel?
A Borházban, hol szállásunk vagyon.

Jön a rokadili!, a kocsmá tombol,
Guns N' Rosesra AC/DC felel,
És mindhalálunkig tart a rakendroll,
Legalábbis nyolcig, addig üzemel,
Be ne gyere, nem neked való e hely,
Tévézz, aludj vagy basszál ágyadon,
Mi éjszaka kint, de hatkor végre bent
A Borházban, hol szállásunk vagyon.

És sohasem fogyunk ki a dalokból,
Let the Sunshine! Lesz disznósajt! Éhesen
Nem maradunk! *Deep Purple, ez baszott jó!*
Kanalazunk hideg konzervsöletet,
Gyere az erdőbe, itt egy ötvenes!
Mi vagyok, vadász? Anyádat megbaszom!
Aranyászok, kannás bor, kommersz feles
A Borházban, hol szállásunk vagyon.

*Elültek mellőle, undorító volt.
Majd találkozunk a temetéseden!
Lent van a slicc, nehogy mindig kigombold.
Adj egy csavarást! Te vagy az életem!
Rohadnék inkább a lakótelepen?
Nem azért, hogy büdös, azt leszarom.
Vannak jobb helyek, de nekem megfelel!
A Borházban, hol szállásunk vagyon.*

*Ne ülj rá. De ráülök. Laposom volt,
De már nincs semmim. Van neked mindened.
A Smoke on the Water oly hangosan szól,
Beleremegnek tízemeletesek,
Száll a dal, szagunk, a füst a víz felett,
Messziről megérezitek, egy napon
Mankóit eldobva indul a sereg
A Borházból, hol szállásunk vagyon.*

AJÁNLÁS

Herceg! Itt tintázunk, míg ti raboltok.
Tiplizz! Vidd szajréd, brancsod! Nem kell vagyon!
Szétverjük a Nemzeti Italboltot!
Örök a Borház, hol szállásunk vagyon.

KUJJON ÉNEKE SZERETŐJÉHEZ

hommage à Juhász Gyula

mert benne élsz te minden félrecsúszott
hugyozásban lecsúszott sliccemben
zoknit kesztyűt kotont felest lehúzó
ott vagy ha a gyógyszer nem veszem be
sose jutsz mindig ott vagy eszembe'
utolsó reggelim vagy kis vaj tea
morzsát hozzád hullajt szikkadt zsemle
élsz és uralkodsz örökké A.

mert benne élsz te minden félrehúzott
függönyben a porfényben remegve
soha partot nem érő zsírgyűrű úszol

tenger vasárnapi húslevesben
szippantani agyvelőd kerestem
a pezsgős vacsora után vagy te a
reggeli ágyban hemenszex
élsz és uralkodsz örökké A.

mert ott vagy akkor is ha félrekúrok
a bugyikat rólad nem veszem le
életem rothadt dinnyehéj elúszott
falánk darázs szállsz csupasz szeletre
szürcsölsz édes életet rakd le a
petéket mert tovább élsz te bennem
élsz és uralkodsz örökké A.

mert benne élsz te minden félrehúzott
bugyiban gatyában szájban seggben
baszok basznak hányok ha berúgok
arcod ragyogtatja minden csempe
te vagy összes titkos szégyenem te
s az utolsó mikor hallom *kapd be a
halál faszát!* s hatol végbelembe
élsz és uralkodsz örökké A.

mert benne élsz te minden félrecsúszott
falatban minden félrenyeletben
és mielőtt innen végleg elhúzóok
a piczába a faszba szeretlek
mondom még egyszer százszor ezerszer
és most szépen kérlek csendben hagyd el a
testem én is maradt egy szelet keksz
élsz és uralkodsz örökké A.

AJÁNLÁS

na most már ordíthatod fülemben
undorító féreg vagy nem ember!
semminesz most mi lesz ne várj heppiendre ha
meghal kinek meg kell halnia
de te élsz és uralkodsz örökké A.

SÍRFELIRAT

*Kit úgy szerettem, mint magamat,
Ugye nem halt meg? Ugye ez nem ő?
Jajongók, zokogók, gyászsavak –
Jöjj, másokkal telik a temető.
Ott a legjobb apa és szerető,
Nagyon hosszú az út sírtól sírig,
Figyeld, mennyi özvegy megy legelől
E sírhoz, hol nem is volt, ki nincs is.*

*Rendben, fegyelmezetten halad
E menet, nyomában por, lebegő,
Néma tartomány a föld alatt,
Csend, nincs isten, tiszta a levegő.
Itt van mindenki, öreg, csecsemő,
Te is, földi, az élet nagy kincs itt,
Testtől tisztára mosott lepedő,
Szellő leng, lelked, nem is volt, nincs is.*

AJÁNLÁS

*Ide nézz, élete emléke kő,
Nézd, halála féregétek, fincsi,
Csak felirat, se test, se lélek ő,
Senki, ki hol volt, holt, nem volt, nincs is.*

Kókay Krisztina: Fohász 2017

Erdős Júlia: Hajdani ösvények, 2016

PÉNTEK IMRE

Pelso, 2017 – Országos Kerámia és Gobelin Biennále

KERÁMIA ÉS TEXTIL MŰVEK BALATON-PARTI
FELVONULTATÁSA

Jó érzés – manapság is –, ha egy kedvező visszhangot keltő kezdeményezés elindul, és megkapva a szükséges erkölcsi, szakmai, anyagi támogatást, eléri a 20 évet. A Pelso ilyennek bizonyult, amely az idén XI. alkalommal szólította meg a kerámia- és textil művészeket, hogy munkáikat hozzák el Keszthelyre, a Balatoni Múzeum emeleti kiállítótermébe. A MAOE, az MKISZ és a múzeum felszólítására 66 művész 88 munkája került a közönség elé. A pályázati téma ezúttal is a messzi múltba hívta kalandozásra a művészeket, Római útjai címmel. A július elején nyílt tárlat – mondhatni, a szezonban – vonzó látványosság az sokféle kínálatot felvonultató városban. És a textil- és kerámiaművészet országos szemléje.

Ismét áttekinthetjük a figuratív és absztrakt törekvések elkötelezettjeinek változatos kollekcióját, a szellemes, ötletes megoldásokat, az anyaghasználat bámulatos megoldásait. Berzy Katalin kerámiáiról alig deríthető ki: valódi vagy álkövek konstrukciójáról van szó. Másutt – Csókás Emese Úton-jánál – a fémbetétek „zavarják meg” a nézőt. Másutt, a fémcsillogású fonalokról derül ki: csak a fénytörés játszik velünk, ezek valódi fonalak.

Kókay Krisztina *Fohásza* egy hosszúra nyúlt szőttés, melynek magaslati részén feltűnik egy istenarc. Lencsés Ida *Özönvíz, I., II.* kékes alapon mutatja be katasztrófa-vízióját. (Egyébként egy-két megjelenítés csak nagy áttétellel kapcsolódik a megadott témához, Lencsés munkája ilyen.) Szomolányi Karola ábrázolásán a klasszikus elrendezettséggel tűnik fel a térkép, a baktató ló, a szekér. Somodi Ildikó *Labirintusa* szorosan összedolgozott textilfelület, feladva a rejtvényt az útkeresőnek. Nyíri Katalin *Kereszteszödések* című alkotása ezüstsálakkal áttört útforma, s a régi utat a mai Róma útjaival vethetjük össze, jelképes utazásunk során. Tápai Nóra textilképe az út köveinek alakzatából és római falfestmények mintázatából alakít ki megragadó látomást. Kiss Katalin igazi naturalista effektet kínál: a római út kövei mentén textil fűszálak fakadnak... Jászberényi Matild *Üzenet a múltba* címmel tekintett vissza a hajdani időkbe textilformációival. Az útkereszteszödések metszéspontjait hangsúlyozva. Tóth Livia *Borostyánkő-út* címmel készített érdekes kompozíciót. Textilből kialakított „köveket” rakott szorosan egymás mellé, a könnyedséget súlyos formára váltva, amelyek kiadják az út rétegződő anyagát. A barnás-zöldes színárnyalat szintén (megtévesztően) jól illik a textil-kövekhez. Málík Irén szintén egy útfelületet szőtt meg, ám a szürkés felületre egy vidám zöld gyík alakját mintázta. Kiss Iringó textilformációja „belső utakra” csábít, Makkai Márta is *Borostyán-út* címet adta hajtásokkal operáló,

színezett művének. Takács-Ferenc Livia is színes, laza, absztrakt asszociációkból építette meg *Borostyán-út* címet viselő alkotását. Orient Enikő *Tér-idő mélysége* (Borostyán-út) címmel állította elének a maga „úti köveit”. Szabó Veron a jól ismert mondást igyekezett megjeleníteni: *Minden út Rómába vezet*. A málló kövekre hulló falevelek némi nosztalgikus hangulatot keltenek. Csernyánszky Katalin *Párducpomája* az áltról vett mintázatok textiles „átköltése”. Ruttka Andrea *Fonalkódja* – fekete alapon – csillagmintázatokkal festi az egykori római eget. Vásárhelyi Kata *Soha ne add fel* – sajátos labirintust sző, amelyben könnyű eltévedni. Pázmány Judit *Mesélő kövei* fém-szálás formációból állnak össze, amelyeken halványuló minták, díszítések láthatók. Vass Mária Magdolna *Kantátája* a zene irányába viszi el fantáziánkat, Ferenczi Zsuzsa *Rétegek* címmel kínál pazarul színezett anyagelmozdulásokat. Erdős Júlia Hajdani ösvényekre csalogat, tépett, varrott, szabadon hagyott textilanyagával, E Szabó Margit az út egyenes vonalszárait övezi borostyánnal. Egy másik munkája: *Az idő elmúlása bearanyozta*, a mulandóságnak állít emléket. Sziráki Katalin *A diadalút víziója* címmel készített nem túl szerencsésen megdolgozott textilfelületet. Balogh Edit Utakja térképszerű vízió, folyókkal, utakkal, hegyekkel, vízmosságokkal. Csókás Emese négyzetes konstrukciója színes mintázatával akar hatni, de kissé erőtlen.

A keramikusoknak részben könnyebb, részben nehezebb feladatot szabott a megadott téma. Az utak anyaga közelített a kerámiához, de a továbbiakban, ha eltávolodtak az úttól, már nehezebb dolguk volt. Lőrincz Győző például az építőt próbálta megjeleníteni, akinek a koponyájában már ott sorakoznak a házak, tornyok. Sövegjártó Mária egy tál belsejébe sűrítette mondandóját: a víz mosta, hullám lendítette kövek fura alakzata alkot sajátos „tálképet”. Kerezsi Gyöngyi *Pihenő Mercuriusa* már-már szobor, a furcsa szájartása jelzi pihegését. Zöldes színe akár ásatási leletet is imitálhat. Pusztai Ágoston két *Via Appiája* bronz szoborra emlékeztető formációk, Kiszely Mária az *Ókor asszonya* című munkája egyetlen, kékes fátyoldarabban idézi meg a régi kor (nagy)asszonyát. B. Kovács Katalin úti impressziókat rakott egymás mellé, kissé geometrikus módon. Ennek ellentéte Pannonhalmi Zsuzsa három kerámia tájképe. A *Latin táj* hegyes vidéket tár elének, mély szakadékokat, kinyíló eget, melyen madarak repkednek. A plaszticitása nem öncélú: tökéletesen visszaadja a háborítatlan vidék természeti harmóniáját. Lipovics János Pegazus-vázája egy archaikus emlék, fehér porcelánból. Rabie M. Hadie három munkája – a rá jellemző szeszélyes formálás eredményeként – ezúttal is extrém alkotások. Vázája burjánzó forma, a *Csend hangja* titokzatos üregből támad, *Medúzája* pedig a lény szenvedélyét tükrözi. Kertész Géza Lovasfutára római harcos, Miklós János pedig Borostyánút címmel készített térképjelre alkalmas kerek pajzsot. Benkő Ilona *Út-jelző-tév-kép* című munkája egy bonyolult, tekervényes (játékos) képződmény, amely a tájékozódás (ókori) szegletköve. Magyar Márta Úton-ja egyszerű, de világos képlet: egy gömbön ló halad, egyszerűen, komótosan. Orosz Sára útrészlete kövekből rakódik össze, középpütt egy fehér, írott darab. Kun Éva *Róma útjai* címmel alkotta meg hegyről lefelé tekergő út-konstrukcióját, melynek aranyszínű csíkja tagolja a kő felületét. Jáger Margit *Utak Pannóniába* egy hullámzó, agyagos felületen gázoló magányos lovast ábrázol, M. Kiss

Katalin a Savaria út köveit alkotta meg, rajtuk elmosódó feliratok, ábrák, mintázatok. A töredékek egésze, a részletek szépsége adja a mű különlegességét. G. Heller Zsuzsa *Viharos Bábele* egy keramikus látomása, Csemán Ilona az utak törésvonalairól ad hírt. Högye Katalin Útonja a vándort, a bárányt vivő embert állítja elének, mintegy egy szentet. Szemereki Teréz pedig roppant eredetien, utánanézett a római légiók által hordozott jeleknek. Így alkotta meg a *Jelek, jelvények a Római Birodalom útján* című művét. A részletek szépsége – sőt, merem mondani: hitelessége – az, ami megkapó szépen kidolgozott, színezett formáin. B. Csernyánszky Katalin kissé gunyoros formát választott, amikor *Konzervált örökség* címmel – egy valódi konzervdoboz alakjába préselte ókori kerámiaját. Szabán György – kissé ravaszul – *Utazás – talizmánok az útra* címmel valódi kollekciót mutatott fel e körben. Radics Márta kerámia kockái kissé üresek, vagy Zakar József épület formációja is kevés információt hordoz. Tamás Ákos viszont tetszetős, fehér sorozattal rukkolt ki, az emberi arc változatait mutatva be, a hiányos, valódi arcmásoktól az álarcokig. Német János nagyméretű (lakodalmas) korszaki valódi kerámia lelemények. Egyrészt megőrzik a fazekasság formavilágát, másrészt legendás alakok tűnnek elő mintázatán, egy madár ébresztget egy alvó embert. Ezért lett a címe: az *Utak kezdete*. A másik, a *Reményeink útja*, a keresztvivő ember térítő alakját és pogány megtérőt ábrázolja, remek plasztikai–formai kivitelben. Igazi bravúr a növény- és állatvilág gazdag megjelenítése, s az égi szerkezetek míves horizontja. Farkas Gabriella „útkeresztződése”, az absztrakt formanyelvén reagál a témára, gömböket, szögleteket alakítva ki. Laborcz Mónika kerámia-lepényei tulajdonképpen arcok, Tóth Magdolna Sára Pannónia földjén keresi az utat. Baksa-Soós Krisztina *Római út* címmel naturalisztikus kerámia-tájképet ad elő, Debreczeni Zsóka–Pelcz Zoltán kettős *Anzix és Diadalív* címmel szól a történelmi úti jelképekről, Formanek Zsuzsanna pedig az *Oda-vissza* címet adta ingatag tornyocskáinak. Marsai Ágnes *Pannónia dombjai* címmel kerámia darabokból alakította ki a maga út-elképzelését. Antal András *Minden út* címmel a közmondást próbálta megformálni, Rómából-Rómába címmel. Krajtsovits Margit *Göröngyös út a csillagokig* címmel alkotta meg absztrakt színvariációinak élénk foltokból kikevert, kiegészített, négyzetlapokból összeálló sorozatát. Schéffer Anna korpusza – barna kerámiacsempékből áll össze. Ez az ő Római útja. Borsody Eszter egy úti poggyászt formált meg, érdekes, edényszerű tárgyakból. Berzy Katalin *Falmaradványa* kő-imitációkból áll össze, nehéz eldönteni: melyik a valódi, melyik az álkő?

Ha összegezni akarunk, a XI. Pelso betöltötte hivatását. Rangos, országos szakmai fórumot biztosított a két művészeti ág művelőinek, bemutatta az új műveket, törekvéseket, és a nézőknek kellemes perceket szerzett a súlyos és könnyed művek látványos változataival. Mint más alkalmakkor: a felvonultatott anyag káprázatos szín- és formavilágot tárt elének a mesterség művelőinek keze munkája által. Iparművészetünk e Balaton-parti szemléje is bizonyítja: e téren európai rangot vívtunk ki magunknak. És ez nem csekély eredmény, az itt fórumot kapott színvonalból, igényből nem szabad engedni.

SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY

Hajított kő

Hajított kő az ember.
Kiszámított pályája,
célja van.
Pontos zuhanások
gyönyörű-gyötrelmes
úrállomásaival.
Mert szolgálat az ember,
élő szövétnek,
hitté dermedt
Szent János bogár.

Közöttünk most

(SZALMA ZOLTÁN EMLÉKÉRE)

„Egymáshoz jártunk kórházról kórházra,
egymás halálát éljük tovább.”

(Hervay Gizella)

Fáj a csönd éles köve,
szívünk talpát
gyötri, vágja.
Közöttünk most
réti szél jár,
a koraesti
Somogyi Béla utcán... átsuhan,
azt súgja, „semmit nem jelent”.
S az ágak között bukdácsoló
vérvörös naplemente lassan
átfesti aprócska reményeinket
a saját színére,
ahogyan a helyükön fénylő csillagok
sírón-ragyogva
néznek
le ránk.

Mi mindig

Mi mindig csak
ezt akarjuk;
dogmák igájába hajtani
remegő fejünket,
s ha olykor le is megy
a lázbeteg lelkiismeret tüze,
a vádoló újra jön: *kevés vagy,
mint hangyafingnyi fuvallat.
Üdvösségről korai még beszélni.
Témérdek munka kell és szenvedés,
sanyargatás, meg ilyesmi.*
S már megint a cselekedetek
átkos mezején gubbasztunk
térdre hajtott fejjel
egy magányos,
borostyán-kabátos kereszt alatt,
ott
a keskeny út mentén.

Végül

SAITOS LAJOSNAK A HETVENEDIKRE

„S alig éltem még”,
de nem szorult a hang
semmilyen keret közé.
A szabad kitárulkozás,
sokszínű közelítés,
pillanatnyi létünk,
mikor még
por is voltunk
az Ő szemében,
a nem egyformára
teremtett ember látványpékségében,
míg minden „megfolyik, kiapad”.
Majd a sacrumnak gyémánt ívein
végül helyre áll az anyag – az édeni,
s újra indulhatunk
vigaszágon.

BÍRÓ JÓZSEF

BÓL / BŐL / BÓL

anyám
kitagadott
az
...

hitvesem
kitaszított
az
...

leányom
kifelejtett
az
...

-----
talán
magához ölel
majd
ISTEN

ELÉR

kapud' kitárván
utat nyitsz
szabadulásomhoz

kapud' bezárván
utat nyitsz
szabadulásomhoz

FÉNY
ÖRÖME
ÉBRED

VOLTVOLTAK

volt idő :
amikor / a P R M
még *mgllt*

volt idő :
amikor / a L N Y M
még *mgsmgttt*

volt idő :
amikor / a B R T M
még *mgltgttk*

-----

voltak idők :
amikor még / volt miért
szrssnk

MOLNÁR MIKLÓS

Érett ésszel, józanon

Olvassátok, ha nincs jobb dolgotok

„Ne azért olvassunk, hogy megértsünk másokat, hanem hogy megértsük magunkat.” – E. M. Cioran

Új fogalmat vezetünk be: a Rabelais-tól való távolság patafizikai együttthatóját, ami egy-egy szöveg terjedelmének, humorral átítatott vagy végzetesen humortalan voltának, az ironikus önreflexió meglétének vagy kóros hiányának összegéből / szorzatából / négyzetgyökéből adódik, egy százalékos skála szerint. Minél nagyobb a szóban forgó együtttható, annál fontoskodóbb, önteltebb és unalmasabb a könyv, szerzője annál inkább elmarasztalható a rabelais-telenség főbenjáró vétkében.

TATAY SÁNDOR: LŐDÖRGÉSEK KORA

„Ez mind én voltam egykor.” Negyven évvel ezelőtt így lelkendeztem Tatay Sándorért; ma bizonyára másként tenném.

Műveik anyagát az írók a megélt élet, a tapasztalatok, az emlékezet, kivált pedig a többi író által létrehozott szóművek kincses- (vagy kínzó-) kamrájából merítgetik. Tatay Sándort kivált gyermekkorra látta el bőséges merítenivalóval. Szülőfaluját, Bakonytamásit az irodalmi emlékezet mértani helyeként tartjuk számon. Gyerekségének és ifjúkorának színtereit, alakjait és eseményeit többször is megírta novellákban, regényekben és emlékezésekben. Legbőkezűbben talán a *Meglepetéseim* könyvében és a *Lődörgések* korában osztja meg velünk kincseit. Már a *Meglepetéseim* könyve is megfogott fölszabadultságával, bőségsével, tisztaságával, alázatával, okosságával, költőiségével, derűs dunántúliságával, s igazolta az író nyilatkozatát: „Az életből már kifelé tartok. Az irodalomban meg talán befelé.”

Tatay nem fejlődésregényt írt, hanem lődörgéseinek béklyózó elvektől mentes idejét elevenítette meg, így aztán az egymást követő epizódok csak lazán kapcsolódnak egymáshoz: ám ahogy történetről történetre halad, egyre tágabbra terjeszkedik anyagában. „Világgá mentem, és józan értelmű embereknek nem tudtam megmagyarázni, miért. ... reggel vettem a kalapom, a felöltöm, az aktatászkám, és világgá mentem anélkül, hogy az előző napon legalább megterveztem volna utamat.” A húszas-harmincas éveknél ezek a világgá menései, Kassák Lajos, Borsos Miklós, Tatay Sándor és sok-sok társuk peregrinációi sóvár nosztalgiát kelthetnek mindenkiben, akiben manapság horgad föl a csavaroghatnék. Tatay becsatangelhette az akkor még „minden képzeletet felülmúló” Európát. Szerinte „a Dolomitok szikláival Michelangelo

szobrai sem érhetnek föl, és a francia folyók szőlős völgyei többek, mint Mona Lisa mosolya.”

Ahogy beteljesülése felé halad a kóperegény, tündérek és koboldok emelik egyre magasabbra. Testét jobbra-balra forgató járásával megjelenik Weöres Sándor, és kijelenti: szerinte „az volna a helyes, ha a nemzet készíttetne Babitsnak egy nagy kerek pecsétnyomót... a mester minden arra érdemes fiatal írónak meztelen seggére nyomná a pecsétet. ... És ettől fogva csak le kellene tolni a nadrágunkat minden szerkesztőségben, hogy megnyíljanak előttünk az ajtók.”

Lődörgései közben Tatay megalapozta emberi és írói gazdagságát. Visszatekint, de előre is vet pillantásokat: „Majd visszanéznek ránk is egykor” – írja. „Én, Tatay Sándor, hordozom apám bűneit és méltó vagyok az ítéletre a szarajevói gyilkosság után következett vérözönért, az orosz mezőkön megfagyottakért, a Dolomitok forró kövein elaléltakért, a halált etető dölyfös parancsokért, a frontra küldött nyüves szalámiért, a papírbakancsokért, magyarok millióinak kitaszításáért, a dühöngő terrorért, becstelen vagyonszerzésért, a hárommillió koldusért, szorgalmas emberek portáinak dobra veréséért, az ujjongásért, mely nyomorúságában megváltóként köszöntötte a sátánt, a hűségükben megtiportakért, a hitükben megcsúfoltakért. Sok jó magyaroknak szétszóratásáért.”

Tertullianus hajdan a lélek természet szerint keresztény voltáról beszélt. Tatay Sándorról elmondhatjuk: *természete szerint elbeszélő*. S talán soha nem patakozott oly szabadon és keresetlenül az elbeszélő kedve, mint a *Meglepetéseim könyvében* és a *Lődörgések korában*. Az emlékezés fölszabadított és kiteljesített benne egy megvalósulásra törengő készséget: fölszabadította és kiteljesítette a gyöngéd groteszk, a görbetükör-állítás, az önmagán való hahotázás üdítő készségét.

Ezt a nyájas, vendégszerető, a szabadság jó ízeit árasztó könyvet olvasni olyan, mintha egy pazar szüreti lakomára volnánk hivatalosak. A *Lődörgések kora* legjobb lapjai a magyar próza ünnepei. Ajándék ez a könyv – fogadjuk hát illendőképpen: hálással és örvendezve, szárnyaló kedvvel és táguló kebellel.

Hadd tegyem hozzá: a magyar prózának évente 365 ünnepnapja van, szökőévben 366. A magyar költészetnek meg annyi, mint égen a csillag.

Rabelais-tól való távolságának patafizikai együttthatója: 11,9.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: ARANYSÁRKÁNY

Pisztoly dördül a legelső mondatban. Startlövés. A regény cselekménye a tizenkilencedik század végén, egy dél-alföldi kisvárosban (Sárszegen), végzős gimnazisták futóversenyével kezdődik. Tökéletes írói start. Aranysárkány leng a magasban, alant egyenletesen, megtorpanás nélkül lépnek elének a nagy magyar lapályon elterpeszkedő délvidéki település lakói és színterei – egy tragikomikus bukás szereplői és kulisszái: mindenekelőtt dr. Novák Antal, a mennyiségtan és természetrajz negyvennégy éves gimnáziumi tanára; leánya, a tizenhat éves Hilda; egy magas, sápadt arisztokrata fiú,

a lány titkos kedvese; tanárkollégák, no meg huszon-egynéhány, érettségi előtt álló nyolcadikos – az a csakis tanintézetekből ismeretes titkos bűnpártoló társaság, föld alatti vérszövetség, milliányi közös csíny összecsirizelte, kívülről szinte átláthatatlan és fölfejtethetetlen rendszerű törzsi közösség, amit úgy hívnak, hogy *az osztály*. Mert az *Aranyáskány* gimnáziumi regény (is), tele iskolaszaggal, mely irkákából, szivacsokból, krétából, porzóból meg elsavanyodott tintából bűzölög, és elemélyíti a gyomrot.

A látszólag csupa jóság, lelkileg mégis süketnéma Novák Antalt lépésről lépésre teríti le a végzet: utoljára emberi méltóságának maradékából is kifüstölik.

Gyémántkeménységű, makulátlanul feszes és pontos regény. Feszes, mint a balladák, és kíméletlenül pontos, mint egy hajónapló. Ahogy illik ahhoz az íróhoz, aki Füst Milán szerint „a magyar írásművészetnek Ádám apánk óta legtudatosabb stílisztája, egyik legnagyobb szakértője és hány alkotásban remekelője”.

Ókori egyiptomi fölfogás szerint minden embernek szellemteste is van, a *Ba*, ami a fizikai test halála után függetlenedik a testtől, és szabadon szárnyalva visszatér az isteni forráshoz, ahonnan vétetett. A *Ba* szellemtestet madárként, az elhunyt fejével és arcával, karmai közt a *Sen* jellel, az öröklét jelképével ábrázolták. Úgy tartották, hogy a szellemtest már a fizikai halál előtt is szabaddá válhat a másvilág, a *Duat* titkaiba való beavatás révén. Lényege szerint a *Ba* örök, nem a halál teremti meg, ezért a halandó már életében is megtapasztalhatja szellemtestét, a testen kívüli állapot tudataként, amit rituálék és beavatási szertartások segítségével idézhet elő. Általa kapcsolatba léphet a holtak világával, és vissza is térhet onnan.

A nagy írók szellemteste szabadon jár-keel néhai, jelenkori vagy jövőbeli, valós vagy kitalált alakok, tájak és színterek között, s visszatérve olyan műveket vet papírra, mint Kosztolányi Dezső *Aranyáskánya*.

Rabelais-tól való távolságának patafizikai együtthatója: 19,7.

POLCZ ALAINE: FŐZZÜNK ÖRÖMMEL!

Ha egy régi vágású falusi asszony leírhatta volna azt a rengeteg titkot, amit konyhakertészetről, főzésről, háztartásról, háziállatokról, gyereknevelésről, házasságról, népszokásokról, a világ működésének és működtetésének milliányi fortélyáról tudott, Révai-lexikonnyi hatalmas enciklopédia állt volna össze belőle. Férfiember csak a partvonalról kibickedve, sóváran irigykedve nézheti, hogy egyik-másik asszony mennyi mindent tud, mennyivel teljesebb ember, mennyivel szerteágazóbban van belegyökerezve a világba! (Hímsovén megjegyzés nősovének bosszantására: szeretőként, élettársként azonban nem kívánnék magamnak a világba túlságosan belegyökerezett fehérnépet. „Ha boldog akarsz lenni, nekem tetsszél, engem bűvölj el, énbelém gyökerezszél, gyöngyvirágom!”)

Polcz Alaine a krózsusi gazdagságú, sokfelé szétgyökerezett életű nagyasszonyok lelegejéhez tartozott. Olyan élet volt az övé, amelyben évtizedeken át harmonikusan megférte egymás mellett főzés, háztartási végeznivaló, kutatómunka, súlyos betegek

ellátása, könyvek olvasása és írása, no meg a teljes értékű feleség szerep betöltése egy jeles író (Mészöly Miklós) oldalán.

Asszony a fronton címmel – sugallatosan magasztos erkölcsi vártárról, bűnbocsánat nélküli megbocsátással – ő írta a talán legmegrendítőbb magyar nyelvű könyvet („a világtörténelem falára festett magánfreskó”) saját megerőszakolásairól, arról, amit a szovjet katonák a vonuló front mögött műveltek a nőekkel („az orosz katonák megtámadtak, elverték, megvédtek, csizmával a kezemre léptek, megetettek”). Minden sorából asszonyi léttudás, közvetlenség és otthoneremtő okosság árad, pontosan és elegánsan, mindenféle elbizakodottság és mesterkéeltség nélkül, tisztán, mint egy hegyi csermely. Tizen-egynéhány könyve közt méltán legnépszerűbb a *Főzzünk örömmel!* – „egy hiteles személyiség konyhai és életvezetési kalauza”. Olvasása közben valami egészen ritka vendégzeretben részesülünk („a fazekak között ott jár-kél az Isten”), és százával ragadnak ránk azok az apró kis konyhai titkok, a szegénység hártalan gazdagságának kincsei, amelyeket „jó papnak”, jó szakácsnak holtig érdemes tanulnia.

Rabelais-tól való távolságának patafizikai együtthatója: 12,4.

MÉSZÖLY MIKLÓS: FEKETE GÓLYA

A könyveknek nemcsak a sorsuk, hanem az olvasásra legalkalmasabb idejük is megvan az életünkben. Egy-egy jókor kezünkbe kerülő könyv szerencsésen alakítja sorsunkat, vagy éppen balvégzetet hárt el rólunk. Sihederkorom végzetes zűrzavarában, amikor szerettem volna egyszerre mindenütt ott lenni, és már elkezdtem kóvályogni a nemiség aknamezőin, de még nem meztelenedett le előttem a felnőttek világa, ez a titokzatosan gyöngéd kamaszregény egy időre barátian kézen fogott, és előrehaladni segített. Miközben főhősei – két fiú meg egy kislány: Ádi, Zicska és Marinka – Duna melléki árvízi erdők és rétek közt csatangolva a szinte misztikus *fekete gólyát* keresik, önmagukkal találkoznak, és beavatódnak a létezés leheletfinom szabályaiba. A folyam fölött szürke ködpára, a levegő vattásan meleg. Még annyi szél se fúj, hogy a verejtéket meghűsítsen rajtuk. A tulsó part belevész a homályba. A vízmorajlás az egyetlen hang, amely szól hozzájuk. Aztán egy csöpp eső.

Sok-sok év eltelhet, mire újraolvassuk kamaszkorunk nagy könyveit, de az is lehet, hogy megfeledezünk róluk – pedig hát a velük való első találkozásunkkor mintha egy hatalmas fa árnyékába kerültünk volna: bárhová mehetünk a világban, ez az árnyék mindenhová elkísér bennünket.

Rabelais-tól való távolságának patafizikai együtthatója: 23,6.

G. Heller Zsuzsa: Viharos Bábel, 2000–2014

ILLYÉS GYULA ÉLETE KÉPEKBEN

„Novellák és regények olvasása segít agyonütni a második és harmadrangú időt. Az elsőrangú időt nem kell agyonütni. Az ilyen idő üti agyon az összes könyvet, néhányat azonban létre is hoz.” – Paul Valéry

Süvölvény éveimben, melyek negyven-valahány esztendőskoromban kezdtek véget érni, gyakran lázadtam ki az apai tekintély alól, és ádáz zendüléseket szítottam mindenfajta apapótlék ellen. Ennélfogva meglehetősen viszolyogtam Illyés Gyula tanító bácsis szigorától, szájbarágós pátoszától, a nemzeti panaszfal tövéből megeresztett észosztásaitól, no meg a balfasz baloldaliságban gyökerező rendszerpártiság mocsárgázától, amit az én finnyás, nonkonformista orrom Hunnia szinte összes akkori íróján meg költőjén megszimmentani vélt, de ami például Berda Józsefen, Fülep Lajoson, Füst Milánon, Károlyi Aryn, Mészöly Miklóson, Nemes Nagy Ágnesen, Ottlik Gézán, Pilinszky Jánoson, Szentkuthy Miklóson, Tersánszky Józsi Jenőn vagy Weöres Sándoron egyáltalán nem érződött (vagy csak éppen el volt dugulva az orrom).

Ahogy taszigalódom rá Kháron ladikjára, egyre erősebb a vonzása. Apró lépésenként térek meg hozzá, töredelmes szívvel, mintha tékozló fia volnék. Azon kapom magam, hogy jólesik hosszasan a szemébe nézmem (fotográfiáját kiraktam képernyővédőnek). Jóllehet ma is ugyanúgy viszolygok, mint negyven-ötven évvel ezelőtt attól a „mindenki-szem-a-láncban” rezsimtől, amelyben a mocskos kis és bődületesen nagy hőkölések és megalkuvások kényszere alól csak emigránsok – vagy a kommunista zsargont idézve: disszidensek – menekülhettek meg, s amelynek Illyés volt a „bolse vita” összes kiváltságát élvező egyik szellemi vezérhajója, fejet hajtok az írói teljesítménye előtt. Leírni azt a tenger sok betűt: nem semmi!

Egyre fényesebb körülötte az intézményes feledés aurája, és ez egyáltalán nem árt meg neki. Ez is egy módja annak, hogy az utókor lerója adóját a nagyság előtt. Ebben a tekintetben Illyés sokkal jobban járt, mint például Ottlik Géza, akire rátapadtak a honi alibi-kultúra beltenyészetének ingenyelői, az *ottliknyikek* siserehada: az életművét szipolyozó pizmogoncok, monográfusok, továbbbírók és ripityára magyarázók.

Lábujjhegyen ágaskodva is legföljebb a térdéig fölérő bírálói a szemére vetik Illyésnek, hogy „helyezkedőművész” volt, egy tálból cseresznyézett a kommunistákkal, két Kossuth-díjat is elfogadott Rákosiéktól, bratyizott Kádárékkal, olyannyira, hogy – a Kádár házaspár rózsadombi szomszédjaként – Kádárné tyúkjaival kelt... Az „ezekkel nem bratyizunk” erkölcsi parancsát tekintve, mondják, jó néhány pályatársa Illyés fölé magaslott, mégpedig azok, akik – szemben Illyéssel, aki állítólag aláírta – *nem írták alá* kétszáz-egynéhány magyar írónak 1957 őszén az Egyesült Nemzetekhez intézett levelét, melyben tiltakoztak ellene, hogy az ENSZ közgyűlése megtárgyalja a forradalom leverésének körülményeit.

Akik abban a balga hiedelemben firkantották nevüket e gyalázatos fogalmazvány alá, hogy ezzel „könnyítenek bebörtönzött pályatársaik sorsán”, hát kutyául mellé-

fogtak: a rabok kenyéradagja egy grammal sem növekedett, pártállami közkegyelemben is csak jó néhány évvel később részesültek, ami meg a tömegesen aláírt beadvány rájuk tett hatását illeti, többségük a legmélyebb kétségbeesésbe zuhant, és az a meggyőződés alakult ki bennük, hogy az ebsors mellett hitet tevő írótsársak ekkora árulása után többé nem érdemes, vagy tán nem is lehetséges magyarul írni.

Amíg kiváltságosék díjátadó céccokon a párt és a nép kegyelmes uraival pezsgözgettek, netán Nyugat-Európában utazgattak, Hamvas Béla, akinek 1948-tól 1963-ig egyetlen sora sem jelent meg a magyar népköztársaságban, az Erőmű Beruházási Vállalat építkezéseiben volt raktáros. Alkalmassint így vezekelte le, hogy az *Anthologia humana* című, jó néhány kiadást megért, ötezer év bölcsességét egybegereblyező összeállításába magyar szerzőtől egy árva kukkot sem vett be, helyénvalónak látta viszont citálni Lenint, sőt nem átalit egy két és fél oldalas Sztálin-idézetet is a bölcsesség végső megnyilatkozásaként tukmálni az olvasóra... (Nekem a könyv 1947-ben megjelent harmadik kiadása van meg, egy százasért vettem az ócskapiacon.) Hamvas nem a Tamáshegyen, nem Tihanyban, nem is a Rózsadombon, hanem munkásbarakkokban lakott. 1964-ben raktárosi minőségében ment nyugdíjba, havonta 760 Ft ütötte a markát.

Az irodalmi vagy egyéb tehetség ritkán jár együtt egyenes gerinccel, makulátlan jellemmel. Gondoljunk a gyöngye jellemű, puhány Jókaira, vagy a porhanyós gerincű Mikszáthra, a kollaborálásban morálisan elvásott mai magyar – „pénzért bármit: szopok, nyalok, gombot varrok” erkölcsű – értelmiség csélsapjairól, csahosairól, tülekedőiről, talpnyalóiról, köpönyegforgatóiról, szélkakasairól nem is szólva. (Ha értelmiséggel találkozol, kapásból vágd szájon: tudnia kell, miért kapja. Ha nem tudja, jöhet a seggberúgás, nekifutásból, legalább háromszor.)

„Mit sem csorbít a prózád becsén, hogy méregkeverő vagy”, mondotta volt Oscar Wilde. Nem vitatva, hogy a kommunistákkal – kivált a kapitalistává vedlett poszt-kommunistákkal – való cimborálás a méregkeverés csimborasszója, az *írás erkölcsét illetően* Illyést én makulátlan erkölcsű alkotónak vélem, még ha nem sikerült is teljesítenie, amit a „Sztálin nagyságát, rendkívüli történelmi egyéniségét” méltató 1953-as naplójegyzetének végén élete nagy becsvágyának mondott: hogy azt a korszakot mint író méltó módon ábrázolja (vagy érzük be a zsarnokságról szóló egyetlen mondatával?). A legfontosabb magyar könyvek közül kettőt is ő írt: az egyiket Petőfiről, a másikat a puszták néperől.

Minél gyakrabban olvasom a műveit, kivált a prózáját, minél többször lapozom át 1902-től 1983-ig tartó életének, ennek a szenvedélyes, tanúságtevő, nagyszabásúan munkás életnek a képi dokumentumait, és hagyom, hogy hasson rám a szép besenyő fejről sugárzó törzsfői büszkeség, a „szabadság gögje”, annál jobban megtapasztalom, hogy nagy dolgok tudója volt ő, tiszteletre méltó törzsi fejedelem, vagy talán táltos is, aki nem hal meg, hanem – noha több mint harminc éve eltűnt a szemünk elől – velünk marad, mert hű volt magához, hű volt a rá bízott talentumokhoz, és olyanokat alkotott, amik nem fog a halál. „Dolgozz, munkálj. A szép, a jó, a hasznos, mihelyt elkészült, az élethez áll.” (Ámde ha a nem kis invencióval és óriási szorgalommal megalkotott életművön mégis fog a halál, és az élet eláll mellőle, magyarán túllép rajta, akkor sajnos nincs mit tenni, nincs kitől panaszkönyvet kérni.)

Jólesően kenegetik népnemzeti hájunkat az ilyen mondatok: „úgy, mint századunkban, tán soha nem volt az egyén boldogulása, bukása, jó vagy rossz halála annyira beletöltve annak az anyanyelvi, vallási vagy faji közösségnek a sorsába, amely emberré nevelte. Soha nem volt tehát oly sürgető ezeknek a közösségeknek a megerősítése, újjáteremtése, átlelkésítése, megemberesítése”. Nincs olyan kórházi vagy börtönlelkész, aki lelkesen egyet ne értene az írói hivatás végső célját és értelmét ekéént megfogalmazó Illyéssel: „közvetlen vigaszt és távoli reményt nyújtani, örömet szerezni már-már gyógyíthatatlan szenvedőknek is, fölemelni a lelket, mindenekelőtt és minden mélységből”. A kérdés csupán az: honnét keríthetünk olyan nyújtófát, amivel elég hosszúra nyújthatnánk a vigaszt meg a reményt, hogy elérjünk a gyógyíthatatlan szenvedőkhöz, és fölemeljük a lelküket?

Nem rejtem véka alá, hogy legalább egy tekintetben mesteremnek vallom Illyést. *Írók, történetek, képek* című könyvében Molnár Edit fotóművész elmondja, hogy Illyés rettentően utálta a gépi hangokat, ezért rádióját a ruhásszekrény egy eldugott polcán tartotta, és csak nagy ritkán hallgatott rajta híreket meg időjárás-jelentést. Az illyési példa nyomán én meg a bunkofonomat tartom a ruhásszekrény mélyén, mert még látni sem bírom, akárcsak Illyés a rádióját. Én azonban szinte soha nem kapcsolom be a ruhásszekrényem mélyére száműzött sátáni bizgentyűt, azért meg éppen nem, hogy híreket vagy időjárás-jelentést hallgassak rajta...

Rabelais-tól való távolságának patafizikai együttthatója: 44,3.

SINKA ISTVÁN: ELTŰNIK A HÓRI DOMB

„Az irodalom a töredék töredéke: abból, ami történt és elhangzott, elenyészőn keveset írtak le; a leírtakból elenyészően kevés maradt fenn.” – Goethe

Fortuna istenasszony forgandó kegyéből Velence nem üres névként kong a fülemben. Az volt ugyanis megírva a sors egyébként elég hebehurgyán egybetákoltt könyvében, hogy egy közepesen szép májusi napon, közép-európai idő szerint reggel hét órakor, zsebemben száz-egynéhány cincogó euróval, kitámolyogjak a Santa Lucia pályaudvarról a Fondamenta Santa Luciára, a Canal Grande partjára, és első ízben pillantsam meg Velencét, s aztán ennek a méltán agyoncsodált szigetvárosnak a földjére, vagy inkább a vizeire lépjek, és vízen járó szent buggyantként kóvályogjak napestig a város útvesztőiben.

Annyit beszéltek és írtak már erről a – Goethe szerint – „hódköztársaságról”, hogy (máris hallom az olvasó megkönnyebbült sóhajtását) meg sem próbálom leírni.

Reggel hétkor Velence még saját magáé, nem árasztják el a turisták hordái. Ilyenkor még csak ébredszik benne az élet, takarítják a várost, halakat meg friss zöldségeket fuvaroznak a Rialto-híd melletti piacra. Zeng a levegő a város körüli kolóniáikon ébredező sirályok, flamingók és kormoránok lármás hangicsálásától. A falak tövében patkányok

surrannak nappali rejtekhelyük felé éjszakai portyázásukról, vagy talán egy titkos tanácskozásról, ahol arról cseréltek eszmét, miként lehetne visszavágni a patkánymérgekkel őket gyilkoló emberfajzatnak valami hatékony emberméréggel. Utcaseprők, szemetesek, hordárok és kofák harsány, jókedvű rikoltozása, föl-fölsattanó nevetése, korán kelő gondolás legények füttyögése és torokköszörülő danája hallatszik lépten-nyomon. A csatornákból és lagúnákból frissítő hűvösség árad, könnyű szél fúj a tenger felől.

De el is kel a frissítő hűvösség a Hunniából ideszakadt vándornak. Goethe János Farkas udvari tanácsos 1786. szeptember 28-án Páduában hajóra szállva és a Brenta folyón úri körülmények között hajókázva, a lagúnákon keresztül érkezett meg Velencébe, vélhetően nem olyan mosott szar állapotban, amilyenben én voltam, miután legalább tizenkét órát zötykölődtem az Euronight nevű éjszakai expresszen.

Tíz óra tájban megindul a turistacunami, és özönlik mindenhonnt: épületekből, pincékből, padlásokról, hidakról és hidak alól, a földből, a vízből, a föld és a víz alól, a levegőből, a Szent Márk téren tán még a galambok végbélnyílásából is.

A magamfajta szellelbélelt betűragó akárhová teszi is be a kerges talpú lábát, a génjeibe települt biblioszensor pittyegései nyomán pillanatokon belül kiszagolja, hogy merre található könyvesbolt, kivált pedig antikvárium. Delejes szívásnak engedelmeskedve így bukkantam rá a Calle del Teatro Malibranon a Marco Polóról elnevezett nemzetközi könyvesboltra. Mikor Claudio Moretti úrtól, a bolt lehengerlően kedves tulajdonosától megkérdeztem: „Vous avez des livres hongrois?“, vagyis hogy van-e magyar nyelvű könyvük, bevezetett egy hátsó helyiségbe, ahol főként használt könyvek sorakoztak a polcokon, és kezembe adta Sinka István *Eltűnik a hóri domb* című kötetét, ami 1961-ben jelent meg a budapesti Magvető Könyvkiadónál, és szerzőjével ellentétben, aki sohasem juthatott el Itáliába, valami rejtélyes úton-módon ebben a velencei könyvesboltban kötött ki. Hat eurót kóstált volna a kötet, de Moretti úr, magyar voltom keltette nyájas jóindulatában, elengedte a felét, így aztán három euró kiguberálása fejében gazdája lehettem a Marco Polo könyvesbolt egyetlen magyar nyelvű könyvének.

Letelepedtem egy asztalkához a könyvesbolt teázójában, ahol ingyen juthatni hozzá egy csésze finom teához, és elkezdtem birtokba venni Sinka István könyvét. Megszaglásztam, körbetapogattam és gondosan átpörgettem: nem rejt-e benne felejtett fényképet, szerelmes levelet, préselt virágot, bankjegyet vagy a tejútrendszeren túlra suttyantó csodaszerkentyű műszaki leírását (a 246. és a 247. lap között találtam is egy szárazra sajtolódott borostyánlevelet), elolvastam a kiadási adatokat meg a tartalomjegyzéket, és haladéktalanul a kötet első írásának olvasásához láttam, aminek „Viszontlátásra, pankotai juhászok” a címe. „A bojtár meg, szegénykém, csak állt esőben, hóban dideregve, naptól égetve, éjjel-nappal éberem, és bámult báván egy-egy hintó után, ha tovakarikázott előtte a pusztán.”

A gyári futószalagról milliós tételekben Velencére szabadított konzumvándorok térképpel meg útikönyvvel a kezükben, fotómasinával a nyakukban nyüszletnek mindenfelé. Nekem Sinka István könyve volt a hűségesebb bédekkerem. Valahányszor leültem ejtőzni egy-egy padra vagy a vízparti kőgátra, rendre elolvastam belőle néhány

mondatot. „Arra gondolok: hova is rejthetném el ezt az írást, ha majd én is útnak eredek innét. Magammal nem akarom vinni, mert széthull, elrongyolódik, s elpusztítja az erre-arra hányódás.” „Beteszem ide, ennek a nagy tölgyfaasztalnak a fiókjába, s a fiókot jó erősen beszegezem. Majd valamikor akik meglelik benne, legalább tudják meg: hogy éltünk, és milyen elhagyottak és milyen árvák voltunk.”

Sinka könyvéből jobban tájékozódhattam a világ dolgairól és az emberi állapotról, mint akármilyen útikönyvből, meg aztán erkölcsi kötelességemnek is éreztem, hogy szellemének Velencébe idézésével szolgáltatassak történelmi elégtételt és igazságot a Fekete Bojtárnak. A ő társaságában mászkáltam mindenfelé, amerre csak vitt a kedvem meg a lábam, hidakra föl, hidakról le, egyik szigetről a másikra, az ő társaságában tátottam a szám templomok és paloták végtelen sorára, vele szálltam vaporettóra, hogy kivigyen bennünket a Lidó keskeny földsávjára, amely lezárja és elválasztja a tengertől a lagúnákat. Átvágtunk a földnyelven, hogy megnézzük a tengert. Hatalmas látványával Sinka alig tudott betelni. Teleszedte a zsebeit kagylóval, mondván, hogy majd hazaviszi a fiainak. Meghívtam egy óriáspizzára meg egy kétgombócos fagyira. Az óriáspizzát az utolsó morzsáig bekebelezte, a fagyit léhaságnak tartotta ugyan, de azért elfogadta, sőt ízlett is neki.

Forgandó szerencsénk kegyéből ennyire futotta csupán: egyetlen napot tölthetünk Velencében. Igaz, hogy csak kutyafuttában, de azért szemügyre vehettük Velencét, felőlünk most már el is sülyedhet. Noha csak rövid ideig voltunk itt, talán sikerült fogalmat alkotnunk róla, hogy mitől döglök a velencei légy. Ha nem is teljes, de világos és valóságos képet viszünk magunkkal a „hódköztársaságról”.

Este kilenckor újra vonatra szálltunk. Előtte a Canal Grande partján ücsörögtünk hosszasan, nem győzve ámuldozni, micsoda szemképrázatát összehangoltságban, milyen mesteri koreográfiával közlekedik a vízen száz meg száz kisebb és nagyobb – evezős, vitorlás és motoros – jármű: lélekvesztők, csónakok, bárkák, gondolák, díszgályák, vaporettók, fregattok, hajók. Bárcsak vízzé válhatna az ember, a velencei lagúnák és kanálisok vizévé, hogy megtapasztalhassa, milyen érzés, ha ilyen rengeteg jármű hasítja egyszerre a hátát!

Hunniába megtérvén végignéztünk magunkon, és láttuk, hogy ugyanolyan rongyosak vagyunk mind a ketten, Sinka István meg én, mint voltunk. Nézzük mindjárt a nadrágunkat: a két szára elhasadozott, csupa sallang. Az ingünk sárgásfekete a portól, a verejtéktől és a belesírt könnyektől. A kalapunk már olyan pille és olyan csalé, hogy ha csak egy kis szél fúj is, alig bírjuk a fejünkön megtartani. A talpunk vastag és kemény, mint a kiszáradt csizmaszár; néha-néha meg is reped s fáj cudarul, és folyik belőle a vér. A lábunk feje is kihasadozik, kifújja a szél és szürkésfekete, mint a gondozatlan kordován. A hajunk csapzott, kócos csigákban lobog, mint a puli szőre. S egész nyáron a nap és az eső kifakítja a színét. Hát ilyenek vagyunk mi. Nem dicsekedhetünk, hogy valami sok dísz volna rajtunk. Állunk a tejútrendszer közepén esőben, hóban dideregve, naptól égetve, éjjel-nappal éberem, és bámulunk báván egy-egy hintó után, ha tovakarikázik előttünk.

Rabelais-tól való távolságának patafizikai együtthatója: 24,3.

ALAIN-FOURNIER: A TITOKZATOS BIRTOK

„A gyerekkoromból való vagyok. Szinte kétlem, hogy a gyerekkorom óta éltem egyáltalán.” – Antoine de Saint-Exupéry

Ismerek valakit, aki negyvennégyeszer látta a *Hamu és gyémánt* című filmet. Kisebbség öcsémnek éveken át kizárólagos olvasmánya volt a *Robin Hood kalandjai*. Jómagam, vizsgálati fogságban csücsülve a Kádár-rendszer egyik börtöncellájában a sok közül, legalább harmincszor olvastam el – egyéb olvasnivaló híján – Jókai egyik regényének második kötetét.

A titokzatos birtok igen alkalmas lehet ilyen állandó olvasmány szerepre, akár kényszerűségből, akár saját választásunkból kötünk is ki mellette. Szerzője (eredeti nevén Henri-Alban Fournier) 1914-ben, huszonnyolc éves korában elesett a csataterén, csupán a levelezését hagyta hátra – meg egy romolhatatlanul üde remekművet, egy gyémánttá csiszolt költői példázatot arról, milyen szomorú, sőt tragikus is, hogy az ember nem maradhat meg örökre a kamaszkor idealizmusában és délibáb-kergetésében.

Egy ismeretlen birtokra tévedve valami lakatlan bagolyvárféle tűnik szemünkbe. Ahogy közeledünk hozzá, tökéletes nyugalom száll meg bennünket, mintha végleg révbé értünk volna. Távoli muzsika foszlányait tereli felénk a szél. Rejtelmes ünnepi hangulat árad mindenből. Egy fiatal lány rondókat és dalokat zongorázik. Mint kora ifjúságunk legszebb álma, tele van melegséggel és megbocsátó szomorúsággal. Egyszer csak ott találjuk magunkat a lány oldalán. Éppen csak annyi időnk van, hogy halálosan belezúgjunk, és már el is veszítjük – s aztán az élet (és a regény) azzal telik el, hogy igyekszünk újra megtalálni az egyszer-volt ünnepet, a lebegést a véghetetlenül nyugalmas, könnyű boldogságban.

Sok mindent elmondtak róla: hogy az európai irodalomban ennél jobb regényt nem írtak a serdülőkorról (eredeti címe *Le Grand Meaulnes*, „A nagy Meaulnes”); hogy valószerűtlen, színpadias, túlságosan érzékeny, hiányzik belőle az irónia, tele van véletlen egybeesésekkel: mindezzel együtt azonban – jegyzi meg Julian Barnes – „sohasem érzelmes, mert hű marad kamaszkori emlékeinkhez, reményeinkhez, félelmeinkhez és fellegjáró álmainkhoz”.

Az első ízben 1913-ben megjelent regénynek megjelent egy korábbi fordítása is, *Az ismeretlen birtok* címmel, ami talán pontosabb, kevésbé túlfordított, mint az újabb változat, ám mindegyikben átjön az álmok és nosztalgiák vezérelte költői varázslat. – Juszt se fogok felnőni! – mondhatja a könyv kamasz olvasója. – *Ezeknek?* – és nyelvét ölti a felnőttekre, akik réges-rég abbahagyták az ismeretlen birtok keresését.

Rabelais-tól való távolságának patafizikai együtthatója: 7,2.

